

THERRY DE CORDIER COSTAS TSOGLIS ENGLEBERT VAN ANDERLECHT OSWALD OBERHUBER HERMANN NITSCH ROBERT ZAKANITCH URS PRANNENMÜLLER BIZHAN BASSIRI IMILAN GRYGAR GENERAL IDEA LILI DUJOURIE DAVID SZAFRANSKI ANTE TIMMERMANS MIROSLAW BALKA EWERT HILGEMANN EDWARD DIMURNIK JOSE

S . M . A . K .

16.3-29.9.2019

Highlights for a Future De Collectie (1)

ANTOINETTE DIEZ PETER MORRENS JIMMIE DURHAM IJAN USŁĘG KULIK WILLIAM SHARF GERHARD NASCIBEN JESSICA DIMOND AMÉDÉE CORTIER RICHARD PUJOLÈSE MARTHE WÉRY RAOUL DE KEYSER BRUCE NARAYAN GRAHAM GILLMORE ROEL D'HAESE JAMES COLEMAN JONATHAN BOROFSKY TAMÁS

SZIKORA GASTON BOGAERTS HUGO DE CLERQ ROBERT MANIGOLD CARLO MISTIAEN BELU-SIMION FAINARU MARTIN WALDE DYAN MARIE DANIEL DEWAELE RITA REYCHLER ROGER GILLET JOCKUM NORDSTRÖM ROGER RAVEEL HORST ANTÉS WINFRED GAUL JAMES REINEKING TIM DINE MARY HEILMANN IVAN MOUDOV IAN

Deze bezoekersgids werd uitgegeven ter gelegenheid van de tentoonstelling

De Collectie (I)
Highlights for a Future
16.03-29.09.2019
S.M.A.K., Gent

samenstellers

Philippe Van Cauteren
Iris Paschalidis
Jeroen Staes
Thibaut Verhoeven

artistiek directeur

Philippe Van Cauteren

medewerkers S.M.A.K.

Peter Aerts
Frances Berry
Tanja Boon
Charlotte Bouteligier
Dominique Cahay
Alexandr Caradjov
Tashina De Ketele
Filip De Poortere
Tineke De Rijck
Jens De Wulf
Anna Drijbooms
Simon Everaert
Annie Expeels
Berdien Floré
Martin Germann
Leen Goossens
Valérie Goossens
Rebecca Heremans
Bjorn Heyzak
Ann Hoste
Claudia Kramer
Carine Lafaut
Rohil Lal
Christine Maes
Sabine Mistiaen
Nadine Moerman
Eva Monsaert
Dirk Muylaert
Brice Muylle
Christoph Neerman
Ronny Opbroeck
Iris Paschalidis
Lien Roelandt
Doris Rogiers
Catherine Ruyffelaere
Aïcha Snoussi
Jeroen Staes
Benoit Strubbe
Gilbert Thiery
Lander Thys
Marie Louise Van Baeveghem
Véronique Van Bever
Filip Van de Velde
Christa Van Den Berghe
Aline Van Nereaux
Hidde Van Schie
Ronny Vande Gehuchte
Annemie Vander Borgh
Werner Vander Schueren
Evy Vanparys
Annelies Vantghem
Eline Verbauwhede
Thibaut Verhoeven
Bart Verlinde
Geoffrey Vermeersch
Bea Verougstraete
Christian Volleman

coördinatie en eindredactie

Annelies Vantghem

auteurs

Lotte Devoeght
Chantal Huys
Marthy Loch
Ewald Peters,
Bert Puype
Marianne Thys,
Benedict Vandaele
Dennis Van Mol
Inge Van Reeth
Annelies Vantghem
Julie Verheye
Christine Vuegen

vertalingen

Gregory Ball
Valerie Carroll
Anne Dhondt
Lisa Page
Helen Simpson

proeflezers

Martin Desloovere
Annemie Vander Borgh
Bea Verougstraete

colofon & partnerships

Eline Verbauwhede

grafisch ontwerp

Jan en Randoald

Alle teksten in deze bezoekersgids zijn te downloaden via smak.be en de QR-code die je bij de werken vindt.

Randprogramma

De Collectie (I), Highlights for a Future

Surf naar smak.be voor alle informatie over:

- **ARTISTIEK PROGRAMMA**
Lezingen, artist talks,... om je te verdiepen in de verschillende thema's rond bijvoorbeeld de collectie, het restaureren en het verzamelen van kunst.
- **S.M.A.K. BEWEEGT**
DEMO-MEMO, rondleidingen, workshops en talkshows
- **S.M.A.K. BEWEEGT PAVILJOEN**
Tot 12 mei 2019
Fotografietentoonstelling *Light Sensitivity* door patiënten
Dr. Guislain i.s.m. mentormentor
Vanaf 18 mei 2019
Tentoonstelling *Borderline Books* door gedetineerden
i.s.m. SKI en Rode Antraciet.
- **NOCTURNES**
Elke eerste donderdag van de maand blijven we open tot 21:00 (behalve in juli en augustus) en geniet mee van Citadelic Jazz en performances.
- **ELKE ZONDAG OM 15:00**
Individuele instapronleiding, boek je bezoek met gids.
- **BEZOEK IN GROEP**
via vijf verschillende routes:
Het gebouw is een lichaam
Reizigers zijn we
Dwarssluggers
Pigment
Iedereen kunstenaar
Info op smak.be/bezoekinggroep
- **ONDERWIJS**
Lerarendag, bezoek met je klas, de lesmap.
Info op smak.be/bezoekmetjeklas
- **KINDEREN**
Workshops voor het gezin en ontdekkingstocht voor kinderen.
- **DAGEN MET EEN FOCUS**
Erfgoeddag, Slow Art Day,...
- **TE GAST**
Davidsfonds, Amarant, Verboden boven de 18, Vormingplus, Subbacultcha,...

Stel je eigen tentoonstelling samen met jouw eigen highlights via smak.be.

Uitgegeven met de steun van

Vlaanderen
verbeelding werk

Allora & Calzadilla
Francis Alÿs
Harold Ancart
Carl Andre
Giovanni Anselmo
Art & Language
Richard Artschwager
Korakrit Arunanondchai
Salam Atta Sabri
Kader Attia
Sven Augustijnen
Francis Bacon
Nairy Baghramian
John Baldessari
Mirosław Balka
Artur Barrio
Massimo Bartolini
Gaston Bertrand
Joseph Beuys
Guillaume Bijl
Johanna Billing
Dara Birnbaum
Pierre Bismuth
Marinus Boezem
Michaël Borremans
Charbel-joseph H. Boutros
Ricardo Brey
Marcel Broodthaers
stanley brouwn
Daniel Buren
Kathe Burkhart
Nina Canell
Chuck Close
Leo Copers
N. Dash
Franky D.C
Berlinde De Bruyckere
Thierry De Cordier
Raoul De Keyser
Johan De Wilde
Koenraad Dedobbeleer
Luc Deleu
Wim Delvoye
Nikolaas Demoen
Jim Dine
Peter Downsbrough
Rein Dufait
Lili Dujourie
Marlene Dumas
Sam Durant
Joana Escoval
Jan Fabre
Belu-Simion Fainaru
Christoph Fink
Mekhitar Garabedian
Tatjana Gerhard
Jef Geys
Vincent Geyskens
Joris Ghekiere
Adrian Ghenie
Robert Gober
Zvi Goldstein
Raymond Hains
András Halász
Hamza Halloubi
David Hammons
Karin Hanssen
Heide Hinrichs
David Hockney
Ann Veronica Janssens
Joachim Koester

Surasi Kusolwong
Annika Larsson
Louise Lawler
Lee Kit
Jean Norad Land
Jac Leirner
Bernd Lohaus
Jorge Macchi
Mark Manders
Werner Mannaers
Danny Matthys
Bjarne Melgaard
Henri Michaux
François Morellet
Oscar Murillo
Bruce Nauman
Carsten Nicolai
Sophie Nys
Oswald Oberhuber
Saskia Olde Wolbers
Henrik Olesen
Meret Oppenheim
Panamarenko
Manfred Pernice
Urs Pfannenmüller
Nicolas Provost
Royden Rabinowitch
Jean Pierre Raynaud
Gerhard Richter
Meggy Rustamova
Anri Sala
Wilhelm Sasnal
Michael E. Smith
Nedko Solakov
Bart Stolle
Tove Storch
Walter Swennen
Pascale Marthine Tayou
Javier Téllez
Robert Therrien
Sven 't Jolle
Narcisse Tordoïr & Vincent Geyskens
Luc Tuymans
Adam Vačkář
Englebert Van Anderlecht
Rinus Van de Velde
Koen van den Broek
Jan Van Imschoot
Herman Van Ingelgem
Anne-Mie Van Kerckhoven
Philippe Van Snick
Richard Venlet
Verlust der Mitte
Henk Visch
Wolf Vostell
Lois Weinberger
James Welling
Jordan Wolfson
Zhang Peili
Gilberto Zorio

De Collectie (I), Highlights for a Future

Naar aanleiding van zijn 20ste verjaardag presenteert S.M.A.K. *De Collectie (I), Highlights for a Future*, een selectie van ongeveer 150 kunstwerken uit de museumcollectie. Net zoals de eerste S.M.A.K.-tentoonstelling ooit in dit gebouw – ‘De Opening’ in 1999 – wordt ook dit keer het volledige museumgebouw ingepalmd.

S.M.A.K. grijpt zijn 20-jarige bestaan aan om vooruit te blikken, van vandaag naar de toekomst. Zonder een uitgesproken terugblik te bieden, wordt ook het verleden niet vergeten. Deze tentoonstelling is niet chronologisch opgezet. Wel dienden de kunstgeschiedenis en het specifieke DNA van de S.M.A.K.-collectie als onderstroom om te peilen naar de positie van museum en kunst in onze huidige culturele en maatschappelijke realiteit. Bekende klassiekers, nieuwe topstukken en recente aanwinsten worden niet enkel getoond om hun mogelijk iconische waarde, maar zijn ook zij aan zij te zien met soms verrassende, minder bekende werken uit de collectie. Op deze manier worden verfrissende verbanden zichtbaar en kunnen nieuwe associaties groeien.

De Collectie (I), Highlights for a Future gaat expliciet uit van de vaststelling dat onze maatschappij en kunstwereld onmogelijk nog zijn te vatten in één lineair verhaal of overkoepelend idee. Om deze reden bestaat de tentoonstelling uit zeven deelpresentaties die elk een museumvleugel beslaan en deels in elkaar overvloeien. Elk deel focust op enkele specifieke recente maatschappelijke of artistieke tendensen. Los daarvan is deze tentoonstelling bedoeld als een genereuze uitnodiging om het labyrint van hedendaagse kunst te verkennen en er ook eigen verbanden in te ontdekken.

Tot slot is *De Collectie (I), Highlights for a Future* een noodzakelijke oproep voor een nieuw museum voor actuele kunst in Gent, waar de collectie in de beste omstandigheden zou kunnen worden gepresenteerd en bewaard. In deze optiek presenteert het Museum voor Schone Kunsten, dat van 1975 tot 1999 ruimte bood aan de voorloper van S.M.A.K., in het kader van deze tentoonstelling drie belangrijke sleutelwerken uit de S.M.A.K.-collectie op de plek waar ze voor werden gecreëerd en/of voor het eerst getoond: ‘The Aeromodeller’ van Panamarenko, ‘Wirtschaftswerte’ van Joseph Beuys en ‘Le Décor et son Double’ van Daniel Buren. Zo vormt *De Collectie (I), Highlights for a Future* een brug van het huidige museumgebouw en het verleden naar een toekomstig, volwaardig huis voor de huidige en komende highlights van de collectie.

S.M.A.K.

ELKE EERSTE DONDERDAG VAN DE MAAND
OPEN TOT 21:00 (BEHALVE JULI & AUGUSTUS)
GENIET MEE: CITADELIC JAZZ & PERFORMANCES

04.04 02.05 06.06 05.09 2019

NOCTURNES

MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN GENT

Onder de noemer *Heen & terug* – een project dat in 2017 werd opgestart rond de verwevenheid van MSK Gent en S.M.A.K. – keren dit keer drie sleutelwerken uit de S.M.A.K.-collectie tijdelijk terug naar het MSK, naar de plek waar ze voor werden gecreëerd en/of voor het eerst getoond: *Wirtschaftswerte* van Joseph Beuys, *Le Décor et son Double* van Daniel Buren (publiek deel) en *The Aeromodeller* van Panamarenko.

Openingsuren di-vr 9:30-17:30
weekend & feestdagen 10:00-18:00

Fernand Scribedreef 1
9000 Gent (tegenover S.M.A.K.)
mskgent.be

HERBERT FOUNDATION

Het private deel van *Le Décor et son Double* van Daniel Buren, deel van de Collectie van Herbert Foundation, wordt tijdens de tentoonstelling één donderdag per maand open gesteld voor publiek.

Één donderdag/maand: 28 maart, 25 april, 23 mei, 27 juni, 25 juli, 29 augustus, 26 september 2019, telkens 14:00 & 15:00. Op vertoon van een geldig toegangsticket voor *De Collectie (I)*, *Highlights for a Future'* én mits inschrijving vooraf via reservation@herbertfoundation.org of +32 9 269 0300. Deze bezoeken gebeuren onder begeleiding van een gids van Herbert Foundation en beperken zich tot max. 10 personen per groep.

Coupure Links 627 A
9000 Gent
herbertfoundation.org

OFF-SITE

Allora & Calzadilla

Jennifer Allora: °1974, Philadelphia, VS / Guillermo Calzadilla: °1971, Havana, Cuba; leven en werken in San Juan, Puerto Rico

Jennifer Allora en Guillermo Calzadilla werken sinds 1995 samen als kunstenaarsduo. Hun artistieke productie omspant sculptuur, fotografie, performance, geluids- en videokunst. In hun sterk maatschappelijk en politiek geïnspireerde werk brengen ze problemen rond globalisatie kritisch in beeld. Zelf beschouwen ze hun kunst geenszins als antiglobalistisch. Wel streven ze naar een ander idee van globalisatie, dat beantwoordt aan een nieuwe manier van kijken naar en omgaan met de wereld. Met humor proberen de kunstenaars, zonder al te veel te relativiseren, de ernst van de thematiek voor ons enigszins verteerbaar te maken.

Amphibious (Login-Logout), 2005

digitale betacam overgezet naar dvd (kleur, geluid), 6 min 17 sec

Deze video brengt het sociaal-maatschappelijke en politieke engagement van Allora & Calzadilla duidelijk naar voren. De korte film speelt zich af aan de monding van de Parelrivier in China en bestaat uit twee van elkaar gescheiden visuele kadringen: het leven aan de rivierdelta en een tafereel waarin zes schildpadden balanceren op een stuk hout dat op de rivier drijft. Beelden van de dagelijkse routine van arbeiders op de industriële vrachtschepen en van spelende kinderen in de vervuilde rivier gaan, met op de achtergrond een sterk verstedelijkt landschap, geleidelijk in dialoog met beelden van een veel eenvoudiger leven: dat van de zes schildpadden, die letterlijk overeind proberen te blijven op deze drukbevaren waterweg. Ze zijn een subtiele metafoor voor de kapitalistische wereldhandel, waarin producten om puur economische redenen worden losgerukt uit hun natuurlijke habitat.

Francis Alÿs

°1959, Antwerpen, België; leeft en werkt in Mexico-Stad, Mexico

Francis Alÿs is het pseudoniem van de Belgische kunstenaar Francis De Smedt die sinds 1989 in Mexico Stad woont en werkt. Zijn werk situeert zich in het schemegebied tussen kunst en sociale praktijk en beperkt zich niet tot één enkel medium. Alÿs is vooral bekend voor zijn performanceachtige acties, waarbij wandelen en onderweg zijn een prominente rol spelen. Zijn 'wandelingen' hebben vaak een sociaal-maatschappelijke en politieke ondertoon.

Without An Ending There Is No Beginning, 2014-17

mixed media

Dit recente werk is de fysieke neerslag in installatievorm van het Kopeika Project, een actie van de kunstenaar tijdens Manifesta 10 in 2014 in Sint-Petersburg. Alÿs beschreef de actie als volgt: "Wanneer we jong waren, deelden mijn broer en ik een Lada Riva van 1981. Op een dag besloten we om aan onze burgerlijke Belgische maatschappij te ontsnappen en reden we naar Leningrad. Maar onze auto begaf het en snel daarna weken onze levens uiteen. Dertig jaar later nodigde ik mijn broer uit om van België naar Sint-Petersburg te rijden, dit keer in een Lada Kopeika van 1977. Bij aankomst zouden we de auto tegen een boom op de binnenplaats van het Winterpaleis laten crashen, samen met de illusies van onze jeugd. Zonder einde is er geen begin." Op de tafel ligt documentatiemateriaal van het project. Met de installatie suggereert Alÿs dat ultieme vrijheid een illusie is en dat we altijd onderworpen blijven aan een sturend 'overheidsapparaat'. Door de auto te laten crashen, beëindigt de kunstenaar de illusie van vrijheid om een nieuwe vrijheid – a new beginning – te veroveren.

Harold Ancart

°1980, Brussel, België; leeft en werkt in New York, VS

Op korte tijd maakte Harold Ancart internationaal opmars. Het begon onder meer met een lijn van roet hoog op een muur, als een brandspoor. Ancart tekent, schildert, bewerkt foto's van tropische paradijzen met vuur en maakt sculpturen. Maar het brandpunt van zijn kunstpraktijk is teken- en schilderkunst. Daarin vormen exotisme, escapisme en romantiek een rode draad. Hetzij met een donker kantje. De droom lijkt stand te houden maar wordt ondermijnd.

Untitled, 2017

oliekrijt en potlood op doek

schenking Yusaku Maezawa Collection, Chiba, Japan

Abstract of niet? Het is niet al te moeilijk om in dit grote schilderij een zeezicht met een hoge horizonlijn te herkennen. Zwarte wolken hangen in een lucht van bizar bleekgroen. De rode strook onderaan lijkt wel een bloedheet strand waarop een zonnematje en een handdoek liggen. Een strook, een rechthoek en een vierkant. Geometrische vormen. Afgelijnde kleurvlakken, vaak met grillige contouren, schuiven bijna als een collage in elkaar. Ze doen denken aan de Amerikaanse 'colorfield'-schilderkunst en het abstract-expressionisme van onder meer Robert Motherwell en Clyfford Still. Harold Ancart nam in dit werk het landschap en het strand- en zeegezicht – traditionele schilderkunstgenres – onder handen. Het schilderij lijkt wel een snapshot, gemaakt tijdens een roadtrip langs een kust, waarvan de kunstenaar zich details herinnert zoals bv. een plant of een zeilboot. Markante kleuren, giftige tinten en gitzwart creëren een bevreemdende sfeer. Wat op het eerste zicht misschien een droomplek lijkt, blijkt onderhuids behoorlijk onheilspellend te zijn.

Carl Andre

°1935, Quincy, VS; leeft en werkt in New York, VS

Beeldhouwer Carl Andre was één van de voortrekkers van het Amerikaanse minimalisme. Deze kunststroming uit de jaren '60 reageerde tegen het Amerikaanse abstract expressionisme dat de uitdrukingskracht van schilderbeweging en kleurgebruik centraal stelde. Andre en zijn collega's beschouwden hun werken als objecten zonder meer. Ze schakelden hun persoonlijke sporen – de hand van de kunstenaar – in hun werk uit door het industrieel en soms in serie te laten produceren. Het minimalisme ontkende elke vorm van betekenis van kunst en focuste op de relatie van werken met zichzelf, de ruimte en de kijker. Andre maakte zijn beeldhouwwerk uit industrieel materiaal en plaatste het vaak rechtstreeks op de vloer in een geometrische compositie.

Sixtyseventh Copper Cardinal, 1974

koper

schenking

De 67 koperen tegels van dit werk liggen in één rechte lijn op de grond. De lijn kan dienen als een verbinding tussen twee ruimtes of als markering van een bepaalde plaats en definieert de ruimte zonder die te overheersen of aan te tasten. Andre vergelijkt zijn lintvormige vloersculpturen met wegen. De titel verwijst ook subtiel naar de straatnumeringen in zijn woonplaats Manhattan. Een weg functioneert volgens Andre vanuit meerdere gezichtspunten. De ruimte rondom de weg verandert voortdurend. Pas wanneer je een weg volgt, krijg je zicht op verschillende gezichtshoeken. Andre nodigt zijn publiek dan ook uit om naast of rond de sculptuur te lopen, om zo de altijd veranderende ruimte rondom het werk ten volle te beleven en te onderzoeken.

Giovanni Anselmo

°1934, Borgofranco d'Ivrea, Italië; leeft en werkt in Turijn en Stromboli, Italië
Giovanni Anselmo was een van de voortrekkers van de Arte Povera. Deze Italiaanse kunststroming reageerde eind jaren '60 op het gebruik van kostbare materialen in de kunst door installaties en sculpturen te maken in eenvoudige materialen. Anselmo's artistieke zoektocht focust zich vooral op de vraag hoe kunst ons immateriële fenomenen zoals energie en zwaartekracht kan laten ervaren. De kunstenaar ziet zichzelf als een bemiddelaar: hij zorgt voor de optimale omstandigheden waarin een kunstwerk zijn eigen leven mag leiden, blootgesteld aan externe krachten en onderhevig aan de eigenschappen van het materiaal waaruit het is gemaakt.

Torsione, 1968

metaal, katoen

Een reep katoen is door middel van een metalen ring verankerd in de tentoonstellingsmuur. Door de u-vormige opening onderaan is een metalen staaf geschoven die door twee installateurs zo lang mogelijk in dezelfde richting werd gedraaid. Het getorste katoen werd op deze manier opgeladen met een tegenkracht die gelijk is aan de maximale mankracht die de twee installateurs op de metalen staaf konden uitoefenen. Met de fysieke kenmerken van het materiaal, de zwaartekracht en de mankracht van de installateurs creëerde Anselmo een onzichtbare energetische spanning. Van zodra deze spanning zou wegvallen, zou volgens de kunstenaar meteen ook het sculpturale bestaansrecht van het werk vervallen en zou het opnieuw de status krijgen van alledaags, 'gewoon' materiaal.

Art & Language

°1968, Brits-Amerikaans kunstenaarscollectief met als kernfiguren Michael Baldwin en Mel Ramsden

Art & Language is de naam van een groep Britse en Amerikaanse kunstenaars die zich eind jaren '60 verenigden rond de publicatie 'Art-Language'. Ze realiseerden niet alleen kunstwerken maar ontwikkelden ook een eigen kunsttheorie.

Picasso's Guernica in the Style of Jackson Pollock, 1980

olieverf op papier

"We vroegen ons af of we de zwaar beladen historische dimensie van Picasso's 'Guernica' konden vertalen in een schilderij à la Pollock, in het bijzonder in Pollocks befaamde Düsseldorf zwart-witstijl." Dit schilderij is het eerste kunstwerk in hun oeuvre dat de kunstenaarsgroep wel degelijk als een schilderij beschouwde. Het is niet – zoals vroegere werken – samengesteld uit kleurenfotokopieën, maar zoals Jackson Pollocks 'drippings' (Engels voor 'druppelen') handmatig met olieverbij gerealiseerd. De 'Guernica' van Art & Language ziet eruit als de abstract expressionistische schilderijen van Pollock, maar volgt de compositie van Picasso's figuratieve oorspronkelijke versie nauwgezet. Dit werk werpt een reeks pertinente vragen op. Hoe correct of bedrieglijk zijn de betekenissen die we aan een bepaalde stijl toekennen? Waarin verschilt de status van een origineel kunstwerk en een reproductie ervan? Hoe belangrijk is persoonlijke expressie en de hand van de kunstenaar voor een kunstwerk? En hoe individueel is het handschrift van een kunstenaar?

Richard Artschwager

°1923, Washington, VS; +2013, Albany, VS

"Sculpture is for the touch, painting is for the eye. I wanted to make a sculpture for the eye and a painting for the touch". Deze verwarring typeert het oeuvre van Richard Artschwager waarvoor begrippen als popart, minimal art en conceptuele kunst tekortschieten. Geen van deze termen beschrijft afdoende Artschwagers artistieke intentie, waarin verschillende niveaus van visuele en conceptuele misleiding werkzaam zijn. Zo maakt de kunstenaar gebruik van formica, omdat het zowel een industrieel product is als een 'valse' afbeelding van een ander materiaal, in dit geval hout. In de jaren '60 en '70 maakt Artschwager werken die "zowel meubel, sculptuur als de afbeelding van beide kunnen zijn". Vanaf de jaren '90 creëert hij zijn 'Splatter Pieces' die hij in hoeken van tentoonstellingsruimtes perst, waardoor ze het midden houden tussen driedimensionaal schilderij en tweedimensionale sculptuur.

Splatter Table, 1992

laminaat, hout en aluminium
schenking

'Splatter' is een door Artschwager uitgevonden woord dat 'spatter' en 'splash' combineert. 'Splatter Table' verbindt twee belangrijke aspecten van Artschwagers vroegere oeuvre: zijn meubelsculpturen en zijn interesse in de verhouding tussen twee- en driedimensionaliteit. Deze dubbelheid werd door de kunstenaar versterkt door het werk gedeeltelijk te schilderen. Maar vooral de plaatsing van de gefragmenteerde 'tafel' maakt dat 'Splatter Table' niet eenduidig is te vatten. Artschwagers ingrepen op dit alledaagse meubel laten zich – net zoals de titel van het werk – lezen als een knipoog naar de absurdistische humor van het surrealisme en de popart.

Korakrit Arunanondchai

°1986, Bangkok, Thailand; leeft en werkt in New York, VS en Bangkok, Thailand
Net als Joseph Beuys is Korakrit Arunanondchai ervan overtuigd dat iedereen kunstenaar kan worden en dat kunst mensen kan samenbrengen. Voor Arunanondchai vloeit zijn leven tussen verschillende culturen op een natuurlijke manier voort in de manier waarop hij uiteenlopende artistieke disciplines met elkaar combineert: van performance over video en schilderkunst tot installatie. Met invloeden uit de digitale wereld en uit de westerse en oosterse mythologie, religie, economie, mode, film en actualiteit, creëerde de kunstenaar een cultuuroverschrijdend en monumentaal 'Gesamtkunstwerk' dat ons een alomvattende, louterende ervaring wil bieden.

Letters to Chantri #1 The lady at the door / The gift that keeps on giving (feat. boychild), 2014

video- en digitale projectie (kleur, geluid), mixed media
schenking

Deze installatie komt voort uit Arunanondchai's onderzoek rond de snelst groeiende maar beruchte Thaise boeddhistische strekking Dhammakaya. De beweging cultiveert een specifieke esthetiek: voor elke tempelbezoeker geldt de strikte dresscode 'wit' en Dhammakaya's tempelarchitectuur doet denken aan ruimteschepen als 'Death Star' uit 'Star Wars'. De beschuldiging dat de organisatie corrupt zou zijn trok veel media-aandacht. Ter ontwikkeling van deze installatie zette Arunanondchai een fictieve samenwerking op met een productmerk verwant aan Dhammakaya. Het resultaat houdt het midden tussen een boeddhistische tempel en een futuristische luxewinkel. Religie en consumptie verbinden er zich tot een nieuw ritueel waarin reiniging, verlossing en redding centraal staan.

A

Salam Atta Sabri

°1953, Bagdad, Irak; leeft en werkt in Bagdad, Irak

Salam Atta Sabri is een van de belangrijkste Iraakse kunstenaars van zijn generatie. Hij is opgeleid als keramist, maar maakt ook sculpturen, schilderijen en tekeningen. Hij woonde zestien jaar lang in de Verenigde Staten – waar hij ook studeerde aan de California State University in Los Angeles – en daarna in Jordanië. Toen hij in 2005 naar zijn geboortestad Bagdad terugkeerde, was de situatie er uiterst problematisch: vechtende milities, extreem geweld, politieke instabiliteit, corruptie en chaos. Bij gebrek aan basismateriaal voor keramiek begon Atta Sabri te tekenen. In zijn beeldtaal zijn zowel modernistische elementen verwerkt als motieven uit de oude beschavingen tussen Tigris en Eufraat.

Letters from Baghdad, 2010-12

mixed media op papier

Deze tekeningen uit de collectie van S.M.A.K. maken deel uit van 'Letters from Baghdad', een reeks tekeningen die als ware het een dagboek de tragedie van de terugkeer van de kunstenaar naar Bagdad verhaalt. Elk werk lijkt doordrongen van Atta Sabri's zoektocht naar identiteit. Door namen op te schrijven van steden waar hij ooit was (Los Angeles, Londen, Erbil en Bagdad bv.) en vormelijk te verwijzen naar de kunstgeschiedenis die hij goed kent, kunnen we de tekeningen lezen als een uitgetekende biografie. De problematiek van een land vloeit in deze tekeningen samen met die van een kunstenaar die leeft en werkt in een omgeving die creativiteit in de weg staat. Het is tekenen als een vorm van rouwen, als troost, als een uitweg zoeken.

Kader Attia

°1970, Dugny, Frankrijk; leeft en werkt in Berlijn, Duitsland en Algiers, Algerije

Een van de blikvangers in Kader Attia's installatie 'Scarification, Self Skin's Architecture' is een anoniem, middelgroot beeld van de Mahafaly, een stam die in het uiterste zuiden van Madagaskar leeft. De menselijke sculptuur trekt meteen de aandacht. Niet in het minst door de expressieve verticale spleten in het hout. Op de geïmproviseerde tafel bij het beeld verzamelde de kunstenaar documentatie: o.a. oude foto's van Afrikaanse vrouwen met decoratieve littekens; drukplaten van illustraties in 'Le petit journal', een populaire Franse krant uit de 19e eeuw; en handgesneden houtblokken uit Kashmir en Bombay die dienen om patronen op textiel over te brengen.

Scarification, Self Skin's Architecture, 2015

mixed media
bruikleen Vrienden v/h S.M.A.K.

Attia's 'Scarification, Self Skin's Architecture' is een artistiek onderzoek naar culturele gebruiken in het Westen, Afrika en Azië. Met begrippen als 'wonde' en 'trauma' als leidraad toont deze installatie hoe de beeldvorming rond het lichaam invloed uitoefent bij sociale processen zoals maatschappelijke integratie. Maar de Frans-Algerijnse Attia stelt zich een hoger doel: meer dan verschillen te willen benadrukken, wil hij met zijn installatie gestalte geven aan een nieuwe verbeelding van de mens. Het is voor de kunstenaar essentieel om een dynamisch denkmodel te ontwikkelen dat het mogelijk moet maken om de interculturele dialoog aan te gaan zonder hiërarchie of discriminatie.

A

Sven Augustijnen

°1970, Mechelen, België; leeft en werkt in Brussel, België

Sven Augustijnen analyseert in zijn gelaagde films en projecten – dubbelzinnig en haarscherp tegelijk – culturele en historische plekken, gebeurtenissen en personen. Hij onderzoekt de manier waarop de geschiedschrijving de realiteit kan vormen en vervormen: "Geschiedenis wordt altijd geschreven en is dus altijd een vorm van fictie." Sinds 2005 werkt Augustijnen in verschillende fases aan zijn project 'Spectres', waarin hij de Europese koloniale geschiedenis op de korrel neemt en op zoek gaat naar de 'spoken' uit het verleden die ons handelen en denken blijven tekenen.

AWB 082-3317 7922, 2012

mixed media

Voor TRACK ging Augustijnen in 2012 tevergeefs op zoek naar de boom waartegen Patrice Lumumba werd geëxecuteerd. Vermoedelijk werd de boom omgekapt voor het winnen van houtskool. Het werk bestaat uit een fiets (een 'typisch' Congolees vervoermiddel) volgestouwd met zakken houtskool (een onmisbare bron van inkomsten voor de inwoners van Katanga, maar ook een symbolisch overblijfsel van Lumumba's boom). De fiets stond oorspronkelijk opgesteld in het Citadelpark, recht tegenover het 'Moorken'. Dit zwarte beeldje is een omstreden Congo-monument uit 1888 dat verwijst naar de Congolese jongen Sakala die in 1884 als attractie naar België werd gebracht en niet veel later in Congo overleed. 'AWB 082-3317 7922' is een verwijzing naar het luchtvrachtbriefnummer van de fiets. Het werk herinnert niet alleen aan het donkere verleden maar haakt ook in op het actuele postkoloniale debat.

B

Francis Bacon

°1909, Dublin, Ierland ; +1992, Madrid, Spanje

Autodidact Francis Bacon is een van de belangrijkste naoorlogse schilders. Zelf noemde Bacon zich een 'persoonlijk realist', die vanuit zijn eigen donkere gemoedsgesteldheid zijn versie van de realiteit bracht in een vluchtige en zware stijl. Op jonge leeftijd belandde Bacon op straat en was hij genoopt tot een jarenlange zwerftocht door Engeland en Frankrijk. Toen hij in Chantilly 'Le Massacre des innocents' van Nicolas Poussin zag, besloot hij om kunstschilder te worden. Ook de biomorfe figuren van Picasso werden bepalend voor zijn kunst. Beelden van de innerlijk verscheurde mens in een ruwe stijl maakten aan het eind van zijn leven plaats voor meer persoonlijke portretten in een fijnere en realistische techniek en een zachter coloriet.

Figure Sitting, 1955

olieverf op doek

'Figure Sitting' behoort tot de beroemde reeks portretten die Bacon in de jaren '50 maakte van paus Innocentius X. De reeks is gebaseerd op het portret van de paus door de Spaanse barokschilder Diego Velázquez. Die had hem afgebeeld als een onzeker en twijfelend mens, waarmee hij volgens Bacon het ultieme doel van de schilderkunst bereikt had: de weergave van een onderhuidse gemoedsgesteldheid door middel van verf op doek. Bacon probeerde in een reeks voorstudies en schilderijen van de paus diens zwakheden te ontleden en ze elk nog explicieter af te beelden, wat resulteerde in meer dan vijftien portretten. 'Figure Sitting' is geen portret van een paus zonder meer, maar een voorstelling van algemeen psychisch lijden, rauw en direct.

Nairy Baghramian

°1971, Isfahan, Iran; leeft en werkt in Berlijn, Duitsland

Nairy Baghramian werkt met stijlen en motieven uit de beeldhouwkunst. Daarnaast put ze uit de brede waaier van design over mode tot anatomie. Haar installaties getuigen van een scherp gevoel voor traditionele artistieke uitdagingen zoals: hoe ga je als beeldhouwer om met materiaal of met volume? Door verschillen tussen decoratieve en functionele voorwerpen, industriële en handgemaakte producten en alledaagse koopwaar en luxeartikelen te doen vervagen, bevraagt Baghramian de positie en functie van kunst.

Fluffing the Pillows B (Mooring), 2012

beschilderd aluminium

De reeks 'Fluffing the Pillows' bestaat uit abstracties van maritieme gebruiksvoorwerpen. Deze installatie, die tot de reeks behoort, omvat 'Silos', een 'Gurney' en een 'Mooring'. De 'Silos' delen hun naam met opslagplekken voor bulk- of stortgoederen zoals graan of zand. Hun schijnbaar zachte maar sterke vormen maakte Baghramian uit zeildoek, rubber en imitatieleder. De 'Gurney', de verchromde buis, dient om de vormloze zakken te ondersteunen bij verplaatsingen. 'Gurney' betekent 'draagberrie'. De 'Mooring' – letterlijk 'ligplaats' – verwijst naar de haken en bolders waaraan schepen zich bij het aanmeren vastleggen. De vorm is afgeleid van die van havenkraanhaken. De losse opstelling van de sculpturen in de ruimte doet denken aan aanspoelsels op een strand. Ze stelt vragen bij de impact van de architectuur van tentoonstellingsplekken op de manier waarop we naar kunst kijken en meer algemeen ook bij hoe musea de waarde van kunst mee bepalen.

John Baldessari

°1931, National City, VS; leeft en werkt in Santa Monica & Venice, VS

John Baldessari is een van de belangrijkste voortrekkers van de Amerikaanse conceptuele kunst. Deze stroming, die opkwam begin jaren '60, schoof het idee of concept naar voor als het belangrijkste aspect van een kunstwerk. Door wie of in welk materiaal een werk werd uitgevoerd, was van minder belang. Taal werd een cruciaal element om betekenis over te dragen. In zijn prints, films, video's, installaties, fotocollages en sculpturen met een conceptuele inslag, verkent Baldessari de verhouding tussen de verhalende kracht van beelden en het associatieve potentieel van taal.

Arms & Legs (Specif. Elbows & Knees), etc.:

Arm and Plaid Jacket, 2007

inkjetdruk op fotopapier op hout
bruikleen privécollectie, België

Met dit soort monumentale fotocollages verwierf Baldessari vanaf eind jaren '80 wereldwijde bekendheid. Hij combineerde bestaande beelden uit de fotografie en cinema, en soms ook tekst, tot herkenbare maar tegelijk bevreemdende en onlogische collages. Door ze te overschilderen of er tekst aan toe te voegen, haalde Baldessari de beelden uit hun oorspronkelijke context weg. Enerzijds stimuleert de kunstenaar ons tot een eigen interpretatie van zijn beelden, anderzijds bemoeilijkt hij dit door bepaalde delen van zijn collages opzettelijk te overschilderen. Hij wil dat we ons realiseren dat we niet naar louter esthetisch aantrekkelijke en inspirerende beelden kijken, en wijst ons op een pseudo-speelse manier op het feit dat foto's en andere beelden ons mogelijk misleiden.

Mirosław Balka

°1958, Otwock, Polen; leeft en werkt in Warschau en Otwock, Polen

Het donkere Poolse verleden en zijn persoonlijke geschiedenis duiken op in de sculpturen, video's en strakke, quasi architecturale installaties van Mirosław Balka. Zijn werk wordt gekenmerkt door een minimalistische beeldtaal, symbolisch materiaalgebruik en gaat altijd over de mens en de mensheid.

This Is How People Sculpted, When I Was Born, 2000-01

messing

De titel van dit werk maakt duidelijk dat het deels autobiografisch is. Mirosław Balka groeide op in Otwock, een stadje bij Warschau dat tijdens WOII hard werd getroffen door de Holocaust. Begin jaren '90 begon hij te werken met achtergebleven materiaal in de woning en tuin van zijn ouderlijk huis en werd het huis zijn kunstenaarsatelier. Voor zijn solotentoonstelling in 2001 in S.M.A.K. draaide Balka deze meterslange kabel rond een trapleuning in het museum. Als was het een buitenmaats 'koppeltaken' tussen zijn werk beneden en dat in de bovenzaal, waar zijn ouderlijk huis/atelier op ware grootte was gereconstrueerd in de vorm van een hermetisch gesloten constructie bestreken met as. Wanneer we de trapleuning gebruiken, hindert dit kunstwerk. Het doet denken aan gekrulde prikkeldraad. Maar we kunnen de zwierige lijn ook zien als een tekening in de ruimte, een losse krabbel die ons iets toefluistert over de geboorte van de beeldhouwkunst. En die is onlosmakelijk verbonden met het gewone leven, met de trapleuning.

Artur Barrio

°1945, Porto, Portugal; leeft en werkt in Rio de Janeiro, Brazilië

Artur Barrio is een sleutelfiguur in de hedendaagse kunst en neemt een kernplaats in in de recente Braziliaanse kunstgeschiedenis. Hij neemt een uitgesproken standpunt tegen het kunstwerk als object ten voordele van het belang van de ervaring, de werkelijkheid en het moment. Zijn praktijk is gelinkt aan het situationisme en fluxus. Barrio's oeuvre bestaat uit tijdelijke en intuïtieve installaties waar we worden ondergedompeld in een installatie die verschillende van onze zintuigen tegelijk aanspreekt. Barrio maakt hiervoor gebruik van vergankelijke en alledaagse materialen zoals koffie, brood, wijn... Ook tekst neemt een prominente rol in zijn werk in.

Interminável, 2005

mixed media

'Interminável' is een ruimtevullende installatie. De titel is Portugees voor oneindig. Dit werk heeft Artur Barrio gerealiseerd voor de tentoonstelling 'Barrio-Beuys' in 2005 in S.M.A.K., een dialoog tussen het werk van Artur Barrio en Joseph Beuys. 'Interminável' is door S.M.A.K. aangekocht als efemere installatie, een werk dat enkel door de kunstenaar zelf op een moment gerealiseerd kan worden, en bijgevolg eindigt bij het overlijden van de kunstenaar. De installatie is een situatie, een moment dat in beleving de werkelijkheid en de kunst dichterbij samenbrengt. In deze tentoonstelling is het de derde keer dat Artur Barrio 'Interminável' realiseert. De ruimte wordt een poëtisch geladen krocht met de gebruikelijke elementen die het universum van Barrio kenmerken. Barrio verplaatst met zijn werk de notie van het kunstwerk naar iets wat niet te bewaren of te verhandelen valt, maar de aandacht vestigt op het kunstenaar-zijn als houding.

Massimo Bartolini

°1962, Cecina, Italië

Massimo Bartolini realiseert onder meer sculpturen, performances, video's en foto's maar is vooral bekend om zijn grootschalige, ervaringsgerichte installaties of 'animated architecture'. Hij manipuleert voorwerpen en architecturale elementen, ontkracht hun functies en betekenissen, en destabiliseert of desoriënteert zo onze waarneming en beleving ervan. Daarbij speelt hij op een subtiele manier met licht, geur en geluid. Het vaak sensuele werk van Bartolini biedt op een poëtische en vaak ludieke manier ruimte voor illusie, fantasie, utopie en nostalgie. Het nodigt uit tot reflectie, op het meditatieve af, over verwachtingen, (on)veranderlijkheid en de manier waarop we waarnemen.

Concrete Work, 2019

verguld metaal op papier
schenking

Het minimalistische 'Concrete Work' bestaat uit een kleine, gebogen gouddraad bevestigd op een blad wit papier. Bij specifieke belichting tekent de schaduw van de draad zich af op het blad en wordt een stilistisch silhouet zichtbaar van een man met z'n hoofd naar beneden gericht. Als gedachten-schets of gematerialiseerd idee biedt dit werk inkijk in de poëtische verbeeldingskracht van Bartolini. Ook belicht het zijn werkmethode waarbij hij in zijn studio losse ideeën concreter maakt door het uitwerken van dergelijk bescheiden, impulsief, soms meditatief 'studiowerk'.

Gaston Bertrand

°1910, Wonck, België; +1994, Ukkel, België

In 1932 werd Gaston Bertrand opgenomen in de militaire hospitaal van Luik en Brussel. Hij raakte er gefascineerd door de grootse architectuur van deze gebouwen. Daar liggen de kiemen voor zijn latere abstracte werk, waarin architectuur en interieur het uitgangspunt vormen. Kort voor WOII richtte Bertrand de kunstenaarsgroep 'La Route Libre' op. In het begin waren zijn werken figuratief in een expressionistische stijl. Eind jaren '40 evolueerde hij van animisme, een stroming die zich in tegenstelling tot het expressionisme meer focuste op het introspectieve, naar een eigen vorm van geometrische abstractie. Na de oorlog bleef Bertrand met de groepen 'Apport' en 'La Jeune Peinture Belge' ijveren voor een zo autonoom mogelijke schilderkunst. Toch bleef het werk uit deze periode nog hoofdzakelijk figuratief. In de vroege jaren '50 kreeg Bertrand internationale erkenning met tentoonstellingen in São Paulo en New York. Zijn oeuvre neemt een belangrijke plaats in binnen de ontstaansgeschiedenis van de Belgische naoorlogse lyrische abstractie.

Composition ("L'escalier jaune"), 1946

olieverf op doek

Dit schilderij dateert van kort na de oprichting van 'La Jeune Peinture Belge'. De trapconstructie, die diagonaal door de compositie loopt, werd door Bertrand als uitgangspunt gebruikt om een meer irreële omliggende ruimte te ontploien. We zien de kunstenaar experimenteren met het gebruik van verschillende ruimtelijke plannen, die hij als min of meer evenwaardig in de compositie neerzette. Hij deed dat zonder de band met de realiteit los te laten. De intimistische sfeer van het werk wordt versterkt door de subtiele witte, grijze en okergele tonen. 'Composition (L'escalier jaune)' is een duidelijk voorbeeld van de geleidelijke evolutie van figuratie naar abstractie in de naoorlogse Belgische schilderkunst.

In het Museum voor Schone Kunsten Gent.

Voor meer informatie, zie vooraan in deze bezoekersgids bij 'off-site'.

Joseph Beuys

°1921, Krefeld, Duitsland; +1986, Düsseldorf, Duitsland

Het artistieke parcours van Joseph Beuys begon pas na zijn dienst bij de Duitse luchtmacht tijdens WOII. In 1946 volgde hij beeldhouwkunst aan de academie van Düsseldorf waar hij begin jaren '60 zelf leraar werd. Deze positie als lesgever was essentieel voor Beuys. Het doorgeven van ideeën vond hij namelijk minstens even belangrijk als het daadwerkelijk maken van kunstwerken. Beuys maakte conceptueel werk maar voerde ook performances uit waarin hij zijn visie op kunst en de wereld uiteenzette. Zijn ideeën en theorieën bundelde hij onder de term 'Soziale Plastik' (sociale sculptuur). In deze context past ook Beuys' beroemde uitspraak "Jeder Mensch ist ein Künstler." ("Iedereen is kunstenaar.").

Wirtschaftswerte, 1980

mixed media

'Wirtschaftswerte' (of 'economische waarden') is een 'sociale sculptuur' die Beuys maakte voor Jan Hoets tentoonstelling 'Kunst in Europa na '68' in 1980. Het werk bestaat uit metalen rekken waarop voedingswaren uit voormalig Oost-Duitsland staan uitgestald, 19de-eeuwse schilderijen en een blok gips. De opstelling confronteert ons met de toenmalige scheiding tussen communistisch Oost- en kapitalistisch West-Duitsland. De van kleur verschoten pakjes staan in contrast met de felgekleurde verpakkingen die we in het Westen kennen. De 19de-eeuwse bourgeoisschilderijen die de rekken flankeren, versterken het contrast tussen het 'rijke' Westen en het 'arme' Oosten. Voor de rekken staat een massieve blok gips (in Beuys' oeuvre symbool voor 'het rationele denken'). De hoeken ervan raakten beschadigd en werden door de kunstenaar met zachte boter (of in de symboliek van het oeuvre: 'intuïtie') 'gerestaureerd'.

Guillaume Bijl

°1946, Antwerpen, België; leeft en werkt in Berchem, België

Belangrijker dan de kunstopleidingen waaraan hij in de jaren '60 begon en die hij nooit voltooide, waren voor Guillaume Bijl de administratieve beroepen die hij in de jaren '70 uitoefende om aan de kost te komen. Deze 'university of life' in het lagere middenklassecircuit deed Bijl beseffen dat kunst – zelfs al is ze conceptueel – een door een zo breed mogelijk publiek gedragen werkelijkheid moet verbeelden. Intussen bouwt Bijl al meer dan dertig jaar aan een consistent oeuvre dat hij beschouwt als "realistische getuigenissen om visueel af te rekenen met mijn tijd". Als een soort Europese adept van de appropriation art, een Amerikaanse kunststroming die begin jaren '80 opkwam met kunstenaars als Jeff Koons en Cindy Sherman, reproduceert Bijl bestaande beelden uit het dagelijkse leven bijna letterlijk met als doel "de codes van onze consumptiemaatschappij als beeldclichés van zichzelf te ontmaskeren".

Lustrerie Média, 1984

mixed media

Bijl toonde 'Lustrerie Média' voor het eerst in 1984 op de bekende kunstbeurs in het Zwitserse Basel. Het werk bestaat uit een typische kunstbeursstand met witte wanden en is van boven tot onder gevuld met staande en hangende lampen. Het is een exacte kopie van het soort standen die we vinden op beurzen, maar dan eerder op bouw- en decoratiebeurzen dan op kunstbeurzen. Op deze manier gaf Bijl aan dat het ook op een kunstbeurs niet om kunst en nog minder om creativiteit gaat, maar bovenal om handel en geld. Hij verdubbelde in dit werk de realiteit tot haar eigen 'valse' spiegelbeeld. Zo legde hij de achterliggende clichématige codes bloot en stelde hij ze letterlijk 'tentoon'.

Johanna Billing

°1973, Jönköping, Zweden; leeft en werkt in Stockholm, Zweden

Johanna Billing is een van de belangrijkste Zweedse videokunstenaars van de laatste jaren en een van de meest invloedrijke videasten van haar generatie. Haar conceptuele oeuvre, met fotografie en video als belangrijkste media, stelt vragen over onze samenleving en de almaar snellere veranderingen. Veel van Billings films focussen op jonge mensen die zich engageren in participatieve acties die sterk metaforisch zijn en meestal door de kunstenaar expliciet in scène zijn gezet. Daarbij gebruikt Billing de wisselwerking tussen het individuele en het collectieve, tussen geëngageerde participatie en apathie om vragen op te roepen rond menselijke interactie binnen een sociopolitieke context.

Magical World, 2005

digibetacam overgezet naar dvd (kleur, geluid), 6 min 12 sec

Voor deze video werkte Billing samen met kinderen uit een muziekklass in Dubrava, een voorstad van Zagreb. In een afgeleefd cultureel centrum repeteren de kinderen het melancholische 'Magical World', een protestpopsong uit 1968 van singer-songwriter Sidney Barnes. Het thema van de songtekst, verandering, staat symbool voor het veranderende Kroatië, dat zich als relatief jonge lidstaat probeert aan te passen aan de eisen en normen van de Europese Unie, en dat tegelijk een (nog fragiele) nationale identiteit zoekt te ontwikkelen. Deze worsteling wordt metaforisch in beeld gebracht door de kinderen, die zichtbaar moeite hebben met het zich eigen maken van de Engelse tekst.

Dara Birnbaum

°1946, New York, VS; leeft en werkt in New York, VS

Dara Birnbaum is één van de belangrijkste vertegenwoordigers van de vroege Amerikaanse videokunst. Sinds de jaren '70 speelt tv een almaar grotere rol in ons leven, een evolutie die Birnbaum kritisch onderzoekt. Vertrekpunten zijn bestaande tv-beelden en typische formats zoals quizzen, soaps en sportprogramma's. Een techniek die de kunstenaar vaak inzet, is het herhalen van televisiebeelden waarvan ze de natuurlijke flow onderbreekt met flarden muziek en tekst. Birnbaum bekritiseert het medium televisie door er eng dicht bij te blijven en het te analyseren op basis van zijn stereotypes. Thema's als vrouwelijkheid en gendergelijkheid vormen daarbij de rode draad.

Technology/Transformation: Wonder Woman, 1978

digibeta overgezet naar dvd, 7 min

'Technology/Transformation: Wonder Woman' is de eerste video die Birnbaum op televisiecodes baseerde. De kunstenaar maakte gebruik van beelden uit de toenmalige populaire serie 'Wonder Woman'. Het moment waarop het hoofdpersonage verandert in een heldin zette Birnbaum in een eindeloze loop en voorzag ze van een discosoundtrack. Door beelden uit de commerciële tv-serie vertraagd te herhalen, levert ze kritische commentaar op het snelle en flitsende van tv-beelden. Deze video veroorzaakte opschudding toen hij voor het eerst werd getoond en betekende de start van Birnbaums carrière als videokunstenaar.

Tiananmen Square: Break-In Transmission, 1990

video-installatie: U-matic overgezet naar dvd (kleur, geluid), 6 min 39 sec, (3x) 3 min 19 sec

Dit is een typisch voorbeeld van de grootschalige video-installaties die Birnbaum creëerde vanaf eind jaren '80. Het werk focust op de studentenprotesten op het Tiananmenplein in Peking in de zomer van 1989, die gewelddadig werden neergeslagen door de Chinese overheid. Daarbij werd de buitenlandse pers geweerd en de mediaverslaggeving streng gecontroleerd. Op vier kleine LCD-monitoren zijn beelden van cruciale momenten uit de protesten te zien, zoals het afblokken van de satelliettransmissie van CNN en de pogingen van de studenten om via alternatieve kanalen, bv. fax, toch informatie de wereld te blijven insturen. De vijfde, grotere monitor in het midden speelt een selectie beelden van de vier kleinere monitoren af, willekeurig en in een hels tempo. Zo confronteert Birnbaum de hysterische pogingen van grote tv-zenders om een constante nieuwsstroom te genereren met de meer efficiënte communicatiepogingen van de studenten, die er wel in slagen om nieuws te blijven verspreiden. In deze chaotische beeldentoevloed biedt Birnbaum ons geen enkel houvast, waardoor de boodschap krachtiger wordt.

Pierre Bismuth

°1963, Neuilly-sur-Seine, Frankrijk; leeft en werkt in Brussel, België en New York, VS

Net als zijn postmoderne generatiegenoten grijpt Pierre Bismuth – als reactie tegen de massacultuur met haar lawine aan beelden, geluiden en informatie – terug naar de basisprincipes van film en fotografie. In installaties, foto's, collages, video's en scenario's destabiliseert Bismuth de door de massacultuur ingegeven, gevestigde codes. Zo dwingt hij ons kritisch afstand te nemen van onze ingebakken perceptie. Met zin voor ironie beweerde Bismuth zelf "not really into film" te zijn. Het gebruik van cinematografische codes is voor hem louter een middel om onze ogen te openen voor de door hemzelf voorgeprogrammeerde perceptie. Zijn meest opvallende samenwerking dateert uit 2004, toen hij op vraag van regisseur Michel Gondry het scenario schreef voor de cultklassieker 'Eternal Sunshine of the Spotless Mind'. Zo won Bismuth, die net voortdurend de mainstreamcinema ontwricht, in Hollywood een Oscar voor beste scenario.

Following the Right Hand of Doris Day in 'A Young Man with a Horn', 2008

zwart-wit foto op papier, viltstift op plexiglas

Voor zijn reeks 'Following the Right Hand of ...' volgde Bismuth telkens dezelfde procedure: hij koos een scène uit een filmklassieker, focuste zich op de al even iconische actrice in de hoofdrol, en volgde de bewegingen van haar rechterhand met een zwarte alcoholstift op plexiglas. Achter de resulterende, Jackson Pollock-achtige tekeningen plaatste Bismuth telkens een filmstill van de scène in kwestie. Op deze manier saboteerde hij het 'esthetische' filmbeeld en legde hij letterlijk verborgen codes uit de klassieke Hollywoodcinema bloot.

Marinus Boezem

°1934, Leerdam, Nederland; leeft en werkt in Middelburg, Nederland

Marinus Boezem is een belangrijke vertegenwoordiger van de Nederlandse conceptuele kunst. Kenmerkend voor zijn vroege werk was de koppeling tussen Marcel Duchamps readymadekunst en de land art. Vanaf 1960 verkocht Boezem – zoals Sol LeWitt – kunstwerken die uit niet meer dan een idee op papier bestonden. En hij streefde ernaar om de beeldende kunst buiten de muren van het museum te brengen. Vanaf midden jaren '70 begon Boezem zijn conceptuele ideeën sculpturaal uit te werken. Hij combineerde daarbij licht, lucht, geluid en beweging met een vormelijk uitgepuurde, minimalistische beeldtaal. In de jaren '80 kwam het landschap opnieuw in Boezems werk aan bod.

Statement Het Jaar 2000, 1967

vlakdruk op papier
schenking

Dit 'Statement' is het enige overblijfsel van Boezems 'luchtplastieken' die hij maakte voor 'Het Jaar 2000', een tentoonstelling die in 1967 werd gehouden in het RAI in Amsterdam. De 'luchtplastieken' waren sculpturen die bestonden uit flexibele omhulsels van rubber zoals banden, luchtbedden en zwemvesten. Deze werden maximaal gevuld met lucht en in een felle kleur geschilderd. Na verloop van tijd ontsnapte de lucht en krimpten de sculpturen terug in tot hun oorspronkelijke vorm. Zoals blijkt uit dit 'Statement' stond lucht voor Boezem symbool voor vrijheid en zuivering: "In het jaar 2000 zal lucht een belangrijke creatieve factor vormen in de wereld. Lucht zal de bouwsteen worden van een nieuwe architectuur. [...] Het 'aero-kussen' zal het vervoermiddel zijn van dit luchttijdperk en een serene stilte zal komen over de steden. Mensen zullen spelen met luchtobjecten die opbollen en leven in de wind."

Michaël Borremans

°1963, Geraardsbergen, België; leeft en werkt in Gent, België

Michaël Borremans is een van de belangrijkste Belgische kunstenaars van het ogenblik. In zijn schilderijen, tekeningen en films dompelt hij ons onder in de moeilijk te behappen schoonheid van vreemd-vertrouwde maar wezenlijk onlogische situaties. De personages die zijn werk bevolken, zitten gekneld in een onbestemde tijd en ruimte. Vergetelheid of institutionele onderdrukking lijken hun deel. De radicale keuze voor onverklaarbare bevreemding en verwarrende schoonheid maakt Borremans relevant binnen de internationale hedendaagse figuratieve schilderkunst, waarin het verlangen naar strikt afgelijnde semiotiek en conceptualisering nog altijd de boventoon voert.

The House of Opportunity (the Chance of a Lifetime), 2003

mixed media op karton

'The House of Opportunity' is een tekeningenreeks waarin Borremans flirt met de beeldtaal van het magisch-realisme, een stroming uit de jaren '20-'30 die de spanning opzocht tussen werkelijkheid en droom. Het huis, gewoonlijk symbool voor een vertrouwde omgeving, blijkt een schaalmodel te zijn. Zo verschijnt het als een intrigerend, vreemd voorwerp en kreeg een onbevattelijke, bevreemdende sfeer de bovenhand. Het huis blijkt een onwezenlijke structuur waarvan de mogelijkheden die het in zich draagt buiten bereik blijven. In een van de werken uit de reeks zie je het huis als een kunstwerk in een museumzaal van S.M.A.K. Het is buiten proportie ten opzichte van de ruimte waarin het zich bevindt en neemt een wisselende schaal aan in relatie tot de museumbezoekers. De ondertitel van de tekening is een speelse commentaar op hoe de kunstenaar zijn positie binnen de maatschappij ervaart.

Charbel-joseph H. Boutros

°1981, Bickfaya, Libanon; leeft en werkt in Beiroet, Libanon en Parijs, Frankrijk
Charbel-joseph H. Boutros werd geboren tijdens de Libanese burgeroorlog. De politieke geschiedenis van zijn thuisland en latent aanwezige angsten in de huidige samenleving zijn nooit ver weg in zijn werk, waarin het persoonlijke en het politieke zich met elkaar vermengen. Zijn melancholische oeuvre varieert van installaties over sculpturen tot videowerk.

Dead Drawing, 2011

mixed media

'Dead Drawing' is een minimalistische installatie. Een kale grafietstift rust op twee spijkers aan de wand. Daarboven: twee lijnen, getekend met dezelfde grafietstift. Samen vormen ze een gelijkzijdige driehoek. Visueel is het werk van Charbel-joseph H. Boutros erg eenvoudig maar tegelijk is het suggestief. De betekenis ervan is niet eenduidig te vatten en laat ruimte om er ook verhalen uit onze persoonlijke context aan toe te voegen. Boutros' werk is conceptueel, maar ontstaat vaak vanuit een romantisch idee, bv. het vangen van het licht van de zon of de maan. Zijn poëtische installaties spelen met de grens tussen het zichtbare en het onzichtbare. Ze balanceren op de rand van het verdwijnen. 'Dead Drawing' toont de sporen van een handeling. De handeling zelf is onherroepelijk voorbij.

Ricardo Brey

°1955, Havana, Cuba; leeft en werkt in Gent, België

Ricardo Brey is een van de belangrijkste Cubaanse kunstenaars van deze tijd. Na zijn deelname aan Documenta IX in 1990 verhuisde hij naar België. De inspiratie voor zijn hybride, conceptuele werk put hij uit de rijkdom van de Afro-Cubaanse cultuur, persoonlijke herinneringen en uit mythes, legendes en verhalen van verschillende culturen. Hoewel de roots van Brey in Cuba liggen, ziet hij zichzelf als een Vlaamse kunstenaar die de Europese kunsttraditie als vertrekpunt neemt.

Zonder titel, 1991

mixed media
schenking

Een ventilator staat op een met pigment bezoedeld dekbed en twee bevuilde hoofdkussens. Aan de ventilator hangen twee kippenpoten en reepjes textiel die mee bungelen op de wind van het apparaat. Met deze mysterieuze combinatie van gevonden voorwerpen prikkelt Brey onze fantasie en nodigt hij ons uit om te associëren. De kunstenaar omschrijft de voorwerpen als 'mythical readymades', alledaagse dingen die met betekenis werden opgeladen. Ze komen ook vaak voor in de Afro-Cubaanse Santeria-religie, een mengvorm van de katholieke en de traditionele Afrikaanse heiligenverering. Zo ziet Brey de luchtverplaatsing die de ventilator veroorzaakt als een metafoor voor ontheemding, iets waaraan iedere niet-westerling ten prooi viel (en valt) in de westerse wereld.

B

Marcel Broodthaers

°1924, Brussel, België; +1976, Keulen, Duitsland

Marcel Broodthaers was een van de meest invloedrijke figuren in de 20ste-eeuwse kunstgeschiedenis. Van zodra je nog maar denkt zijn werk te snappen, is er wel een nieuwe wending die zich aandient. Dit maakt zijn oeuvre onuitputtelijk rijk. De impact van zijn activiteiten als kunstenaar werd destijds niet alleen opgemerkt in eigen land. Ook internationaal brak Broodthaers snel door en is de uitstraling van zijn werk blijvend. Zijn rol wat betreft het denken over kunst, haar functie en haar geschiedenis, kan moeilijk worden overschat. Wanneer het gaat om reflectie op de betekenis van kunst en de (museale) instellingen waarin ze functioneert, is zijn oeuvre de spiegel bij uitstek. Om deze reden gaf S.M.A.K. de kunstenaar een permanent kabinet in het museumgebouw.

Broodthaerskabinet, sinds 2018

In het 'Broodthaerskabinet' worden onder meer kunstwerken, edities, boeken en archiefstukken uit de S.M.A.K.-collectie tentoongesteld. Het kabinet bevindt zich achteraan op de benedenverdieping van dit museum. Over de werken die er te zien zijn, werd een aparte bezoekersgids geschreven die je in het kabinet zelf kan vinden. Je leest er meer in over hoe speels en fijnzinnig poëtisch deze veelzijdige kunstenaar te werk ging.

Het 'Broodthaerskabinet' werd gerealiseerd in nauwe samenwerking met Maria Gilissen-Broodthaers.

stanley brouwn

°1935, Panamaribo, Suriname – +2017, Amsterdam, Nederland

stanley brouwn is de bekendste Nederlandse vertegenwoordiger van de conceptuele kunst. De achterliggende idee van zijn werken primeert altijd op de formeel sobere esthetiek ervan. brouwn begon als autodidact en werkte – vergelijkbaar met de kunstenaars van de Zerobeweging – in een monochrome geometrisch abstracte stijl. Maar brouwn ontgroeide de specifieke Zero-esthetiek al snel. Vanaf 1960 bouwde hij aan een bijzonder persoonlijk en consequent oeuvre. Daarin onderzocht hij de wisselwerking tussen beweging en afstand. Hij nam zijn lichaam als maat van alle dingen en ontwikkelde een eigen maatsysteem (de sb-voet, de sb-el en de sb-stap). Aan de hand van deze maatstaf onderzocht de kunstenaar het spanningsveld tussen de subjectieve beleving van afstand en de objectieve registratie ervan.

Seven Objects Each 1 Ell, 1997

mixed media
bruikleen Collectie Vlaamse Gemeenschap

Op deze tafel heeft de kunstenaar verschillende materialen samengebracht, elk met de lengte van 1 el, een oude maat gebaseerd op de lengte van het deel van een menselijke arm tussen elleboog en hand. Het werk is een voorbeeld van brouwns 'schaalobjecten', waarmee hij in de jaren '90 zijn onderzoek naar de verhouding tussen subjectief ervaarbare en objectief meetbare afstand niet langer enkel op papier maar ook sculpturaal presenteerde. De lengte van een el is afhankelijk van land tot land: een Vlaamse el is 27 inches lang, een Schotse 37 en een Engelse 45. Geen enkele van deze 'officiële' els komt overeen met de feitelijke lengte van deze materialen, nl. 47 inches of de 'stanley brouwn-el' waarvoor het lichaam van de kunstenaar als maatstaf diende.

In het Museum voor Schone Kunsten Gent en bij Herbert Foundation. Deze Stichting omvat de Collectie en het Archief van Anton en Annick Herbert. Voor meer informatie, zie vooraan in deze bezoekersgids bij 'off-site'.

B

Daniel Buren

°1938, Boulogne-Billancourt, Frankrijk; leeft en werkt in Parijs, Frankrijk

Daniel Buren is een vertegenwoordiger maar tegelijk ook criticus van de 'institutionele kritiek', een tak van de conceptuele kunst die eind jaren '60 opkwam. Zijn werk is herkenbaar aan het bekende strepenmotief: stroken van steevast 8,7 cm breed, die de kunstenaar al sinds 1965 zijn 'outil visuel' noemt. Dit 'visuele gereedschap' integreert Buren niet alleen op plekken waar kunst wordt getoond maar ook in het straatbeeld, bv. op gebouwen, etalages, bussen en reclameborden. Doelbewust heft hij zo de grenzen tussen atelier, galerie, museum en buitenwereld op. Als 'institutioneel kritisch' kunstenaar blijft Buren zich tot vandaag hardnekkig verzetten tegen de codes, normen en waarden van het kunstcircuit.

Le Décor et son Double, 1986/2011

mixed media
collectie S.M.A.K./Vlaamse Gemeenschap

Naar aanleiding van Jan Hoets spraakmakende extra muros-tentoonstelling 'Chambres d'Amis' (1986) bracht Buren zijn bekende motief aan in de gastenkamer van Annick en Anton Herbert. 'Le Décor et son Double' was opgevat als een werk in twee delen. Buren had namelijk ook een reconstructie van de kamer voorzien om in het museum te tonen. Met deze conceptuele demarche stelde Buren expliciet vragen bij Jan Hoets idee om actuele kunst in privéwoningen te tonen, de opzet van de 'Chambres d'Amis'-tentoonstelling. Buren bevraagt met 'Le Décor et son Double' daarnaast ook de verhouding tussen 'model' en 'kopie'. De Herberts behielden de interventie in hun gastenkamer. De museale kopie werd niet bewaard, maar in 2011 werd deze publieke helft van het werk in S.M.A.K. gereconstrueerd en opgenomen in de museumcollectie.

Kathe Burkhart

°1958, Martinsburg, VS; leeft en werkt in New York, VS

Kathe Burkhart maakt video's, collages, foto's, performances en schilderijen. Daarnaast schrijft ze haiku's, romans en kunstkritieken en geeft ze les aan verschillende kunstscholen. Haar praktijk is beïnvloed door de populaire cultuur, conceptuele kunst en artistieke strategieën van toe-eigening. Burkhart is een sleutelfiguur binnen de 'bad girl'-kunststroming en focust sinds de vroege jaren '80 op het vrouwbeeld. In de nasleep van de eerste feministische media- en kunstkritiek behandelt ze thema's zoals seksualiteit en genderidentiteit. Ze vermengt daarbij fictie met non-fictie, woord met beeld, en politieke met persoonlijke onderwerpen. Vandaar onder meer de talrijke verwijzingen en intieme autobiografische elementen.

Dick, 1987

collage, acrylverf, gouache en viltstift op papier

Burkhart is het meest bekend om haar 'Liz Taylor Series', een reeks die ze begon in 1982 van intussen meer dan driehonderd semi-autobiografische schilderijen waarin ze haar dubbelgangster, de Brits-Amerikaanse actrice Liz Taylor, portretteert. De kunstenaar baseert er zich onder meer voor op filmstills en foto's van paparazzi. Dit materiaal eigent ze zich toe en verwerkt ze tot portretten van Taylor in popart-stijl. Zo toont ze de actrice als wondervrouw, femme fatale of jonkvrouw in nood – vrouwelijke stereotypes die werden geconstrueerd door de populaire mediacultuur. Deze beelden combineert Burkhart met scheldwoorden en andere krachttermen, die verwijzen naar verzetstaal en naar het 'loudmouth bitch'-type. Zo doorprijkt ze de rol van de vrouw zoals ze door de maatschappij wordt voorgeschreven. De 'Liz Taylor Series', waartoe 'Dick' behoort, symboliseert niet alleen Burkharts persoonlijke ervaringen maar stimuleert ook oppositie en emancipatie en nodigt uit tot nadenken over vormen van onderdrukking.

Nina Canell

°1979, Växjö, Zweden; leeft en werkt in Berlijn, Duitsland

De sculpturen van Nina Canell zijn allesbehalve statisch of afgewerkt. Ze verkennen het beweeglijke en onuitputtelijke potentieel van de materialen waaruit ze zijn gemaakt. Canells beeldend universum bestaat uit combinaties van concrete voorwerpen en immateriële substanties, doorgaans in de hoedanigheid van onzichtbare energetische krachten. Haar sculpturen verkleuren, evolueren en/of worden beweeglijk onder invloed van processen zoals verhitting, verdamping, elektrische impulsen, magnetisme en blootstelling aan temperatuur- of vochtschommelingen. Het werk van Canell wordt vaak omschreven als een vorm van hedendaagse alchemie. Esthetisch sluit het aan bij de arte povera, het minimalisme en de pseudo-wetenschappelijke experimenteelust van kunstenaars zoals Marcel Duchamp.

Perpetuum Mobile (25 kg), 2009-14

mixed media

Deze kinetische sculptuur getuigt van Canells fascinatie voor het onbestendige. Het werk koppelt het materiële aan het immateriële via een apparaat dat ultrasone of voor ons gehoor te hoge klanken uitstoot. De geluidsgolven condensereren het water in de schaal tot damp die neerdaalt op het cement in de papieren zak en het zo verhardt. De titel 'Perpetuum Mobile' verwijst naar constructies die eeuwig blijven voortbewegen dankzij de wetten van de thermodynamica. Deze sculptuur bestaat in verschillende uitvoeringen: van 10 kg, 25 kg, 40 kg, 2400 kg tot 283 stone. Elke uitvoering is esthetisch uniek: hoe meer kilogram losse materie de installatie heeft, hoe meer andere elementen er aan het werk worden toegevoegd.

Chuck Close

°1940, Monroe, VS; leeft en werkt in New York, VS

De Amerikaan Chuck Close is een van de voortrekkers van het fotorealisme. Deze kunststroming nam eind jaren '60 de fotografie als uitgangspunt om hyperrealistische beelden te maken in andere media, waaronder schilderkunst en grafiek. Close werd voornamelijk bekend door zijn meer dan levensgrote (zelf)portretten in de meest uiteenlopende technieken. Hij vertrok telkens van een foto die hij opdeelde in een raster. Dit beeld bracht hij vervolgens vak voor vak en uitvergroot over op doek. Tijdens het werkproces verdween het raster geleidelijk. De portretten die zo ontstonden, zijn 'meer dan realistisch' en nauwelijks van fotoportretten te onderscheiden.

Keith, 1972

diepdruk op papier

'Keith (Mezzotint)' is een sleutelwerk binnen het oeuvre van Chuck Close. In 1972 creëerde de kunstenaar dit eerste uitvergrote geëtste portret van zijn goede vriend Keith. Door de beperkingen van de techniek moest Close verschillende etsplaten naast elkaar gebruiken, waardoor het raster zichtbaar bleef en in grote mate de compositie van het portret bepaalt. Na de realisatie van dit werk liet Close de rasters in zijn grafische en geschilderde portretten bewust zichtbaar. Hierdoor verrijkte hij zijn figuratief werk met een abstracte kwaliteit.

Leo Copers

°1947, Gent, België; leeft en werkt in Wetteren, België

"Elke dag een nieuw idee." Met deze uitspraak nam Leo Copers sinds eind jaren '60 afstand van zijn conceptuele tijdgenoten. Copers plaatst niet de consistentie van ideeën centraal, maar net de onberekenbare grilligheid ervan. In tegenstelling tot de conceptkunstenaars stopt het creëren van een kunstwerk voor hem niet bij de vondst van een nieuw idee. Hij beschouwt de materiële uitwerking ervan als essentieel. Copers staat bekend om zijn kritische en vaak ironische commentaar op de kunstwereld. Een rode draad in zijn oeuvre vormen assemblages van alledaagse dingen. Door die op een verrassende manier met elkaar te combineren en hun context minimaal te wijzigen, ontstaat een vervreemdend effect en creëert Copers nieuwe, prikkelende betekenissen.

Geen gezeik iedereen rijk, 2001-04

polyester en bladmetaal

'Geen gezeik iedereen rijk' is een sculptuur in kubusvorm van op elkaar gestapelde goudstaven. Elke staaf is voorzien van een serienummer en een stempel. Vanzelfsprekend ligt hier geen echt goud. De staven zijn van verguld polyester. Door het vergulden van dit minder waardevolle basismateriaal, lijkt het alsof de kunstenaar de banaliteit van rijkdom en luxe wil aantonen. Copers verblindt je met een maatschappelijk droombeeld van materiële welvaart maar bevraagt tegelijk de waarden en normen van onze maatschappij.

N. Dash

°1980, Miami Beach, VS; leeft en werkt in New York, VS

Het oeuvre van fotograaf en beeldhouwer-schilder N. Dash gaat uit van de dagelijkse herhaling van een soort ritueel. Al meer dan tien jaar fotografeert ze stukjes canvas, die ze als een soort fetisjen altijd bij zich draagt en voortdurend streelt, scheurt en kneedt. Door deze onophoudelijke aanrakingen veranderen de stukjes in een kluwen van losse eindjes en knopen, een soort 'onstabiele, veranderlijke sculpturen'. Door foto's ervan sterk uit te vergroten ontpoppen zich uit dit continue 'creatieproces' op zichzelf staande kunstwerken. Ook in haar aan de arte povera verwante 'sculptuur-schilderijen' gaat Dash op een bijna rituele manier om met pre-industriële, organische materialen zoals jute, linnen, touw, grafiet, pigment en leem. Ze 'kneedt' ze 'in' in hun drager, bv. linnen schildersdoek, tot er geometrisch-abstracte beelden ontstaan.

Untitled, 2017

mixed media

Dit monumentaal 'sculptuur-schilderij' bestaat uit een strak geometrisch raster waarbinnen Dash organische materialen aanbracht. De gelaagde materie lijkt diepte en verdichting in zich te dragen. Meer nog, als gevolg van Dash' werkwijze lijkt het alsof de materialen een emotioneel, zelfs existentieel karakter hebben en zich op een vrije, bijna animistische manier gedragen binnen de strakke rasterstructuur. Dit werk roept associaties op met de overweldigende minimalistische doeken van Mark Rothko.

D

Franky D.C

°1957, Izegem, België; leeft en werkt in Brussel, België

Franky D.C maakt geen nieuwe beelden maar recupereert en bewerkt bestaande beelden. Met deze aanpak stelt hij niet alleen het unieke auteurschap ter discussie, maar ook de originaliteit van het kunstwerk. D.C's onderzoek voltrekt zich voor het grootste deel tijdens zijn dagelijkse stadswandelingen, een soort speurtochten in omgevingen in continue verandering. Het werkproces legt de kunstenaar vast in foto- en filmmateriaal en bewaart hij in een archief.

<<<AUTO-LOGIC COLOR VACCIN>> Samples 1990/1994

'De schoenen van de buurman', 2000

mixed media

Vanaf 1990 begint Franky D.C selectief 'Dingen Die Oranje Zijn' (D.D.O.Z.) te verzamelen, allerlei voorwerpen die hij vindt op rommelmarkten en in zijn directe omgeving. Hij puurt zijn collectie uit en houdt bij wat hem het meeste boeit. Na maandenlange observatie van de collectiestukken, voegt hij aan bepaalde stukken oranje accenten toe. Deze 'injectie' noemt hij het 'auto-logic color vaccin', het 'zichzelf sturende kleurvaccin'. Door zijn verzamelstukken voortdurend opnieuw te rangschikken met oranje als katalysator, ontstaan nieuwe combinaties en patronen die een ander licht werpen op de realiteit.

Berlinde De Bruyckere

°1964, Gent, België; leeft en werkt in Gent, België

Het werk van Berlinde De Bruyckere is figuratief en daardoor heel herkenbaar, maar onder die eerste laag schuilt een krachtige, poëtische beeldtaal. Op zoek naar een vertaling van het kwetsbare moment waarop twee wezens één zijn, verenigt De Bruyckere tegenpolen als leven en dood, liefde en lijden, en wreedheid en tederheid binnen één beeld. Haar vocabularium bestaat onder meer uit dekens, paardenlijven, vervormde lichamen en geweien in was. De vormen en materialen waarmee ze werkt, zijn consequent gekozen om hun metaforische kracht. Berlinde De Bruyckere behoort tot de vaste waarden binnen het hedendaagse kunstlandschap in België, maar ook over de landsgrenzen geniet ze bekendheid met haar eigenzinnige oeuvre.

Aan-één, 2009

mixed media

In een houten, openstaande vitrinekast zien we de uitgeteerde en opengescheurde lijven van twee in elkaar verstrengelde paarden. Dit huiveringwekkende beeld is een metafoor voor vergankelijkheid en dood. De Bruyckere herinnert ons met 'Aan-één', net zoals met haar andere werken, aan onze kwetsbaarheid en het tijdelijke van ons bestaan.

Uit elkaar gegroeid, 1997-98

potlood en waterverf op papier

Tekeningen vormen een wezenlijk onderdeel van het oeuvre van De Bruyckere. Ze maakt ze in reeksen en ze verrijken haar sculpturen met hun variaties en nuances. Hoewel De Bruyckeres ruimtelijk werk meer bekend is dan haar tekeningen, gaan beide disciplines bij de ontplooiing van haar oeuvre hand in hand. In tekeningenreeksen verdiept de kunstenaar zich in vooral psychologische thema's en ontwikkelt ze haar beeldend onderzoek. Daarbij inspireert ze zich onder meer op anatomische studies en academische tekeningen naar model.

D

Thierry De Cordier

°1954, Oudenaarde, België; leeft en werkt in Alpujarras, Spanje

Thierry De Cordier is filosoof, schrijver en beeldend kunstenaar. Hij omschrijft zichzelf als romantisch en melancholisch. Zijn werk komt voort uit zijn persoonlijke zoektocht: hij wil zijn eigen wezen en het mens-zijn begrijpen. 'Terug naar de natuur' is (ook) De Cordiers devies. Daar kan hij afstand nemen van en probeert hij te ontsnappen aan onze consumptiemaatschappij. Lange tijd was zijn tuin voor hem dé plek waar hij de rust vond om, in harmonie met de natuur, na te denken en te werken. Later ging hij aan zee wonen. De wereld ontvluchten en eenzaamheid zijn terugkerende elementen in De Cordiers donkere sculpturen, tekeningen en schilderijen.

Gargantua, 1996

mixed media

bruikleen Collectie Vlaamse Gemeenschap

'Gargantua' is, zoals vele van De Cordiers werken, gemaakt uit afval, uit 'arme' materialen. De grote bol, waar een bord en mensenhaar uitsteken, doemt op als een raadselachtige aanwezigheid. De titel van het werk is de naam van één van de reuzen uit de romans van de Franse 16de-eeuwse schrijver François Rabelais. In 'Gargantua en Pantagruel' schrijft deze over de extravagante en hilarische avonturen van een vader-reus en zijn zoon. In dit werk komen kracht en kwetsbaarheid samen: de verborgen kracht van de reus en de kwetsbaarheid van de wat onbeholpen sculptuur. Bovendien is de verwijzing naar de Franse literatuur niet toevallig. Frans is de moedertaal van De Cordier, die opgroeide in een tweetalig gezin. Taal speelt in zijn werken dan ook een belangrijke rol. Zowel in titelkeuzes als in zinnen die er wezenlijk deel van uitmaken.

Koenraad Dedobbeleer

°1975, Halle, België; leeft en werkt in Brussel, België

Koenraad Dedobbeleer experimenteert met verschillende media. De laatste tien jaar creëerde hij werk waarin hij alledaagse materialen combineert. Veel van zijn sculpturen en installaties onderzoeken de betekenisverschuivingen die plaatsvinden door de manier waarop iets wordt tentoongesteld. Volgens de kunstenaar hangt de betekenis van een voorwerp sterk af van de manier waarop en de context waarin het wordt gepresenteerd. Zo speelt onder meer de ruimte waarin iets wordt getoond voor Dedobbeleer een cruciale rol. Zijn werken spelen in op die ruimte en de ruimte dicteert op haar beurt het werk.

Living Is An Act I Did Not Premeditate, 2014

brons

Deze installatie bestaat uit niet meer dan een banaal koperen voorwerp. Het is een deurklink die bevestigd kan worden op een deur naar keuze in de tentoonstellingsruimte. Wanneer ze zo wordt gepresenteerd, heeft de klink iets weg van een minimalistische sculptuur. De manier waarop ze wordt tentoongesteld creëert verwarring en botst met de manier waarop we gewend zijn naar kunst te kijken. Deze sculptuur is een schoolvoorbeeld van Dedobbeleers experimentele, gelaagde benadering van beeldhouwkunst. Sculpturen kunnen daarbij voorwerpen worden door de specifieke plaats die de kunstenaar hen in de ruimte geeft, en vice versa. De absurde titel lijkt naar iets compleet anders te verwijzen en versterkt het gevoel van verwarring dat het werk oproept.

D

Raoul De Keyser

°1930, Deinze, België; +2012, Deinze, België

Raoul De Keyser wordt beschouwd als de discrete grootmeester onder de Belgische schilders van de voorbije vijftig jaar. Zijn oeuvre is eigenzinnig en tactiel, consequent procesmatig en zonder duidelijk plan ontstaan. In zijn vroege werk experimenteerde hij met de bouwstenen van de schilderkunst: kleur, verf en doek. Later werd zijn beeldtaal vloeiender en verschenen er nieuwe motieven. De kunstenaar bewoog zich graag op het spanningsveld tussen realiteit en abstractie. Schilderen was voor hem een spel, een onderzoek naar de mogelijkheden van de schilderkunst. Hij schilderde vooral kleinere, vaak wat raadselachtige doeken. Speels en ernstig, verleidelijk en tegendraads.

Flank, 1991-92

olieverf op doek
bruikleen Collectie Vlaamse Gemeenschap

Zoals elk werk van De Keyser is 'Flank' opgebouwd uit meerdere kleuren en lagen. Aan dit schilderij werkte hij twee jaar. De manier waarop het is geschilderd, vraagt ons om tijd te nemen om echt goed te kijken. De verftoetsen zien eruit als willekeurige spatten op een monochrome verflaag. Maar dat lijkt alleen maar zo: zo willekeurig zijn de spatten niet en de achtergrond bestaat niet uit één kleur maar uit verschillende kleurlagen over elkaar heen. De Keyser's schilderijen verwijzen niet naar iets concreets. Ze verwijzen enkel naar zichzelf en naar hun geschilderde huid. De titel van dit schilderij, 'Flank', zegt niet noodzakelijk iets over de inhoud ervan. De Keyser was dan ook geen verhalend schilder. Het schilderen zelf, het aftasten van de materie, was voor hem het kernverhaal.

Luc Deleu

°1944 Duffel, België; leeft en werkt in Antwerpen, België

Architectuur is voor architect, urbanist en kunstenaar Luc Deleu een vorm van beeldend, sculpturaal en politiek denken over de verhouding tussen publieke en private ruimte. In 1970 stichtte hij 'T.O.P. office', een studie bureau rond stadsontwikkeling en architectuur. Motivatie en doel waren het bevragen van architectuur en urban design en de maatschappelijke positie en functie ervan. Al snel raakte Deleu overtuigd dat onze steden in veel opzichten zouden verbeteren wanneer we minder zouden bouwen. De razendsnelle evolutie van communicatie en mobiliteit zou het, volgens hem, mogelijk maken om opnieuw een meer nomadisch leven te leiden. Zijn eerste projecten benadrukten dan ook de rijke mogelijkheden van mobiliteit in het nadeel van de starre onbeweeglijkheid van fysieke gebouwen. Ze spraken het privilege van vastgoed als leef- en werkaccommodatie tegen. Samen met zijn echtgenote Laurette Gillemot (°1946) en enkele medewerkers ontwikkelt Deleu nog steeds visionaire, soms naar het utopische neigende ideeën rond urbanisatie waarbij spitsvondig wordt ingespeeld op de ecologische, economische, culturele, sociale, geografische en bestuurlijk-politieke realiteit en toekomst.

De laatste steen van België, 1979

diepdruk in beton
schenking

Met 'De laatste steen van België' hekelt Deleu op een ludieke manier de Belgische bouwwoede. Vanuit het idee dat ons land decennialang werd volgebouwd met ondoordachte bouwsels die worden verward met architectuur de naam waardig, ontwierp hij een 'laatste steen'. De steen werd ingemetseld bij de ingang van S.M.A.K., een publiek gebouw waar we normaal een 'eerste steen' verwachten.

D

Wim Delvoye

°1965, Wervik, België; leeft en werkt in Gentbrugge, België

Met een aantal opmerkelijke scatologische werken, zoals de beruchte 'Cloaca' (2000), wist Wim Delvoye zich te profileren als een van de meest controversiële kunstenaars van zijn generatie. Het kunstenaarsmodel dat hij daarvoor hanteerde, is dat van de 'super'-kunstenaar: de zakenman-ondernemer die het heft in eigen handen neemt. Kenmerkend voor dit soort kunstenaars is dat ze als geen ander inspelen op de gangbare politieke, economische en culturele modellen en in het bijzonder op de mechanismen die de kunstwereld en de kunstmarkt aandrijven. Tegelijk reageren ze via hun multimediale werk scherp op oubollige stellingnames rond het kunstenaarschap en het kunstwerk. Delvoye stelt zich op als een autodidact die, bijgestaan door experts en ervaren ambachtslui, voortdurend kennis van nieuwe technieken verwerft en de grenzen ervan uitdaagt.

Betonmolen met zesenzeventig schoppen, 1991

mixed media

Dit werk bestaat uit een mahoniehouten betonmolen met barok snijwerk en 76 beschilderde schoppen met heraldische motieven. Door twee triviale werkinstrumenten, die symbool staan voor mannelijke noeste arbeid, te bekleden met decoratieve motieven uit de volkscultuur confronteert Delvoye maatschappelijke hiërarchieën met de daarmee samenhangende ordeningen en poogt hij de grenzen tussen de verschillende werelden op te heffen.

Nikolaas Demoen

°1965, Gent, België; leeft en werkt in Gent

In zijn tekeningen, beelden, collages, gedichten en filminstallaties onderzoekt Nikolaas Demoen de grens tussen menseelijke, vaak artistieke handelingen en het al dan niet zichtbare eindresultaat ervan. In een van zijn video's zien we de kunstenaar met grote passen door zijn atelier stappen. Hij stapt nergens naartoe, maar er is de onuitgesproken belofte dat er iets zal gebeuren. Demoen bespeelt de rol van de kunstenaar en het artistieke proces, een zoektocht waarbij hij soms verdwijnt achter verstilde, poëtische voorwerpen.

L'Homme qui marche, 2015

video, 6 min 55 sec
schenking

Uitgangspunt van 'L'Homme qui marche' is de gelijknamige sculptuur van Alberto Giacometti uit 1960. Dat iconische, levensgrote bronzen beeld van een lange, magere man die voorover helt, op weg naar een onbekend doel, werd vaak geïnterpreteerd als metafoor voor de nietigheid van de mens. Voor Giacometti was het werk op de eerste plaats een beeldend onderzoek naar de mens in de ruimte. Het vertrekpunt voor 'L'Homme qui marche' van Demoen was de wandelende mens als de verbeelding van een mentaal proces. Zijn sculptuur 'wandelde' tijdens voorbije tentoonstellingen in S.M.A.K. door de zalen. Zo werd de sculptuur een museumbezoeker en passeerde ze voorbij andere werken, waaronder sculpturen van Berlinde De Bruyckere, François Morellet en Jean Schwindt. De filmbeelden van deze 'performances' zijn in deze stop-motion verwerkt. Voor het geluid zorgde klarinettist Joachim Badenhorst, die improviseerde op het ritme van de film. Tussen de performances door zien we de sculptuur telkens op een sokkel belanden en opnieuw tot beeld verstillen.

D

Johan De Wilde

°1964, Zele, België; leeft en werkt in Gent, België

Sinds midden jaren '90 maakt Johan De Wilde potloodtekeningen. In de periferie daarvan ontstaan ook prints, fotoreeksen, grafiek, collages en teksten. Zijn minutieuze, arbeidsintensieve stijl staat haaks op ons snelle levensritme en de vluchtigheid van onze oververzadigde digitale beeldcultuur. De Wildes tekeningen zijn opgebouwd als schilderijen: laag na laag. Ze bestaan uit horizontale en verticale lijnen waartussen de suggestie van vormen of gedaantes zitten verweven. Met grafiet en kleurpotloden tekent de kunstenaar voornamelijk op archiefkarton. Meestal werkt hij op A4-formaat omdat hij wil dat zijn tekeningen zo universeel mogelijk zijn en A4 nu eenmaal het meest gebruikte papierformaat is. Het oeuvre van De Wilde is nooit eenduidig. Zijn beelden triggeren veeleer ons associatievermogen dan dat ze welomlijnde betekenissen opdringen.

Pi, 2007

mixed media

Dit is een sleutelwerk van De Wilde dat het fundamenteel open karakter van zijn oeuvre blootlegt. Het gaat om een eendeloos voort te zetten reeks tekeningen die begon met het oneindige getal 'pi' en een lange reeks cijfers na de komma. Elke nieuwe tekening bevat een nieuwe reeks cijfers na de komma. Wie de eerste tekening van deze reeks nooit heeft gezien, zal nooit iets zinnigs kunnen opmaken uit de opeenvolging van getallen op de daaropvolgende tekeningen. Als maker van deze 'oneindige' tekeningenreeks lijkt de kunstenaar wel een monnik die uit nederigheid en eerbied voor de schepping onbegrijpelijke boeken kopieert en verluucht.

Jim Dine

°1935, Cincinnati, VS; leeft en werkt in Parijs, Frankrijk, New York en Walla Walla, VS

In 1959 vestigt Jim Dine zich in New York, waar hij naast kunstenaars als Claes Oldenburg, Allan Kaprow en John Cage de 'happening' ontwikkelt, een voorloper van performancekunst. Parallel met zijn happenings ontstaan schilderijen waarin hij concrete dingen integreert, zijn zogenaamde 'combine paintings'. Hoewel hun sterke grafische stijl, heldere kleuren en eenvoudige, populaire beeldelementen vaak gekoppeld worden aan de pop art, ziet Dine zijn werk op doek eerder als een verderzetting van de collages van Robert Rauschenberg en het werk van Jasper Johns en de neo-dadaïsten. In tegenstelling tot de pop art, die is gericht op de weergave van de moderne maatschappij, verwerkt Dine persoonlijke beelden uit zijn alledaagse omgeving.

Two Hearts (Opera), 1970

olieverf en mixed media op doek en schenking

'Two Hearts (Opera)' is een combinatie van concrete dingen en geschilderde afbeeldingen. Werkelijkheid en illusie komen erin samen en dialogeren met elkaar. Op een speelse manier wijst Dine ons op de relatie tussen verf, doek en concrete dingen door op het beschilderde doek een bekladde vod en een jas met camouflageprint vast te maken. Het doek is schaars beschilderd: slechts enkele verfstreken vormen twee schematische harten. De verfdruipers zorgen ervoor dat niet alleen de dingen tastbaar aanwezig zijn maar ook de verf zelf. De verfborstels en de jas kunnen worden geïnterpreteerd als een zelfportret van de kunstenaar. Het hart – een kernmotief binnen Dine's oeuvre – verwijst naar de innige band met zijn vrouw, het menselijk vermogen tot liefhebben en de constante aanwezigheid van gevoelens in ons leven.

D

Peter Downsbrough

°1940, New Brunswick, VS; leeft en werkt in Brussel, België

Sinds 1989 woont en werkt de Amerikaanse kunstenaar-architect Peter Downsbrough in Brussel. Met zijn onderzoek naar de relatie tussen ruimte en taal verbreedt hij het spectrum van de minimal art en de conceptuele kunst. Aan de hand van een sterk vereenvoudigde beeldtaal, bestaande uit zwarte letters en lijnen, maakt hij ons bewust van perspectief in binnen- en buitenruimtes. Zijn beeldtaal vindt haar weg in installaties, foto's, tekeningen, bewerkte postkaarten en kunstenaarsboeken.

5.50 I 3.10, Two Pipes, 1974

staal

schenking Raymond en Hélène Verbouwens

Peter Downsbrough is bekend voor zijn talrijke versies van 'Two Pipes' die hij in de vroege jaren '70 in private en publieke buitenruimtes installeerde. Elke versie bestaat uit twee metalen buizen van verschillende lengte, loodrecht en naast elkaar in de grond geplaatst. Enerzijds herdefinieert Downsbrough met deze ingreep de oorspronkelijke ruimte. Anderzijds reflecteert de kunstenaar over in welke mate we al dan niet aandacht hebben voor voorwerpen in stedelijke en landschappelijke omgevingen. Van de variaties van 'Two Pipes' nam de kunstenaar foto's die hij verwerkte in postkaartensets en boeken.

Rein Dufait

°1990, Oostende, België; leeft en werkt in Oostende, België

Rein Dufaits jonge oeuvre verkent de grijze zone tussen natuur en cultuur. Hierbij zijn het maak- en groeiproces noodzakelijke stappen om vanuit een idee tot een werk te komen. Hoewel ze soms uit zware en logge materialen zijn opgebouwd, zijn Dufaits organische werken fragiel en vergankelijk. Ze zijn niet statisch maar evolueren en maken de tijd voelbaar. Naast en in de natuur creëert de kunstenaar werken die gedaantewisselingen ondergaan en daarbij geleidelijk in hun omgeving opgaan.

Malkolos, 2016

cement, touw, karton

'Malkolos' is buiten te zien, links van het museumgebouw. Dit in situ werk, 4m hoog en met een diameter van 45 cm, kwam na een complex creatieproces tot stand uit kartonnen dozen, cement, touw en metalen staven. Het werk is aanwezig als een 'cultuurvorm' te midden van andere door de mens gecreëerde vormen en de natuurlijke omgeving die onophoudelijk evolueert. Cement (aarde, grond) en water (zee, regen) vormen de mortel. Zuurstof (lucht) zorgt voor een samenspel. Zelfs uitgehard blijft dit beeld een natuurlijk product. De regen voert organismen aan, de wind zaait mos, bladeren vormen humus. Ook nadat de kunstenaar is verdwenen, groeit deze sculptuur verder. Zoals een tak de groei van een boom toont, geeft hier het zichtbaar gebleven karton structuur. Kwetsbaarheid maakt deel uit van het leven. Sporen tonen het leven.

D

Lili Dujourie

°1941, Roeselare, België; leeft en werkt in Lovendegem, België

Sinds de late jaren '60 werkt Lili Dujourie aan een oeuvre dat schippert tussen schilderkunst en sculptuur. Ze gebruikt materialen die een tegenstrijdigheid in zich dragen: materialen die zacht én hard zijn, wendbaar én onwrikbaar. Vanuit die materie tast ze de ruimte af tussen vloer en muur, beweging en stilstand, tussen schilderkunst, sculptuur, fotografie en video. Ze maakt nooit een eenduidige keuze. Ze gaat op zoek naar de tussenruimte, de plooi. Elk werk van Dujourie is een fragment, een element in een subtiel spel van aan- en afwezigheid.

Roman (5), 1979

collage op papier

Voor haar reeks collages met als titel 'Roman' scheurde Lili Dujourie stukjes papier uit tijdschriften en reclamefolders. Ze kleefde ze in compositie op vellen papier. De grote afstand tussen de snippers belet je om ze in hun geheel te overzien. Flarden figuratie die hier en daar nog op de snippers te zien zijn, zijn verscheurd tot onherkenbare fragmenten. Het is onmogelijk om er een verhaal mee te construeren, in tegenstelling tot wat de titel lijkt te suggereren. 'Roman' verwijst naar de literatuur, maar Dujourie past in dit werk ook principes uit de beeldhouwkunst toe. De snippers en de lege ruimte eromheen gaan een fysieke relatie met elkaar aan. De snippers lijken hun vlakheid te overstijgen: hun gekartelde scheurranden, papierdikte en papiersoort zetten zich af tegen de achtergrond, de papieren 'sokkel'.

Roze Hoek, 1987

marmer

bruikleen Collectie Vlaamse Gemeenschap

'Roze Hoek' kadert letterlijk in Dujouries onderzoek naar de ruimtelijke relatie tussen muur, vloer en plafond. Het werk hangt hoog tegen de wand, is bijna een meter breed en gemaakt van roze en zwarte marmer. Binnen de bestaande architectuur van het museum markeert het de hoek van een alternatieve, denkbeeldige ruimte. De ruimte die deze roze hoek suggereert is ongedefinieerd. Het is een open ruimte, open voor mogelijkheden en voor verbeelding. Ondanks de grootte en de zwaarte van het materiaal oogt de sculptuur licht, poëtisch en subtiel. Deze tegenstrijdigheid en de onmogelijkheid om de werkelijkheid met één blik te doorgronden, zijn kenmerkend voor Dujouries hele oeuvre.

Marlene Dumas

°1953, Kaapstad, Zuid-Afrika; leeft en werkt in Amsterdam, Nederland

De Nederlandse kunstenaar Marlene Dumas maakt collages, tekeningen en schilderijen en schrijft ook gedichten, essays en statements bij haar werk. Ze behoort tot de selecte groep schilders die in de jaren '80 en '90 de figuratieve schilderkunst deed heropleven. Dumas maakt vooral portretten van menselijke figuren die ze schildert in een tekenachtige, expressionistische stijl, in sombere tinten en met een sterk licht-donkercontrast. De meeste portretten zijn van vrouwen en gebaseerd op foto's uit de massamedia of eigen polaroids. Dumas' werk is sterk geworteld in haar persoonlijke leef- en ervaringswereld en behandelt beladen thema's zoals seksualiteit, liefde, erotiek, dood en schuld. Daarbij verwijst ze vaak naar de kunstgeschiedenis, de populaire cultuur en actuele gebeurtenissen.

Portret van J.H., 1992 / J.H., 1992 / Portret Jan Hoet, 1992 Poging 8 tot het verbeelden van Jan Hoet, 1992

4 werken, inkt op papier

schenking

Dit zijn een reeks pogingen van Marlene Dumas om Jan Hoet, oprichter en voormalig artistiek directeur van S.M.A.K., te portretteren. Ze maakte dit werk in 1992 ter gelegenheid van Documenta IX, een van de belangrijkste tentoonstellingen die door Hoet werd gecureerd. Dumas' portret verkent de weergave van identiteit in al haar complexiteit, tussen het goddelijke en het goddeloze. De close-up van Jan Hoet heeft een abstract karakter en lijkt geïsoleerd van elke context. Het personage heeft een zowel confronterend en intimiderend als intiem karakter en wekt gevoelens van empathie op. Dit 'ver-Dumas-ste' portret ademt de bijna wezenlijke eenzaamheid en vervreemding uit van ons bestaan. Verwijzend naar de traditie van het doodsportret, alludeert Dumas met dit werk op de vergankelijkheid van het leven.

Sam Durant

°1961, Seattle, VS; leeft en werkt in Los Angeles, VS

Sam Durant maakt foto's, sculpturen, tekeningen en installaties. De thema's in zijn oeuvre zijn erg uiteenlopend. Ze variëren van de Burgerrechtenbeweging, over rockmuziek, tot het modernisme. Al zijn werken hebben een historische, maatschappelijke, politieke of kunsthistorische dimensie. Ze brengen thema's onder de aandacht die te maken hebben met de band tussen kunst, cultuur en politiek.

Male Chauvinists Beware, 2004

lichtbak met tekst

De slogans in het werk van Durant zijn meestal niet mis te verstaan. Dat is niet anders in dit werk: 'Opgelet, mannelijke chauvinisten'. Vanuit zijn belangstelling voor de sociale bewegingen in de VS rond de jaren '60 ontstond een reeks werken met lichtbakken. Krantenfoto's van betogingen uit die periode dienden als startmateriaal. Durant was daarbij vooral geïnteresseerd in de manier waarop taal wordt gebruikt op de panelen die demonstranten meedragen. Hij selecteerde teksten met een algemene betekenis en niet al te sterk verbonden met een specifieke gebeurtenis of periode, zoals: 'Tell it Like it is', 'We Are the People' of 'Male Chauvinists Beware'. In een andere context dan straatprotest, bv. in een museum, krijgen deze teksten nieuwe betekenissen. Een tweede criterium was dat de teksten handgeschreven moesten zijn. De kunstenaar schreef ze over op elektronische lichtbakken zoals we ze kennen uit de commerciële wereld. De handgeschreven teksten contrasteren met het industriële karakter van hun dragers, de lichtbakken, en verwijzen naar de idee dat de hand van de kunstenaar een kunstwerk uniek en waardevol maakt.

D

E

Joana Escoval

°1982, Lissabon, Portugal; leeft en werkt in Lissabon, Portugal

De delicate werken van Joana Escoval lijken overblijfselen uit het pre-industriële verleden of voorwerpen uit de verre toekomst. Haar sculpturen van aardewerk en metaal en haar installaties met mos, veren, stenen, zeeschelpen en tropische bladeren vervagen de grens tussen cultuur en natuur. Geïnspireerd door natuurmotieven, alchemistische processen en culturen zoals die van de Amerikaanse Navajo, verwijzen haar creaties naar rituele voorwerpen en overgangspplaatsen. Ze gedragen zich als geleiders of energiestromen die vorm en inhoud, levende en dode materie, het concrete en het spirituele, en het zichtbare en het onzichtbare met elkaar vervlechten. In Escovals wereld staat niets vast en is alles met elkaar verweven en verbonden.

Time Flows Ever On, 2018

zilver, goud, koper

Met 'Time Flows Ever On' bevraagt Escoval onze relatie tot de omgeving. Het werk bestaat uit fragiele gouden, koperen en zilveren draden die balanceren tussen sculptuur en tekening. De elegante, handgemaakte constellatie van lijnen en cirkels doet denken aan toestellen waarmee subtiele omgevingskrachten zoals licht, temperatuur en luchtvochtigheid worden gemeten en geregistreerd. Het werk, dat is geïnspireerd op de sterrenkaart en de Noord-Amerikaanse kosmologie, past in Escovals onderzoek naar 'het verband dat alles wat bestaat omvat'.

F

Jan Fabre

°1958, Antwerpen, België; leeft en werkt in Antwerpen, België

Via een oom leert de jonge Fabre het werk kennen van de Franse insectenkundige Jean-Henri Fabre, een van de kunstenaars 'personal heroes'. Eind jaren '70 voert Fabre kleinschalige performances op. Hij maakt ook insecten- en bloedtekeningen, denkmodellen en filmpjes van zijn korte acties. Marcel Duchamp is een inspiratiebron. Rond '75 begint Fabre theaterteksten te schrijven, eerst in de lijn van performance, later gericht op 'de leugen van het theater'. In de jaren '80 breekt hij internationaal door met o.a. tekeningen en objecten bewerkt met blauwe Bic-balpen. Zijn insectentekeningen evolueren in de jaren '90 tot sculpturen. In 2002 realiseert Fabre met dekschildjes van de juweelkever in het Koninklijke Paleis in Brussel het plafondwerk 'Heaven of Delight'. Tussenin ontwerpt hij ook iconische sculpturen voor de publieke ruimte.

De man die de wolken meet, 1998

brons

Vanop een trappladder met gestrekte armen en een meetlat naar de wolken reiken, in een poging iets zo vluchtig als wolken te meten, is een utopisch gebaar. Het is een metafoor voor iedereen die – zoals Fabre, andere kunstenaars, filosofen en wetenschappers – hogere, onbereikbaar geachte doelen als absolute schoonheid nastreeft. 'De man die de wolken meet' is een hommage aan Fabres dode broer Emile en gebaseerd op een kinderfoto die werd aangepast met verouderingstechnieken. Inspiratie vond Fabre ook in het verhaal over Robert Stroud, 'The Birdman of Alcatraz', die veroordeeld tot levenslange opsluiting, zou hebben gezegd dat hij zich wilde wijden aan het meten van wolken. Fabre schonk dit beeld aan S.M.A.K. in 1998 en aan deSingel in 2000. Sindsdien sieren ze de daken van beide cultuurhuizen.

F

Belu-Simion Fainaru

°1959, Boekarest, Roemenië; leeft en werkt in Haifa, Israël en Antwerpen, België
Belu-Simion Fainaru emigreerde in 1973 naar Israël en woont en werkt in Haifa (Israël) en Antwerpen. Zijn emigratie heeft een belangrijke impact op zijn werk. Als kunstenaar en curator kaart hij politieke en sociale kwesties aan. Zijn werk gaat in op de Joods-Romeense cultuurgeschiedenis, de Hebreeuwse taal, en filosofische en mystieke vragen omtrent identiteit en territorium. Fainaru speelt daarbij contrasten tegen elkaar uit, zoals verleden en heden, het heilige en het profane of de ziel en het lichaam. Plastisch vertaalt hij zijn ideeën in zowel sculpturen, installaties als video's.

Walking Around the Dimension of the Present Moment, 2001

mixed media

schenking

'Walking Around the Dimension of the Present Moment' bestaat uit een stenen bank met ingebouwde tv-schermen waarop online tv-programma's uit verschillende landen zijn te zien. Passanten kunnen op de schermen gaan zitten. In de context van globalisering reflecteert dit werk over de media die een belangrijke rol spelen bij het vormen van onze mening over de verhouding tussen onder meer het globale en het lokale, werkelijkheid en illusie. Fainaru realiseerde deze installatie voor Sonsbeek 9 in Arnhem. Het sluit aan bij ander werk van hem dat hij opzette temidden van het dagdagelijkse stadsleven in bv. een ondergrondse parkeergarage in Kronenburg.

Christoph Fink

1963, Gent, België; leeft en werkt in Brussel, België

Sinds begin jaren '90 maakt Christoph Fink reizen als onderdeel van zijn artistieke bedrijvigheid. Van die reizen houdt hij heel precieze registraties bij (notities, foto's, geluidsopnamen), die hij vormgeeft in tekeningen, tijdslijnen, grafieken, (draad)sculpturen, diavoorstellingen en soundscapes. Finks werk toont aan hoe complex de bewegingen van een mens, of sterker nog van de mensheid, in tijd en ruimte zijn. In 2000 bundelde hij objectieve registraties samen met subjectieve observaties in zijn 'Atlas der bewegingen'. Deze bewegingen krijgen in zijn later werk een maatschappelijker dynamiek. Fink analyseert dan ook data van bewegingen van vliegtuigen, historische feiten van een stad en perioden van de geschiedenis van de aarde, die hij weergeeft op keramische schijven.

Brussel, 1ste beweging, 1994

mixed media

bruikleen Collectie Vlaamse Gemeenschap

Voor dit werk doorkruiste Fink enkele maanden lang de stad Brussel. Hij maakte aantekeningen over de weersomstandigheden, namen van straten en pleinen, geografische coördinaten en zelfs over de tijdstippen waarop hij iets noteerde, tot hij naar zijn idee de fysieke verkenning van de stad had voltooid. Zijn verkenningen bundelde hij in zestien tekeningen: een tekening van Brussel op basis van zijn geheugen en vijftien kleinere tekeningen in blauwe inkt, met notities in potlood over elk van de wandelingen. Omdat de blauwe inkt niet bestand is tegen licht, presenteert hij de tekeningen achter lichtwerende rolgordijntjes. In principe – en daarin zit de conceptuele dimensie – kunnen we door de precisie van de tekeningen de bewegingen van de kunstenaar herhalen.

Mekhitar Garabedian

°1977, Aleppo, Syrië; leeft en werkt in Gent, België

Mekhitar Garabedian, die sinds zijn jeugd in Gent woont, onderzoekt de positie van het individu en de ontwikkeling van diens identiteit in onze door migraties gevormde samenleving. Aan de hand van zeer verscheiden media bekijkt hij hoe de breuk die migratie teweegbrengt het heden blijft bepalen en hoe, daaraan gekoppeld, 'taligheid' de positie en de psyche van de migrant vormt. Garabedian staat stil bij de conceptuele mogelijkheden van het kunstwerk. Net zoals zijn persoonlijke geschiedenis als migrant, is ook zijn werk gelaagd. Het bevat tal van verwijzingen naar literatuur, muziek, filosofie en beeldende kunst.

Les mots des autres, 2011

neonverlichting
schenking

Met dit neonwerk verbeeldt Garabedian een andere centrale thematiek binnen zijn oeuvre. De quote "Ne parler qu'avec les mots des autres, c'est ce que je voudrais. Ce doit être ça la liberté", ontleend aan Jean Eustaches film 'La Maman et la Putain' (1973), vormt een belangrijke schakel in Garabedians artistieke praktijk. De kunstenaar citeert, reproduceert en verstoort. Hij eigent zich elementen toe uit de literatuur, muziek, filosofie, film en beeldende kunst om zijn gedachten te vertolken en gestalte te geven aan een eigen identiteit.

Tatjana Gerhard

°1974, Zürich, Zwitserland; leeft en werkt in Gent, België

In de schilderijen van Tatjana Gerhard staat de menselijke figuur centraal. Haar werk is bevreedend en herkenbaar tegelijk. Het trekt aan en stoot af. De kunstenaar is niet geïnteresseerd in de perfecte, aangename buitenkant maar in wat eronder schuilgaat. Wat gaat er om in ons hoofd? En waarom gedragen we ons anders naargelang de context? Olieverf is voor Gerhard het perfecte materiaal om met deze vragen aan de slag te gaan. Haar werk ontstaat heel organisch, zonder dat ze goed weet waar het naartoe zal leiden. Soms zijn haar schilderijen speels en vol plezier, soms hebben ze eerder het karakter van een nachtmerrie.

Ohne Titel, 2018

olieverf op doek

'Ohne Titel' balanceert tussen figuratie en abstractie. De achtergrond van dit schilderij is lastig te omschrijven. Op de voorgrond kan je een gezicht herkennen, maar het valt bijna uit elkaar. Gerhard laat de natuurlijke samenhang van de verschillende lichaamsdelen los, om ze vervolgens samen te voegen tot een dynamisch, ietwat chaotisch geheel. Ze is geïnteresseerd in de manier waarop we beelden lezen. Wat hebben we nodig om bv. een neus als neus te herkennen? Gerhard beschouwt de menselijke figuur als vergankelijk materiaal dat vele vormen kan aannemen. De kunstenaar is niet op zoek naar een makkelijke verklaring of naar harmonie. Ze voegt bewust expliciet storende elementen toe om net spanning in haar beelden te brengen. Ze brengt ons graag in verwarring. Gerhard schildert de twijfelende mens, inclusief zijn onrust en angsten, in wilde, expressieve olievlagen.

Jef Geys

°1934, Leopoldsburg, België; +2018, Balen, België

Voor Jef Geys was kunst geen op zichzelf staand gegeven maar verstrengeld met het alledaagse leven. Van 'zijn' dorp Balen tot de wijde wereld. Geys koos resoluut voor de anti-elitaire kant van kunst. Zo stelde hij in 1971 voor om als slot van zijn solotentoonstelling in het Antwerpse Koninklijke Museum voor Schone Kunsten datzelfde museum op te blazen. Vanaf 1957 ontwikkelde hij kunst uit zijn 'archief van het alledaagse', een bewaarplek van sporen van wat er zich in zijn leven en directe omgeving had afgespeeld. Daaruit groeide een wijdvertakt kluwen van associaties. Op gezette tijden puurde de kunstenaar er nieuwe syntheses uit waarmee hij vastomlijnde denkpatronen over kunst en het leven in vraag stelde. Sinds 1969 maakte Jef Geys bij elk van zijn tentoonstellingen een 'Kempens Informatieblad' en/of 'Kempens Informatieboek'. Oorspronkelijk was dat blad een lokale publicatie waarin streeknieuws werd verspreid. Sinds Geys het blad overnam, kreeg het ook een artistieke functie. Het speelde een essentiële rol binnen het oeuvre van de kunstenaar als democratische vorm van tentoonstellingscatalogus.

Gleichheit broederlijkheid liberté, 1986

acrylverf op hout

In 1986 nam Geys deel aan Jan Hoets tentoonstelling 'Chambres d'Amis'. In verschillende interieurs in Gentse achterbuurten plaatste de kunstenaar deuren. Hij timmerde ze telkens tegen een blinde muur, zodat ze hun functie als doorgang verloren. Op elke deur stond één woord uit de leuze van de Franse Revolutie – gelijkheid, broederschap, vrijheid – te lezen in de drie Belgische landstalen (Frans, Nederlands en Duits). Bij foto's van de deuren in de tentoonstellingscatalogus van toen zijn korte stukjes te lezen over het leven van de bewoners van de interieurs. Ze geven een beeld van de realiteit waarin veel mensen leven en doorprikken de soms elitaire ernst van het discours van de officiële kunstwereld.

Advertenties, 2015

druk op papier
schenking

Jef Geys toont ons Balen, maar dat is zoveel als de wijde wereld. Zijn oeuvre is weliswaar verankerd in het lokale, maar de fundamentele vragen over kunst en leven die Geys formuleert zijn universeel. Deze advertenties plukte Geys recht uit het verenigingsleven in en rond zijn thuisdorp. Door de gewone, esthetisch weinig verfijnde dingen uit zijn leven tot kunst te verheffen, dwong hij aandacht af voor het banale. Dit werk past binnen Geys' kritisch onderzoek naar de waarde en originele status van kunst, de institutionele slagkracht van musea en het aura van de kunstenaar.

Vincent Geyskens

°1971, Lier, België; leeft en werkt in Brussel, België

Volgens Vincent Geyskens gedraagt de schilderkunst zich als een zombie: een rusteloze ziel uit het verleden die zijn aanwezigheid niet kan verantwoorden. Het zijn niet toevallig ook kernelementen van de schilderkunst, namelijk het materiële en het lichamelijke, die vandaag worden onderdrukt. Geyskens wil met zijn schilderijen en collages onze blik – gegijzeld door vooroordelen en beeldstrategieën – als het ware bevrijden. Fragmenten blote huid, spatten verf, geschilderde houtnerven, een flits van een naakte vrouw of gemorste melk zijn niet meer tot één logisch beeld te herleiden, maar klitten samen tot een onmiddellijke plastische beleving.

Centerfold Lemon, 2006

olieverf op doek

Via het schilderen bevrijdt Geyskens beelden van hun betekenis. Dit kan zo ver worden doorgedreven dat de uiteindelijke beelden volledig abstract zijn, zoals in zijn 'Centerfold'-reeks. De kunstenaar begon telkens met het schilderen van een pornografische 'centerfold', de dubbele middenpagina van een tijdschrift die één foto weergeeft en vaak uitvouwbaar is. Hierbij negeerde hij de fotografische en opwindende functie ervan en accentueerde hij puur materiële aspecten, zoals de plooiën, het glossy papier of de huidskleuren. Ontdaan van hun betekenis en teruggeplooid in hun materialiteit, worden de pornofoto's pure schilderkundige constructies, niets meer dan geschilderde beelden.

Joris Ghekiere

°1955, Kortrijk, België; +2016, Klein-Willebroek, België

"Het is maar een schilderij". Zelfrelativering en ironie waren Joris Ghekiere niet vreemd. Maar met zijn levenslange onderzoek naar de mogelijkheden van de schilderkunst en de status van het beeld in onze maatschappij was het de kunstenaar wel ernst. Met zijn virtuoze schilderijstijl en materiaalbeheersing leidde Ghekiere ons graag om de tuin. Want zijn beelden zijn doorgaans volkomen artificieel en bevatten vaak een 'foute' interpretatie van klassieke schoonheidsidealen. In deze pseudo-esthetica vormen motieven een rode draad: van planten, cam-girls en volksdansen tot abstracte patronen. Ook het belang van de authenticiteit van zijn technisch meesterschap bevroeg Ghekiere kritisch door radicaal te experimenteren met materiaal en werkmethode.

Zonder titel (disks), 2015

olieverf op doek

Het oeuvre van Ghekiere problematiseert ons romantische verlangen naar de unieke, herkenbare 'hand van de meester'. Zo monteerde de schilder zijn penseel soms op een boormachine of – zoals in 'Zonder Titel' – zijn doek op een draaitafel om met spuitverf concentrische cirkels in degradé aan te brengen. Door deze werkwijze kreeg het doek een bevreedende diepte en flirt het schilderij met het driedimensionale. Het tweedimensionale beeldvlak wordt in dit conceptuele schilderij tegelijk ontkend en bevestigd.

Adrian Ghenie

°1977, Baia Mare, Roemenië; leeft en werkt in Cluj, Roemenië en Berlijn, Duitsland

In de Roemeense stad Cluj vormde zich rond de eeuwwisseling een bijzondere generatie kunstenaars. Adrian Ghenie werd de meest invloedrijke trekker van deze groep jonge schilders die het duistere verleden van hun land aan de kaak stellen. In zijn tactiele schilderijen brengt Ghenie een hedendaagse visie op grote politieke verhalen en universele thema's zoals machtsmisbruik en onderdrukking, maar ook op de individuele menselijke strijd. Hij verwerkt elementen uit het gigantische beeldenreservoir van ons collectieve geheugen tot artistiek materiaal in een alternatieve setting. Via figuren en gebeurtenissen die hem fascineren en achtervolgen, creëert hij een metamorfose tussen feit en fictie, en toont hij aan dat er meer dan één interpretatie van de geschiedenis bestaat.

Selfportrait, 2009

olieverf op doek

Elvis Presley was het eerste grote icoon op wereldschaal: zijn mythe bracht een enorme hoeveelheid visuele clichés voort. Zijn roem brak zelfs doorheen het IJzeren Gordijn en leidde ook aan de andere kant tot Elvis-imitators, waaronder de vader van Adrian Ghenie. De Elvis die Ghenie hier portretteert is een dergelijke imitatie, gereduceerd tot slechts een beeld, een verwrongen beeld bovendien: het beeld van zijn vader, die een afspiegeling aanbad van iemand van wie hij nooit de taal noch de wereld zou begrijpen. Ghenie focust eerder op het afbeelden van een status of een echo uit het verleden dan op een gezicht, zoals ook in zijn latere zelfportretten als Vincent van Gogh (2012) en Charles Darwin (2017).

Robert Gober

°1954, Wallingford, VS; leeft en werkt in New York, VS

Robert Gober bouwt in de late jaren '70 zijn eerste sculpturen: poppenhuizen met alles erop en eraan, volledig zelfgemaakt, tot het behangpapier toe. Dit vanuit zijn fascinatie voor waar een 'huis' symbool voor staat. Gober, die zich relatief snel uit als homoseksueel, ondersteunt in de jaren '80 de acties van Aids Coalition To Unleash Power (ACT UP). Zijn 'wastafels' uit die periode staan voor 'de onmogelijkheid om jezelf te reinigen'. Aansluitend focust Gober ook op andere details uit de huiselijke sfeer: van bedden en deuren tot afvoerputjes. Hij maakt ze met de hand na, maar door de verregaande precisie waarmee hij dat doet, vallen zijn nabootsingen amper te onderscheiden van hun industrieel geproduceerde 'voorbeelden'. Gobers hyperrealistische namaak wekt een bevreedend gevoel op.

Drain, 1989

tin

Het afvoerputje duikt voor het eerst in Gobers oeuvre op in 'Slides of a Changing Painting' (1982-83). Vijf jaar later integreert hij een afgietsel van een afvoerputje in zijn huis op de bovenzijde van een wit krukkachtig volume. En in '89 installeert de kunstenaar een reeks van acht in tin gegoten 'Drains' in de wanden van de Paula Cooper Gallery in New York. Deze 'Drain' uit de S.M.A.K.-collectie is één van die acht. De wanden van de oorspronkelijke installatie in genoemde galerie waren behangen met papier met 'ongesofisticeerde beelden van geslachtsdelen'. In de door aids gekwelde jaren '80 kan Gobers afvoerputje worden gelezen als een symbool voor het verlangen naar reiniging, of voor de in- en overgang naar een duistere, ontoegankelijke wereld.

G

Zvi Goldstein

°1947, Cluj, Roemenië; leeft en werkt in Jeruzalem, Israël

De voorbije veertig jaar streefde Zvi Goldstein in zijn oeuvre naar een blikverruiming op de actuele kunst. In 1969 vestigde hij zich als jonge conceptuele kunstenaar in Italië, om in 1978 Jeruzalem tot zijn artistieke en intellectuele thuisbasis te maken, een plek in de periferie van Europa, Azië en Afrika. Sindsdien richt Goldstein zich op het verankeren van actuele kunst buiten het Westen. Toch vallen zijn werken fundamenteel niet te classificeren. Het zijn geen readymades maar ook geen traditionele sculpturen. Ze hebben de aantrekkingskracht van een voorwerp dat plots in de wereld verschijnt, terwijl de inspanning die in de productie ervan werd geïnvesteerd vrijwel onzichtbaar blijft. Met zijn oeuvre wil Goldstein esthetiek omzetten in een politiek instrument waarmee de westerse culturele blik kan worden hervormd.

Vegetable Construct, 1994 (From the series: Botany)

onbehandeld aluminium, geanodiseerd aluminium, onbehandeld koper, gelakt koper, metaalgaas, isolatiepanelen, draadzekering, pvc, Novotex, zeefdruk, gedrukte tekst op papier, aluminium frame
schenking

'Vegetable Construct' is een muurcompositie die doet denken aan een notenbalk of irrigatiesysteem. Ze bestaat uit parallel lopende buisjes waarop rechthoekige bordjes zijn aangebracht met prints van groenten die verwijzen naar de werkzaamheden van de kunstenaar in zijn moestuin in Jeruzalem. Tegelijk zijn de prints een metafoor voor de vreemde oorsprong van heel wat groenten die in het Westen dagelijks worden gegeten. Met 'Vegetable Construct' wil Goldstein het idee van culturele oorsprong in het algemeen en artistieke originaliteit in het bijzonder ter discussie stellen.

H

Raymond Hains

°1926, Saint-Brieuc; +2005, Parijs, Frankrijk

"De traditionele middelen zijn uitgeput. Er is geen andere reactie mogelijk dan de afschaffing van het schilderij." Deze woorden uit 1960 komen uit het eerste 'Manifeste du Nouveau Réalisme', geschreven door kunstcriticus Pierre Restany. De Franse kunstenaar Raymond Hains was – naast onder meer Yves Klein en Daniel Spoerri – een van de elf ondertekenaars. De 'nieuwe realisten' zagen de wereld als een schilderij. Zo sneed Hains sinds 1957 over elkaar gekleefde affiches uit het straatbeeld weg, ontdeed ze in zijn atelier van hun communicatieve functie en presenteerde de composities die overbleven in een artistieke context. Hij maakte geen collages, maar zogenaamde 'décollages'. Met zijn uitvergrote versies van onder meer luciferdoosjes flirtte Hains in de late jaren '60 een tijdlang met de Pop Art. In 1997 werd zijn oeuvre gelauwerd met de Kurt Schwitters-prijs.

Sans titre, 1974

collage, papier en inkt op doek
bruikleen privécollectie, België

Voor 'Sans titre' deconstrueerde Raymond Hains de leesbaarheid van elkaar overlappende straataffiches tot er alleen nog een abstracte compositie restte. Wat de handen centraal in dit beeld doen, is onleesbaar geworden. Ook de fragmenten uit de zwart-witfoto kunnen niet helder met elkaar in verband worden gebracht. En de tekst werd versnipperd tot onsamenhangende letters die enkel nog een grafische waarde hebben. Deze 'décollage' is een schoolvoorbeeld van 'anti-schilderkunst': iets bestaands werd uit de alledaagse realiteit geplukt, herleid tot zijn visuele essentie en kreeg binnen een kunstcontext – in dit geval een museum – een nieuwe functie en betekenis als voorwerp van esthetisch genot.

H

András Halász

°1946, Boedapest, Hongarije; woont en werkt in Boedapest, Hongarije

András Halász trommelt als student verschillende avant-gardekunstenaars op om zich te verzetten tegen het opgelegde communisme. Ze gaan in tegen de artistieke beperkingen die het regime hen oplegt. Halász toont zijn werk in privéhuizen, gemeenschapscentra en alternatieve clubs. Hij experimenteert met verschillende kunstvormen zoals fotogrammen, conceptueel werk en performances. In 1978 verlaat hij Hongarije en werkt afwisselend in Parijs en New York. Zo ontvlucht hij de beknotting van artistieke activiteiten in zijn thuisland. Vanaf 1990 mag de kunstenaar legaal zijn geboorteland bezoeken. Sinds 2005 woont hij opnieuw in Boedapest, waar hij doceert aan de universiteit voor Schone Kunsten.

A State Before-Religion, 1979

gelatinezilverdruk op fotopapier
schenking

'A State Before-Religion' is een reeks fotogrammen van Halász. Een fotogram is een afdruk van een voorwerp dat in een donkere kamer direct op lichtgevoelig materiaal wordt gelegd en belicht. Met de felle zwart-witcontrasten wil Halász ons op een heel directe manier aanspreken. Rond eenvoudige beelden van onder meer handen, hoofden en oren, wekt hij een mysterieus-religieuze sfeer op. In de 'toestand voorafgaand aan religie' zijn volgens de kunstenaar alle dingen 'gelijk en concreet'. Halász wil ons aanzetten tot denken over aloude betekenissen en handelingen. De keuze voor fotogram is bewust: het is een beschikbaar en makkelijk verhandelbaar medium, en de reden waarom hij ook soms werk maakt in de vorm van bv. brieven, foto's en video's. Deze media laten hem toe om zijn artistieke ideeën vlug te formuleren en vlot te verspreiden. Halász en zijn Hongaarse tijdgenoten willen op de eerste plaats met ons in dialoog gaan, ons doen nadenken en met hun kunst aanzetten tot maatschappelijke verandering.

Hamza Halloubi

°1982, Tanger, Marokko; leeft en werkt in Brussel & Gent, België en Tanger, Marokko

Letter to Aura, 2012

video (kleur, geluid), 8 min

Een muur waarin bovenaan glasscherven zijn ingewerkt, gefilmd vanaf een terras in Tanger, vormt het enige beeld in Hamza Halloubi's video 'Letter to Aura'. Het beeld blijft de hele tijd quasi onveranderd. Enkel een paar overvliegende vogels en de duisternis die stilaan valt, maken de tijd zichtbaar. Deze long take vormt het vertrekpunt voor de overpeinzingen in Halloubi's brief aan Aura die hij met monotone stem voorleest. De muur staat symbool voor grenzen: landsgrenzen, maar ook grenzen aan vrije meningsuiting en aan de verbeelding. In de brief vertelt de kunstenaar over zijn jeugd in Tanger, reflecteert hij over de geopolitieke toestand van Marokko, over ballingschap, grenzen en identiteit. In het betoog vermengen zich persoonlijke met collectieve herinneringen en wordt de officiële geschiedenis in vraag gesteld. Terwijl de duisternis van de nacht de muur achter haar donkere deken doet verdwijnen, citeert Halloubi uit een brief van de bekende Cubaans-Amerikaanse kunstenaar Felix Gonzalez-Torres aan zijn galeriehoudster. Gonzalez-Torres heeft het in die brief over zijn werk 'Untitled (Passport)' uit 1991, dat bestaat uit een eindeloze reeks blanco affiches. Onbeschreven, witte pagina's als tegengewicht voor de donkere muur in Halloubi's video. De pagina's zijn leeg zodat je er je eigen geschiedenis en leven op kan (her)schrijven. Het zijn blanco paspoorten, hoopvolle vrijeleiden naar een betere toekomst.

H

David Hammons

°1943, Springfield, Illinois, VS; leeft en werkt in New York, VS

David Hammons is één van de belangrijkste Afro-Amerikaanse kunstenaars van deze tijd. De stedelijke realiteit van zijn thuisbasis New York en zijn Afro-Amerikaanse roots zijn belangrijke aspecten in zijn oeuvre. Hammons ontwikkelde een eigen vocabularium met symbolen uit zijn dagelijkse leven – vaak afval en banale voorwerpen – die hij associeert met het verstedelijkte Afro-Amerikaanse leven. In zijn installaties, video's, tekeningen, schilderijen en performances vermengt hij dit persoonlijke vocabularium met verwijzingen naar de westerse kunstgeschiedenis, waardoor veel van zijn werken een ironische lading krijgen.

Chasing the Blue Train, 1989-91

mixed media

'Chasing the Blue Train' is een installatie met imposante vleugelpiano's, een berg steenkool en een blauwe miniaturtrein die door dit vreemde landschap kronkelt, op de tonen van Afro-Amerikaanse jazz van John Coltrane en Thelonious Monk. De titel is een samentrekking van twee titels van platen van Coltrane. Het treinspoor en de steenkool verwijzen naar de beruchte A-metrolijn die Brooklyn met de New Yorkse 'zwarte' wijk Harlem verbond. Ze verwijzen ook naar de crisis van 1920-'30, waarin duizenden Afro-Amerikanen de VS doorkruisten om in de steenkoolmijnen te werken. Naast de bruine en zwarte concertvleugels telt de installatie één witte vleugel. De kunstenaar verwijst ermee naar de dominantie van de rijke blanke minderheid over de arme zwarte meerderheid. 'Chasing the Blue Train' is een ode aan de jazz van Coltrane en Monk en tegelijk een kritiek op de uitbuiting en deportatie van zwarte slaven in de context van de ontginning van de Amerikaanse steenkoolmijnen.

Phat Free, 1995-99

video overgezet naar dvd (kleur, geluid), 5 min 20 sec
schenking

In 'Phat Free' wandelt een man in het donker door de straten van een stad, terwijl hij een metalen emmer voor zich uit schopt. De video is gebaseerd op een performance die Hammons op straat (mogelijk in New York) uitvoerde in 1995. 'Phat Free' is een allusie op 'Fat Free' of 'vetvrij', waarmee gezonde voedingswaren worden aangeprijsd. 'Phat' betekende in het dialect van de Afro-Amerikaanse gemeenschap in de jaren '80 en '90 ook 'cool', 'sexy' of 'geweldig'. Het woord komt geregeld voor in de krachtige baslijnen en drumbeats van hiphop. Hammons lijkt ermee te verwijzen naar de ritmische geluiden in deze video. Door het ontbreken van beeld in het eerste deel én door de vage connotaties van het woord 'phat', is het niet evident om dit werk helder te interpreteren. Deze weerbarstigheid is niet toevallig: Hammons werkt, naar eigen zeggen, liever voor toevallige passanten op straat dan voor een elitair kunstpubliek.

H

Karin Hanssen

°1960, Antwerpen, België; leeft en werkt in Antwerpen, België

Karin Hanssen speelde begin jaren '90 een belangrijke rol in de heropwaardering van de schilderkunst. Ze baseert haar schilderijen op foto- en filmmateriaal uit de jaren '50 en '60 en verwerkt er geregeld kunsthistorische verwijzingen in. Deze 'recyclage' van beelden omschrijft Hanssen als 'flashback'. Haar beelden lijken direct herkenbaar maar blijven anoniem, omdat de ontstaansgeschiedenis van de bronbeelden verloren ging. De interpretatie van Hanssens werk wordt bemoeilijkt door haar neutrale schilderwijze en doordat de personages ongeïdentificeerd blijven, de landschappen onbestemd en de tijd onbepaald.

The Approach (Donald Duck), 2007-08

olieverf op doek

Dit werk is geschilderd in Hanssens typerende, anonimiserende en pseudoneutrale schilderijstijl. Het maakt deel uit van een reeks waarin de kunstenaar focust op de invloed van de massamedia en de populaire beeldcultuur op onze beleving van de werkelijkheid. Hanssen wijst op de valkuilen van een overdreven geloof in onze persoonlijke fantasieën en ambities, tot het punt waarbij deze idealen een eigen leven gaan leiden en elke band met de werkelijkheid verloren dreigt te gaan. Zo laat dit schilderij zich lezen als een subtiele waarschuwing voor een verstoring van onze werkelijkheidszin door een groteske weergave van de fantasie, zoals die wel vaker voorkomt in bv. de filmindustrie.

Heide Hinrichs

°1976, Oldenburg, Duitsland; leeft en werkt in Brussel, België

De werken van Heide Hinrichs zijn fragiel en subtiel. Ze zijn niet snel leesbaar. Ze vragen tijd en aandacht en nodigen ons uit om er in stilte naar te kijken. Belangrijk vertrekpunt is tactiliteit. Hinrichs verzamelt allerlei soorten materialen en meet ze een nieuwe identiteit aan. Of zoals zij het omschrijft: "door goed naar de materialen te luisteren, wil ik ze bevrijden". Haar oeuvre onderzoekt de relatie tussen lichaam en ruimte en hoe deze kan worden weergegeven. Het standpunt dat we als kijker innemen, bepaalt wat we zien. Wanneer we om haar werk heen stappen, krijgen we steeds wisselende perspectieven te zien. Wat vast lijkt, is voortdurend in beweging.

Trigramme, 2015

potlood op papier

In 'Trigramme' komen subtiliteit en spelen met perspectief samen. Afhankelijk van de plek die we innemen, ziet het fijne lijnenspel er anders uit. Een trigram is een combinatie van drie tekens in een bepaalde volgorde. Dit kunnen cijfers of letters zijn, maar ook bv. horizontaal boven elkaar geplaatste lijnen, zoals de potloodlijnen in dit werk. Soms hebben trigrammen een specifieke betekenis die we kunnen ontcijferen. Dat is hier niet het geval. Heide Hinrichs gebruikt de trigrammen als louter visueel motief.

H

David Hockney

°1937, Bradford, Verenigd Koninkrijk; leeft en werkt in Bradford, Verenigd Koninkrijk

David Hockney wordt beschouwd als een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de Britse popart in de jaren '60. De Britse popart ontstond in de jaren '50 en werd gekenmerkt door satire op de massacultuur en de consumptiemaatschappij. Hockney ontwikkelde een eigen figuratieve stijl en schilderde alledaagse scènes in een ongecompliceerde, realistische en vlakke schilderstijl met levendige kleuren. Meestal boden situaties uit zijn persoonlijk leven inspiratie voor de onderwerpen voor zijn werk. Zo werd zijn homoseksuele geaardheid een kernthema binnen zijn vroege werk en kwam later de levensstijl van de gegoede Amerikaanse burgerklasse vaak aan bod.

Man Stood in Front of his House with Rain Descending (The Idiot), 1962

olieverf op doek

Na zijn opleiding in Londen ontwikkelde Hockney al snel een persoonlijke, ogenschijnlijk moeiteloze stijl. In veel schilderijen uit deze vroege periode combineerde de kunstenaar abstracte composities met figuratieve elementen. Vaak integreerde hij er ook tekstfragmenten in ter ondersteuning van het beeld. In dit schilderij contrasteert de schijnbare driedimensionaliteit van de kasteelarchitectuur met de vlakheid van de rest van de compositie. Zo krijgen we de indruk dat de centrale figuur zich in een decor bevindt. De titel van het werk in combinatie met het kasteel op de achtergrond lijkt te verwijzen naar de zegswijze 'An Englishman's home is his castle', waardoor we het schilderij kunnen lezen als een sociale satire.

J

Ann Veronica Janssens

°1956, Folkestone, Verenigd Koninkrijk; leeft en werkt in Brussel, België

Sinds het begin van de jaren '90 onderzoekt Belgisch kunstenaar Ann Veronica Janssens de mogelijkheden van de beeldhouwkunst. Ze zet ongrijpbare fenomenen zoals licht, kleur en geluid in om nieuwe vormen van beleving te ontwikkelen. Hierbij hecht ze meer belang aan het fysiek-zintuiglijke effect van haar sculpturen dan aan de eigenlijke vorm ervan. De atypische, efemere materialen die Janssens gebruikt, bieden haar maximale mogelijkheden om ons zintuiglijk en optisch te manipuleren. Het spel met de ruimte en onze blik werden in de loop van haar carrière almaar belangrijker en geraffineerder.

Untitled (blue glitter), 2015

blauwe glitter

Dit poëtische werk bestaat uit een berg blauwe glitters gemaakt van vermalen PVC. Er werd stevig in geschopt, zodat de glitters verspreid raakten. De sculptuur illustreert Janssens' onderzoek rond materiaal, waarneming, beweging en ruimte. De materie primeert hier in haar ruwe schoonheid. Het is een werk van contrasten dat vibreert tussen energie en rust, concentratie en verstrooiing, licht en schaduw, densiteit en transparantie.

K

Joachim Koester

°1962, Kopenhagen, Denemarken; leeft en werkt in Kopenhagen, Denemarken, en New York, VS

Een complex web van documentaire en fictie vormt de basis voor de fotoreeksen, installaties en films van Joachim Koester. Met bijzondere aandacht voor het mysterie rond ontbrekende fragmenten en onduidelijkheden in onze geschiedenis, screent de kunstenaar een brede waaier aan bronnen. Daarbij focust hij, gedreven door persoonlijke interesses, op verschillende rode draden: de ontdekking van onbekende gebieden; het menselijk lichaam, lichaamstaal en performance; kunst, geschiedenis en kunstgeschiedenis; het occulte (of de geheime leer van het onbekende), het verborgene en het onmeetbare; de grenzen van de menselijke geest en geestverruimende experimenten. Speuren langs de grens van het onbekende vormt een constante in zijn oeuvre.

To Navigate, in a Genuine Way, in the Unknown Necessitates an Attitude of Daring, but not One of Recklessness (Movements Generated from the Magical Passes of Carlos Castaneda), 2009

16 mm film (zwart-wit, stil), 3 min 16 sec

In 'To Navigate [...] verkent Joachim Koester een wereld die onontgonnen terrein is voor de westerse wetenschap. Een performer voert bewegingen uit gebaseerd op 'Magical Passes' (1998), het laatste boek van schrijver en antropoloog Carlos Castaneda. Castaneda kwam in 1960 in contact met Yaqui-indiaan Juan Tus, die hem tot sjamaan opleidde. Vanaf 1968 schreef Castaneda hierover meerdere invloedrijke boeken, waaronder één over Tus' kennis van planten met geestesverruimende en/of genezende kwaliteiten. Koesters invloed op de tegencultuur van de late jaren '60 en '70 was groot.

Surasi Kusolwong

°1965, Ayutthaya, Thailand; leeft en werkt in Bangkok, Thailand

De afgelopen jaren bouwde Surasi Kusolwong in musea en galeries wereldwijd opmerkelijke installaties, waaronder een heuse markt met kraampjes, een loterij en een massagesalon. Uit die ruimtevullende creaties, vaak voortvloeiend uit persoonlijke herinneringen, spreekt niet alleen de kunstenaars interesse voor populaire cultuur. Voor hem staat ook de actieve betrokkenheid van ons, kijkers, centraal. "Zonder publiek geen kunst," zo benadrukt hij.

Emotional Machine (VW with Marcel Broodthaers), 2000-04

mixed media

Tussen 2000 en 2004 bouwde Kusolwong zijn 'Emotional Machine (VW with Marcel Broodthaers)'. De installatie bestaat uit een 'landschap' van auto-onderdelen. In het midden ervan hangt de ontmantelde carrosserie van een Volkswagen Kever, die in dit werk dienst doet als schommel. We zouden erin plaats kunnen nemen, om te genieten van idyllische stadsbeelden met een ondergaande zon. Op een speelse manier krijgt de oude Kever opnieuw betekenis als vervoermiddel, figuurlijk dan wel, als vehikel voor poëtische vervoering. Dit net zoals de handschaduwbeelden beroep doen op onze verbeelding in 'La souris écrit rat' (1974), een kunstwerk van de Belgische conceptuele kunstenaar Marcel Broodthaers (1924-76) dat Surasi Kusolwong in deze installatie opnam.

Annika Larsson

°1972, Stockholm, Zweden; leeft en werkt in Berlijn, Duitsland

Annika Larsson bouwde de voorbije twintig jaar een verrassend coherent oeuvre uit. Veel van haar video's draaien rond hoe mensen zich gedragen in onze strak gedefinieerde en sterk gelaagde sociale leefwereld. In haar werk krijgen banale handelingen een haast ritueel karakter en baden ze in een beklemmende sfeer van dominantie en onderdrukking. Larsson legt een bijna exclusieve focus op de lichaamstaal van personages en filmt de handelingen die ze uitvoeren nauwgezet en tot in het kleinste detail. Hiervoor maakt ze veelvuldig gebruik van beeldcodes uit de cinema: o.a. close-ups, inzoomen, vertraagde shots en nauwkeurig gecomponeerde kadring. Daarbij volgen diverse camerastandpunten elkaar op zonder dat scènes ooit in hun geheel in beeld komen.

Dog, 2001

video (stil), 16 min
schenking

'Dog' toont twee mannen in pak. Een van hen houdt een hond aan een ketting. Ze wisselen blikken uit. De camera richt zich op hun uitdrukkingloze mimiek en op details van hun accessoires, zoals een gouden halsketting, een riem en lederen handschoenen. De traagheid en close-ups wekken een sfeer op tussen werkelijkheid en droom, tussen detail en absurditeit, en dragen bij tot de uitgekende, minimalistische esthetiek van de video. Ook de doordringende, repetitieve soundtrack heeft een bezwerend effect en accentueert de 'unheimliche' ondertoon. Larsson lijkt een haast sadomasochistische relatie tussen de twee mannen en de hond te suggereren.

Louise Lawler

°1947, New York, VS; leeft en werkt in New York, VS

Louise Lawler gebruikt fotografie om de waarde, de betekenis en het gebruik van kunst te onderzoeken. Door kunstwerken te fotograferen in museale en niet-museale ruimtes en situaties, ontsluit ze verborgen mechanismen binnen de kunstwereld op vlak van onder meer productie, distributie, consumptie en stockage. Zonder te oordelen, wijst Lawler ons erop dat er geen neutrale manier bestaat om kunst tentoon te stellen en dat de betekenis van kunstwerken wordt bepaald door de context waarin ze worden gepresenteerd en bekeken.

Storage, 1986

mixed media

Een ingekaderde foto hangt tegen een zalmroze, rechthoekige achtergrond. Op de foto zien we een kunstwerk dat in een opslagplaats is opgehangen tussen andere kaders die tegen de muur leunen. Lawler vatte het kunstwerk hier op een moment en plek waar het niet meer hetzelfde aura had als het zou hebben in een 'ideale' museumcontext. Zo wijst ze ons op de verborgen invloed die de context uitoefent op de betekenis, waarde en presentatie van kunst. Naast de foto hangen een rode stip en een identificatielabel. Daarop staat dat de stip de 6 megaton aan explosieve energie voorstelt die tijdens WOII werd gebruikt. De stip staat in verhouding tot de geschilderde rechthoek die qua oppervlakte op zijn beurt gelijk is aan de 16.000 megaton kernwapenvoorraad wereldwijd. In de jaren '80 voegde Lawler geregeld dit soort suggestieve en confronterende statistieken toe aan haar werk.

Lee Kit

°1978 Hong Kong; leeft en werkt in Taipei, Taiwan

Lee Kit is geen politiek kunstenaar, maar in het Hongkong van de 21ste eeuw is het verbeelden van het dagelijkse, het menselijke en het huiselijke voldoende om politiek te zijn. Zijn werk kan worden gezien als een esthetisch onderzoek naar menselijke emoties die hij beschouwt als de unieke gemene deler in een geglobaliseerde en tegelijk verdeelde wereld. Met zijn 'situaties' of 'settings' gaat Lee Kit in tegen de traditionele schilderkunst uit zijn opleiding. Hij breekt de tweedimensionaliteit ervan open en voegt licht, kleur, perspectief, compositie en textuur – ook kenmerkende bestanddelen van de schilderkunst – toe, zodat ruimtelijke installaties ontstaan. De picturale ruimte van een schilderij wordt bij Lee Kit een echte ruimte.

Hand-Painted Cloth Used to Cleaning Window, 2008

kleurenfoto op papier, textiel

Lee Kit gebruikt zijn schilderijen letterlijk bij dagelijkse handelingen. In zachte pasteltinten schildert hij gestreepte patronen op stukken textiel, die daarna dienstdoen als bv. picknicklaken, tafelkleed of gordijn. De foto naast het doek in 'Hand-Painted Cloth Used to Cleaning Window' 'bewijst' dat met deze handgeschilderde vod effectief ramen zijn gelapt. Meer dan een schilderij is dit doek een 'relict' of overblijfsel van een handeling: de vuile vlekken getuigen van een aanraking met het 'echte' leven. De vod is een soort 'uitgestelde readymade': het doek was eerst schilderij – en dus al een kunstwerk – daarna gebruiksvoorwerp en pas daarna in een museale context verheven tot 'readymade' of 'gevonden (alledaags) voorwerp dat door de kunstenaar tot kunst werd bestempeld'.

Jac Leirner

1961, São Paulo, Brazilië; leeft en werkt in São Paulo, Brazilië

Jac Leirner maakt kunst met alledaagse dingen zoals stickers, linialen, plastic zakken, visitekaartjes, bankbiljetten en sigarettenpapier. Die voegt ze samen tot nieuwe configuraties, gerangschikt volgens grootte, kleur of vorm. Met formele elegantie en humor geeft Leirner de voorwerpen betekenis en waarde en legt ze linken met maatschappelijke problemen in haar thuisland of met haar persoonlijk leven. In haar veelzijdige oeuvre onderzoekt de kunstenaar vooral noties van herhaling, obsessie, verslaving en waarde, zowel op materieel, economisch als artistiek vlak. Na haar deelname aan Documenta IX in 1992, onder leiding van Jan Hoet, kreeg Leirner internationale waardering. Vandaag is ze een van de belangrijkste Zuid-Amerikaanse conceptuele kunstenaars.

Corpus Delicti, 1987-92

mixed media

Deze installatie vloeit voort uit Leirners ontluikende internationale carrière, begin jaren '90, met de daarbij horende vliegreizen. Op Documenta IX toonde de kunstenaar vier vloersculpturen, elk bestaand uit stapels noppenfolie en twee glasplaten, met daarop een reeks aan elkaar geregen, uit vliegtuigen ontvreemde asbakken. Tussen de glasplaten liggen de bijhorende instapkaarten en vliegtickets, de enige bewijzen van de plaats delict. De titel 'Corpus Delicti' – het 'voorwerp van het misdrijf' – refereert aan dat bewijsmateriaal. Door de tickets, alledaagse dingen zonder waarde, in een artistieke context te tonen, verhief Leirner ze tot kunst. Na Documenta IX breidde ze de reeks uit met nieuwe installaties van andere gebruiksvoorwerpen uit vliegtuigen, zoals dekens, kussens, slaapmaskers, bagagelabels, oortjes en eetgerei.

L

Bernd Lohaus

°1940, Düsseldorf, Duitsland; +2010, Antwerpen, België

De Duitse beeldhouwer Bernd Lohaus studeerde van '63 tot '66 aan de kunstacademie in Düsseldorf, waar hij Joseph Beuys als mentor had. Midden jaren '60 verhuisde Lohaus naar Antwerpen. Hij was er betrokken bij de happenings van Wout Vercammen, Panamarenko en Hugo Heyrman. Van '66 tot '76 runde hij samen met zijn vrouw Anny De Decker de 'Wide White Space', een galerie in Antwerpen waar onder meer James Lee Byars, Joseph Beuys, Carl Andre en Bruce Nauman werden getoond. Pas na '76 wijdde Lohaus zich volledig aan zijn eigen oeuvre. Langs de oevers van de Schelde trof hij de materialen aan die hij nodig had: van zware houten balken tot stukken metaal en koorden. Op zijn sculpturen en tekeningen bracht de kunstenaar losse woorden, tekstfragmenten en zinnen aan. Zo gaf hij zijn werk een semantische en existentiële gelaaagdheid.

ICH-DU, 1979/99

beton

De betonnen installatie 'ICH-DU' werd door Lohaus 'in situ' – op maat van de plek – ontworpen ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Aktuele Kunst in België: Inzicht/Overzicht – Overzicht/Inzicht' in 1979. Met de opening van S.M.A.K. in 1999 werd het werk verplaatst. De monumentale, gebogen sculptuur bestaat uit op elkaar gestapelde betonnen blokken en verspert gedeeltelijk de doorgang tussen twee museumzalen. De tegengestelde begrippenparen 'ICH' en 'DU', die aan weerszijden in de massieve wanden zijn gebeiteld, verwijzen naar de afstand tussen mensen en dingen en hoe ze zich ten opzichte van elkaar kunnen positioneren maar nooit kunnen samenvallen. Dit werk is een voorbeeld van de dualiteit die de existentiële denkwijze van Bernd Lohaus kenmerkt.

M

Jorge Macchi

°1963, Buenos Aires, Argentinië; leeft en werkt in Buenos Aires, Argentinië

"Kleur en vorm zijn belangrijke sleutels tot mijn werk. Ze verleiden, zoals vleesetende planten", liet Jorge Macchi zich in 2009 tijdens een interview ontvallen. Zijn veelzijdige, poëtische oeuvre maakt door middel van alledaagse dingen de broosheid en de complexiteit van ons bestaan voelbaar.

Bandiera (Greenwich/Ecuador), 2009

gouache op papier

'Bandiera' betekent 'vlag'. Dit teer geschilderde kruis in een witte leegte is een wereldvlag. De meridiaan van Greenwich én de evenaar (in het Spaans 'ecuador'), meer had Macchi niet nodig om de wereld te verbeelden. Beide assen zijn voornamelijk lichtblauw: de oceanen. Landen die op de assen liggen, zijn aangegeven met de officiële kleuren waarmee ze doorgaans op een wereldkaart worden aangeduid. De twee denkbeeldige lijnen op de aardbol, respectievelijk lengtegraad nul en breedtegraad nul, zijn de internationale standaard voor cartografie en navigatie. Greenwich is bovendien het ijkpunt voor tijdmeting. Sinds de jaren '90 maakt Macchi geregeld werk op basis van stadsplannen, land- of wereldkaarten. Zijn 'cartografisch werk' wordt gelinkt aan de filosofisch-surrealistische roman 'De onzichtbare steden' van de Italiaan Italo Calvino, en met het beroemde kortverhaal van de Argentijn Jorge Luis Borges over de perfecte kaart, zo groot als het rijk dat erin werd opgetekend, maar nutteloos bleek en lag weg te rotten. De realiteit is te vluchtig en te complex om accuraat in kaart te worden gebracht. Macchi's beeld ontwricht subtiel en desoriënteert, maar ademt ook wereldwijde openheid uit.

M

Mark Manders

°1968, Volkel, Nederland; leeft en werkt in Ronse, België

Aanvankelijk wilde Manders dichter worden en een zelfportret schrijven, maar al snel botste hij op de beperkingen van taal. Dus bedacht hij een 'zelfportret als gebouw', een imaginaire constructie waarin hij zijn werken, gaande van tekeningen en ruimtelijke installaties tot monumentale sculpturen, ging verzamelen en in ideale omstandigheden presenteren. Veel van Manders' installaties kunnen worden begrepen als 'verbeelde gedichten' of 'gedichte beelden', waarbij de alledaagse logica heeft plaatsgemaakt voor een parallelle werkelijkheid. Qua sfeer leunen zijn installaties vaak sterk aan bij de 19de-eeuwse gothic-esthetiek, met schrijver Edgar Allan Poe als bekend vertegenwoordiger.

Nocturnal Garden Scene, 2005

mixed media

Het uitgangspunt van dit zwartgekleurde stilleven – een 'nachtelijke tuinscène' – was twee verschillende objecten op eenzelfde plaats neerzetten. Fysiek is dat onmogelijk, maar Manders slaagde in zijn opzet door het ene object, een kat, in tweeën te delen en tussen de twee helften in het andere object, een loshangend koord, te bevestigen. Op deze manier bevinden kat en koord zich inderdaad op één en dezelfde plek. Manders maakte een aantal van deze 'driedimensionale nachtbeelden', die aan de tijd onttrokken lijken te zijn.

Werner Mannaers

°1954, Schoten, België; leeft en werkt in Antwerpen, België

Het oeuvre van Werner Mannaers ontwikkelt zich sinds de jaren '80 en laat zich lezen als een uiterst persoonlijk picturaal onderzoek. Zijn improviserende werkwijze laat ruimte voor speelse associaties van motieven, tekens en taal. Mannaers verhult het vallen en opstaan tijdens het creatieproces niet. Het maakt integendeel wezenlijk deel uit van zijn esthetiek. In zijn tekeningen uit zich dat in het bewust laten staan van doorgestreepte tekstfragmenten. Zijn schilderkunst doorspekt Mannaers met uiteenlopende kunsthistorische referenties, die hij vervolgens linkt aan filosofische citaten of elementen uit de populaire cultuur. Door deze techniek van 'sampling' ontstaat een gelaagde context die de kunstenaar toelaat om de vaak existentiële thematiek te verzachten met ironie en zelfspot.

Das Fehlen eines Werkes heißt nicht das keines da ist, 2008

olieverf en acrylverf op doek

Met een welhaast emotionele geladenheid voorziet Werner Mannaers een abstracte compositie van het bijschrift 'Das Fehlen eines Werkes heißt nicht das keines da ist'. Zo ontstaat een ongemeen gewichtig spanningsveld tussen woord en beeld. De behaaglijke esthetiek van een abstracte compositie in zachte kleurtinten wordt brutaal onderuit gehaald door een tekst die de status van het kunstwerk in vraag stelt. Mannaers lijkt te suggereren dat het maakproces priemeent op het resultaat.

Danny Matthys

°1947, Zottegem, België; leeft en werkt in Gentbrugge, België

Danny Matthys zette over de jaren heen uiteenlopende media in om vorm te geven aan zijn levenslange onderzoek naar menselijke waarneming. Met de steun van Karel Geirlandt verwierf Matthys in de jaren '60 faam als Belgisch pionier van de foto- en videokunst. In de jaren '70 ontpopte hij zich tot conceptueel kunstenaar en kreeg hij daarvoor internationale erkenning. Na die jaren, waarin hij vooral conceptueel werk realiseerde, richtte Matthys zich op meer traditionele disciplines, zoals assemblage, collage en schilderkunst. Kort na zijn deelname aan Jan Hoets 'Chambres d'Amis' in 1986 raakte de kunstenaar gefascineerd door Australië en de aboriginal art. Danny en Danielle (zijn echtgenote) Matthys vormen sinds 2000 een kunstenaarsduo dat opereert vanuit Australië. In 2017 werd het conceptuele fotowerk 'Brabantdam 59, Downstairs-Upstairs' (1975) getoond in het Fridericianum in Kassel tijdens 'Documenta 14'.

Olam, 1994

mixed media

Matthys' oeuvre analyseert en tast voortdurend onze omgeving af met een focus op de complexiteit van onze waarneming. 'Olam' is een sleutelwerk. Het bestaat uit tientallen levensgrote bustes in gepigmenteerd beton en is verankerd in de linkervoorgevel van S.M.A.K. Letterlijk vertaald betekent 'olam' "het overschrijden van grenzen". Door de presentatie op de gevel lijkt het werk te verwijzen naar de moeilijk te trekken scheidslijn tussen de wereld binnen en buiten het museum. Toch werd de installatie oorspronkelijk ontwikkeld voor een liggende opstelling. Maar op uitdrukkelijke vraag van Jan Hoet kreeg het zijn bestemming op een gevel van het museum.

Bjarne Melgaard

°1967, Sydney, Australië; leeft en werkt in New York, VS

Bjarne Melgaard groeit op in Oslo, waar hij beeldende kunst studeert. In de jaren '90 breekt hij door met neo-expressionistisch werk doordrongen van begeerte en angst. Hij zet een chaotische wereld neer van sadomasochisme, drugs, homoseksualiteit en pervers geweld, waarin woorden, schilderijen, tekeningen en sculpturen installaties vormen die ons onderdompelen in een totaalervaring. In deze installaties voert Melgaard zichzelf op als outsider en homo. Sinds 2009 woont en werkt hij in New York en hoewel hij niet langer voldoet aan het romantische beeld van de eenzame kunstenaar in zijn atelier, blijft zijn kunstproductie een obsessieve, onophoudelijke stroom van voorstellingen over sociale uitsluiting en behoefte aan individuele vrijheid.

Moon over Islam, 1999

mixed media

Drie zijden van de installatie 'Moon over Islam' worden ingenomen door schilderijen: een tweeledig landschap, een doek met een pandabeer en een expressief werk dat grenst aan het abstracte. Daar tussenin liggen twee ruwe stenen met telkens een groep bronzen figuurtjes, waarin antisociale statements zijn gekerfd. Een reusachtige bronzen sculptuur rijst op als een totempaal te midden van koperen bollen en kettingen die als boeien verspreid liggen. De installatie en haar titel roepen een veelheid aan commentaren en reflecties op over het geloof in een enkele god en de conflictsituaties die er mogelijk mee gepaard gaan. We worden uitgedaagd om, bij het vastleggen van een eventuele verhaallijn tussen de verschillende elementen, onze eigen betekenisgeving te evalueren.

Henri Michaux

°1899, Namen, België; +1984, Parijs, Frankrijk

Het oeuvre van schilder, schrijver en dichter Henri Michaux wordt doorgaans in verband gebracht met de informele kunst. Dat is een verzamelnaam voor naoorlogse abstracte kunststromingen waarin kunstenaars hun 'pure', intuïtieve en spontane creatieve impulsen opzochten en aanwendden. Tijdens zijn reizen door Azië maakte Michaux kennis met de oosterse cultuur en ontstond zijn interesse voor kalligrafie en zijn voorliefde voor Oost-Indische inkt. Om in beeld te brengen wat in taal onmogelijk te zeggen was, begon de dichter te schilderen. Een doorbraak kwam er toen hij in 1948 – enkele jaren na het tragische overlijden van zijn echtgenote – zijn toevlucht zocht in hallucinogene middelen. In 1978 kreeg Henri Michaux prestigieuze overzichtstentoonstellingen in het Centre Georges Pompidou in Parijs en het Solomon R. Guggenheim Museum in New York.

Sans titre, 1967

acrylverf op papier

Vanaf midden jaren '50 tot begin jaren '60 creëerde Michaux onder invloed van lsd en mescaline zijn meest bekende werken. Naar alle waarschijnlijkheid ontstond ook 'Sans titre' onder invloed van geestverruimende middelen. Volgens de kunstenaar probeerde hij met deze werkmethode het niet-statische in zichzelf te bevrijden en ruimte te maken voor 'a suddenly new and living movement'. Net zoals bij vele tekeningen die hij eerder en later heeft gemaakt, verwijzen de zwarte lijnen – zonder daarbij enige vorm van taal of betekenis mee te willen geven – naar het sierlijke oosterse kalligrafische schrift dat Michaux zich eigen had gemaakt.

François Morellet

°1926, Cholet, Frankrijk; +2016, Cholet, Frankrijk

In het oeuvre van François Morellet bestaan schilderkunst, lichtkunst, beeldhouwkunst en grafische kunst naast elkaar. De kunstenaar ontwikkelde al snel een grammatica die aan de basis ligt van zijn beeldvorming. In de jaren '60 onderzocht Morellet de mogelijkheden van kinetische kunst en ging hij op zoek naar een medium waarmee hij zijn fascinatie voor het belang van toeval, beweging en optische effecten kon uitdrukken. Vanaf '63 creëerde hij lichtobjecten met neonbuizen. Zoals de Amerikaanse minimalist Dan Flavin liet hij ruimte en licht op elkaar inwerken waardoor een soort immateriële beeldhouwkunst ontstond. Maar zijn zelfrelativerende ondertoon positioneert Morellet inhoudelijk dicht bij het dadaïsme dan bij de minimal art waar hij vormelijk bij aansluit.

2 carrés, 1993

acrylverf op doek, neonlamp

legaat Henri Chotteau

In de vroege jaren '90 keerde Morellet terug naar het tweedimensionale. In '2 carrés' verschijnen kleur en licht als een niet-deelbare eenheid. De ene zijde van het vierkant licht blauw op en loopt door in het met blauwe acrylverf geschilderde tracé van de andere zijde. Dit samengestelde vierkant werd samengebracht op een paneel of een tweede geroete vierkant dat als het ware opgaat in de achterliggende muur. Door de lamp en het lichtschijnsel te combineren met een geschilderd deel verenigde Morellet zijn schilderkunstige en sculpturale ambities en laadde hij dit werk op met een absolute dimensie.

M

Oscar Murillo

°1986, La Paila, Colombia; leeft en werkt in Londen, Verenigd Koninkrijk

Oscar Murillo is nog geen tien jaar lang kunstenaar. In 2012, het jaar dat hij afstudeerde, werd hij opgemerkt op een tentoonstelling in Miami. Niet veel later werden zijn werken verkocht voor meerdere honderduizenden dollars. Tot ergernis van de kunstenaar leiden de spectaculaire bedragen de aandacht af van het echte werk, dat veel complexer is en waarin andere, minder verhandelbare waarden als experiment, proces en gemeenschapsvorming vooropstaan. Murillo's solotentoonstellingen, die meestal met performances gepaard gaan, zijn sociale statements. Zijn werk gaat over ontheemding – zelf emigreerde hij als kind van Colombia naar het Verenigd Koninkrijk – en legt verbindingen tussen diverse werelden. Via gemeenschapsvorming wil Murillo de gevoelens van ontheemding blootleggen en die uiteindelijk overwinnen.

Untitled, 2013

mixed media op doek
bruikleen privécollectie, België

Murillo beschouwt zijn schilderijen als de residuen van hun maakproces. Hij begint met het verknippen van schilderdoek, waarna hij de stukken afzonderlijk bewerkt met krabbels en krassen in olieverf. Vervolgens belanden de stukken op de vloer van zijn atelier en worden ze blootgesteld aan vuil. Ze moeten op die manier 'besmet' raken door het werk in het atelier. Pas als dat proces ver genoeg gevorderd is, worden stukken doek geselecteerd en aan elkaar gestikt. Soms voegt Murillo aan het eind nog een woord toe. Die woorden staan symbool voor 'displacement': ze verliezen hun betekenis niet, maar zijn ontheemd want opgenomen op een drager die er vreemd aan is.

N

Bruce Nauman

°1941, Fort Wayne, VS; leeft en werkt in Galisteo, VS

Bruce Nauman is een van de meest invloedrijke kunstenaars na WOII. In 2009 won hij de prestigieuze Gouden Leeuw op de Biennale van Venetië. Nauman debuteerde midden jaren '60 als performancekunstenaar maar bedient zich van uiteenlopende media: van video's, films, installaties, tekeningen, geluidscomposities, sculpturen, grafiek en fotografie tot neon-sculpturen. Toch blijft Nauman zichzelf bewust omschrijven als een beeldhouwer. Onder meer omdat het medium voor hem van ondergeschikt belang is. Nauman ziet een kunstwerk namelijk nooit als een afgewerkt product. Wel als een activiteit of proces waarbij ook wij, zijn publiek, betrokken partij zijn.

Violent Incident (Man/Woman Segment), 1986

VHS overgezet naar dvd (kleur, geluid), 30 min 28 sec

'Violent Incident' verleidt en bevreedt ons tezelfdertijd. Naumans videoinstallatie opent met een beeld van een mooi gedekte tafel, maar het vervolg haalt het romantische verwachtingspatroon dat dit beeld oproept helemaal onderuit. Op verschillende beeldschermen worden we geconfronteerd met een hypnotiserende herhaling van zinloos geweld. Aan de basis van die verwarrende ervaring ligt een script dat Nauman schreef voor twee personages en liet uitvoeren in vier versies met wisselende verhoudingen tussen de mannelijke en de vrouwelijke rollen. Op de achtergrond horen we een man die de acteurs onophoudelijk regieaanwijzingen toeschreeuwt.

N

Untitled (Four Small Animals), 1989

polyurethaan

De installatie 'Untitled (Four Small Animals)' leest als een speelse knipoog aan de bekende mobielen van de Amerikaanse beeldhouwer Alexander Calder. Maar anders dan Calder gebruikte Nauman bewust anti-esthetische materialen. Hij maakte een assemblage van de rubberen mallen die taxidermisten gebruiken om dieren op te zetten. Door hoofden, ledematen en torso's van verschillende dieren samen te brengen, verhief Nauman zich tot de schepper van vier kleine dieren met een verminkte anatomie. Of deze groteske sculptuur in tijden van genetic engineering een lach of een traan bij ons moet losmaken, blijft onuitgesproken.

Carsten Nicolai

°1965, Karl-Marx-Stadt, Duitsland; leeft en werkt in Berlijn en Chemnitz, Duitsland

Carsten Nicolai verbindt in zijn beeldend werk kunst met wetenschap. Onder verschillende pseudoniemen is hij daarnaast ook actief als geluidskunstenaar, soms in samenwerkingsverband. Nicolai beschouwt geluid als materie die zichtbaar kan worden gemaakt en ruimtelijk vorm kan aannemen in beelden, installaties en composities. Hij combineert verschillende zintuiglijke waarnemingen met elkaar en maakt ze waarneembaar voor oor en oog. De samenhang tussen kunst, muziek en wetenschap is de rode draad in zowel zijn visueel oeuvre als in zijn geluidswerk.

Portrait (Anti-Reflex Version), 2004

magneetband, acrylverf, aluminium, polyester

Dit is een interpretatie van een portret. Het behoort tot een serie gelijknamige werken waarmee Nicolai in 2004 begon. De kunstenaar start telkens met het maken van een videoportret van een persoon. Daarna trekt hij de tape uit de cassette en spant hij die verticaal over een polyesterpaneel. De repen tape zitten zo dicht tegen elkaar aan dat er een ritmiek van verticale lijnen – als het ware een abstract schilderij – ontstaat. Het resulterende glanzende vlak weerspiegelt de omgevende ruimte en ook ons. Elk portret start als een gefilmd, figuratief portret van een persoon op magnetische tape. Maar op het einde is er telkens enkel nog het spiegelbeeld. We proberen het startbeeld te ontwaren dat als gevolg van de bewerkingen van de kunstenaar gaandeweg gefragmenteerd raakte en onzichtbaar werd.

N

Sophie Nys

°1974, Bongerhout, België; leeft en werkt in Zürich, Zwitserland en Brussel, België
 Het oeuvre van Sophie Nys bestaat uit foto's, video's, sculpturen en tekeningen. Vanuit haar interesse voor filosofie, (kunst)geschiedenis en het sociale weefsel, stelt Nys de wet van oorzaak en gevolg en de spanning tussen vergankelijkheid en continuïteit ter discussie. Op een speelse en humoristische manier combineert ze daarbij een minimale beeldtaal met een conceptuele werkmethode. Nys vertrekt keer op keer van intuïtief en associatief onderzoek rond specifieke contexten of persoonlijke ervaringen. Door voorwerpen en beelden uit hun alledaagse context weg te halen, ze te transformeren en zo te herdefiniëren, toont en ondermijnt ze niet alleen de onderliggende mechanismes van de kunstwereld maar nodigt ze ook uit tot reflectie.

Fort Patti II, 2015

mixed media
 schenking

Met 'Fort Patti II' presenteert Sophie Nys een werk dat trouw is aan haar speelse artistieke praktijk. De kunstenaar ging uit van een foto uit 1915 die ze vond kort na de Occupy-protesten van 2011 in New York. De foto werd genomen tijdens de constructie van metrostation Wall Street en toont een oude, blootgelegde waterleiding, alsof ze door een archeoloog zou zijn gedocumenteerd. De erop geïnspireerde installatie omvat een keramische buis die is gemonteerd op twee Emeco Navy stoelen, tijdens WOII ontwikkeld voor de Amerikaanse marine. Op de buis emailleerde Nys de blauwe, droevige ogen van Walt Disney's Dumbo. 'Fort Patti II' verwijst niet alleen naar het ontbreken van een archeologische cultuur in de Verenigde Staten, maar ook naar het Amerikaanse imperialisme dat door kapitalistische en militaristische structuren wordt ondersteund.

O

Oswald Oberhuber

°1931, Meran, Italië; leeft en werkt in Wenen, Oostenrijk

Oswald Oberhuber was de voorbije zeventig jaar naast beeldend kunstenaar ook galerist, redacteur, professor, rector en tentoonstellingsmaker. Deze veelzijdigheid weerspiegelt zich ook in zijn kunstenaarschap. De weigering om zich tot één artistieke discipline te beperken of een eigen stijl te ontwikkelen, ligt aan de basis van het weerbarstige oeuvre van de Oostenrijker. Al in de jaren '50 en '60 wisselde Oberhuber abstract beeldhouwwerk af met figuratieve schilderkunst. Bewust experimenteerde hij met uiteenlopende uitdrukkingvormen met als doel zijn kunst te laten evolueren. In S.M.A.K. kreeg Oberhuber een monografische tentoonstelling in 1984. Twee jaar later droeg hij met 'Eine Chambre d'Amis für Victor Servranckx' ook bij aan Jan Hoets spraakmakende tentoonstelling 'Chambres d'Amis'.

Drahtskulptur, 1952

hout, ijzerdraad
 schenking

Oswald Oberhuber maakte 'Drahtskulptur' kort na zijn opleiding beeldhouwkunst bij Ernst Barlach, Fritz Wotruba en Willi Baumeister. Het werk dateert uit het jaar waarin Oberhuber voor het eerst tentoonstelde. De jonge kunstenaar was sterk onder de indruk van de Franse informele kunst. De aanhangers van deze vernieuwingsbeweging, die overwegend in de schilderkunst tot uiting kwam, focusten met hun lyrisch abstracte werken op het ontbinden en ontleden van vormen. Ze waren ook bewust op zoek naar spontaniteit bij het scheppingsproces. Oberhuber veroverde zijn plaats binnen de informele kunst door de principes ervan toe te passen op de beeldhouwkunst. Met zijn intuïtieve gebruik van weinig stabiele en voor kunstwerken ongebruikelijke materialen vormt 'Drahtskulptur' daar een mooi voorbeeld van.

O

Saskia Olde Wolbers

°1971, Breda, Nederland; leeft en werkt in Londen, Verenigd Koninkrijk

Ruimtes die afwijken van normale omgevingen zijn een motief in het werk van Saskia Olde Wolbers. Vaak lijkt het te gaan om gesloten virtuele werelden waarin eindeloos wordt rondgedoeld. Toch is het tegendeel waar. Er verschijnen af en toe herkenbare voorwerpen en materialen, die doen vermoeden dat Olde Wolbers' werk meer realiteitsgebonden is dan het op het eerste zicht lijkt. In tegenstelling tot de huidige film- en gamecultuur, waarin de meest ondenkbare droomlandschappen digitaal worden ontworpen, schiept de kunstenaar de decors voor haar video's met de hand. Toch roepen deze ingenieuze maquettes, waarin ze haar video's met een minicamera analoog filmt, een sciencefictionachtige sfeer op.

Placebo, 2002

videoprojectie: dvd (kleur, geluid), 6 min
 schenking

Olde Wolbers' video's vertrekken steevast van een duidelijk omlind verhaal met magisch-realistische trekjes dat wordt verteld door een neutraal klinkende voice-over die ze zelf inspreekt. In elk werk brengt een anoniem personage het relaas van onwaarschijnlijke, dramatische of absurde gebeurtenissen die hem of haar overkwamen. De vertelsels komen telkens tot een pointe die de persoonlijke kijk van het personage op het gebeurde en de vreemde werkelijkheid waarin het zich beweegt aan het licht brengen. Hiervoor vindt Olde Wolbers altijd weer inspiratie in de virtual reality – die de mogelijkheid schiept om fantasieën en hallucinaties zichtbaar en voelbaar weer te geven – en de dagelijkse mediastroom. Uit haar scenario's ontstaan keer op keer fantasy-achtige beeldverhalen waarin de gladheid van soortgelijke digitale beelden wordt overstegen en door haar 'ambachtelijke' aanpak een meer authentiek en realistisch cachet krijgen.

Henrik Olesen

°1967, Esbjerg, Denemarken; leeft en werkt in Berlijn, Duitsland

De artistieke projecten van conceptueel kunstenaar Olesen zijn gebaseerd op sterk onderbouwde research en behandelen een heel gamma aan onderwerpen, zoals wetgeving, natuurwetenschappen en geschiedenis. Deze onderwerpen koppelt hij aan feiten uit de kunstgeschiedenis en geeft hij vorm aan de hand van onder meer posters, flyers, tekst, collages en sculpturen gemaakt van gevonden voorwerpen en ruimtelijke ingrepen. Sinds midden jaren '90 bestudeert Henrik Olesen homofobie en racisme binnen de patriarchale logica van de Europese democratie.

A.T., 2012

collage op karton

De tekeningenreeks 'A.T.' belicht de vergeten biografie van de Britse wiskundige Alan Turing (1912-'54) die de Turingmachine ontwikkelde, een berekeningsinstrument dat aan de basis ligt van computerlogica. Vanwege zijn homoseksualiteit kwam de man in opspraak en werd hij strafrechtelijk vervolgd. Dit leidde mogelijk tot zijn (vermoede) zelfmoord. Turings levensloop lijkt zijn persoonlijke verhaal uitzonderlijk nauw te verbinden met de 20ste-eeuwse geschiedenis. Olesen bracht op originele documenten van Turing 'correcties' aan. Het zijn authentieke sporen van Olesens directe interactie met het onderzoeksmateriaal. Hij presenteert niet de betekende originelen maar scans ervan, nieuwe beelden waarbinnen hij aan de documenten en aan zijn correcties eenzelfde historische waarde toekent.

O

Meret Oppenheim

°1913, Berlijn, Duitsland; +1985, Basel, Zwitserland

Meret Oppenheim wordt beschouwd als een van de belangrijkste vrouwelijke kunstenaars van de 20ste eeuw. Haar artistieke productie was bijzonder veelzijdig en omvatte zowel design, collage, sculptuur, literatuur, fotografie als schilderkunst. Als sleutelfiguur binnen het surrealisme verwierf Oppenheim bekendheid met haar speelse en tegelijk bevreedende assemblages waarin ze alledaagse dingen, vaak uit de huiselijke sfeer, samenbracht. Gefascineerd door de analytische psychologie van Carl Gustav Jung en geïnspireerd door dromen en mythes, sneed Oppenheim thema's aan zoals de metamorfose, het kosmische en het bovennatuurlijke en verkende ze het spanningsveld tussen leven en dood. Vaak alludeerde ze daarbij op de vrouwelijke identiteit en seksualiteit.

Sommergestirn, 1963

olieverf op doek

Vanaf de vroege jaren '60 thematiseerde Meret Oppenheim naast de vluchtigheid van de droom ook de veranderlijkheid van de natuur. Met een reeks landschappen en hemelzichten in olieverf of oliepastel verkende Oppenheim natuurlijke fenomenen zoals manen, vlinders, sterren of planeten. Daarbij hechtte ze belang aan cycli, metamorfoses, toevalligheden en onzekerheden in de natuur. Om het onvatbare en ondefinieerbare van de kosmos te verbeelden, wendde Oppenheim zich tot de geometrische abstractie. Het geabstraheerde hemellichaam in 'Sommergestirn' is een voorstelling van de natuur en haar kracht.

P

Panamarenko

°1940, Antwerpen, België; leeft in Michelbeke, België

Henri Van Herwegen liet midden jaren '60 voor het eerst van zich horen. Hij bedacht het pseudoniem Panamarenko – een verwijzing naar Pan American Airlines, met een Russisch aandoend achtervoegsel – en kreeg in 1966 in de Antwerpse Wide White Space Gallery een eerste solotentoonstelling, met actions, happenings en een aantal poëtische objecten. Via de galerie kwam hij in contact met buitenlandse kunstenaars, zoals Joseph Beuys die Panamarenko ervan overtuigde dat wat hij maakte kunst was. De daaropvolgende decennia verwierf Panamarenko bekendheid met aan zijn fantasie ontsproten vliegtuigen, auto's, duikboten en fragiele mechanische schepsels, tot hij zijn artistieke activiteiten in 2005 stopzette en met pensioen ging.

The Aeromodeller, 1969-71

mixed media

'The Aeromodeller', een van Panamarenko's meest legendarische luchtschepen, bestaat net zoals zijn latere zeppelin-prototypes uit drie delen: een ballonvormig drijflichaam, gemaakt van lange aan elkaar gekleefde stroken pvc; een constructie met propellers en motoren voor voortstuwing en besturing; en een gondel, opgevat als 'woonruimte', vervaardigd uit een buigzame in het zilver gespoten rietsoort. De naam van het luchtschip ontleende Panamarenko aan een Engels tijdschrift voor modelbouwers en maakte hij officieel met de toevoeging 00-1PL ('00' voor de wettelijke identificatie van Belgische vliegtuigen, en '1PL' voor '1ste Panamarenko Luchtschip'). Verschillende testvluchten mislukten, als ze al niet verboden werden. In 1972 werd de ontzagwekkende 'The Aeromodeller' geëxposeerd op Documenta 5 in Kassel, de tentoonstelling die Panamarenko definitief op de kaart zette van de internationale hedendaagse kunst.

In het Museum voor Schone Kunsten Gent.

Voor meer informatie, zie vooraan in deze bezoekersgids bij 'off-site'.

P

Manfred Pernice

°1963, Hildesheim, Duitsland; leeft en werkt in Berlijn, Duitsland

Beeldhouwer Manfred Pernice staat bekend voor installaties waarin hij zijn architectonische sculpturen samenbrengt. Schaal, materiaal, esthetiek en werkwijze ontleent hij aan de architectuur. Pernice gaat associatief te werk. Nergens krijgen we het gevoel dat iets volledig en definitief is. Vormen, objecten en materialen vervloeien in zijn installaties tot één ervaringsruimte die de kunstenaar zelf omschrijft als een 'brij'. Zijn kunst gaat uit van de werkelijkheid en geeft vorm aan diverse ideologieën en wereldbeelden. Toch laat hij de interpretatie van zijn installaties vaak open.

D&A-Punkt, 1997

mixed media

bruikleen Collectie Vlaamse Gemeenschap

'D&A-Punkt' bestaat uit verschillende onderdelen. Haast automatisch gaan we op zoek naar onderlinge verbanden, maar de kunstenaar geeft ons geen sluitende antwoorden. De functie van de zetel is ons vertrouwd. De documenten lijken een soort toelichting op de sculptuur. Maar aan de sculptuur kan geen heldere functie of betekenis worden gekoppeld. Ze is wat ze is en we mogen haar van de kunstenaar naar geloven zelf opladen met betekenis. Pernice rekent op ons talent en onze behoefte om de realiteit om te buigen naar iets betekenisvol. Het is in zijn ogen onze verantwoordelijkheid om zijn werk verder vorm te geven en er betekenis aan toe te voegen.

Urs Pfannenmüller

°1943, Basel, Zwitserland; leeft en werkt in Den Haag, Nederland

Urs Pfannenmüller maakt schilderijen, tekeningen, installaties en projecten in de openbare ruimte. Zijn kijk op de wereld focust op de periferie, voor wat hij zelf 'de rafelranden van steden en landschappen' noemt, plekken die aan de rand van elke grote stad te vinden zijn. Het woord 'periferie' is volgens hem ook van toepassing op de marginale positie van kunstenaars in de samenleving. Die plek in de periferie hoeft volgens hem niet negatief te zijn. Het kan ook een vrijplaats zijn, een plek waar kunstenaars en anderen, buiten de heersende waarden en normen, nieuwe visies kunnen ontwikkelen.

Gelaagde Stad, 1995

mixed media

bruikleen Collectie Vlaamse Gemeenschap

Pfannenmüller is gefascineerd door de manier waarop de mens omgevingen creëert waarin hij zich veilig voelt. In zijn werk denkt de kunstenaar na over stedelijke landschappen. De onderste laag van dit werk bestaat uit dicht op elkaar gepakte, kleine, bric-à-brac huizen. In de bovenste laag zien we hoogbouw. De twee delen zijn opgebouwd uit diverse gevonden materialen. Daarmee creëerde Pfannenmüller twee totaal verschillende invullingen van een stad: sjofel en kleinschalig tegenover hoogbouw en grootschalig.

P

Nicolas Provost

°1969, Ronse, België; leeft en werkt in New York, VS

Nicolas Provost is beeldend kunstenaar, fotograaf en filmmaker. In zijn videowerken, foto's en films maakt hij gebruik van de beeldtaal van de cinema om de gangbare interpretatie van beelden en verhalen te beïnvloeden en te manipuleren. Provost spreekt ons collectief filmisch geheugen aan en zet het op het verkeerde been, door bijna als een beeldhouwer aspecten zoals tijd, beeldcodes en vorm om te kneden tot nieuwe verhaallijnen die beeldende kunst met cinema verbinden. Hierbij bespeelt Provost de grens tussen fictie en realiteit, waardoor zijn werken tegelijk herkenbaar en bevreedend overkomen en onze verwachtingen tarten in een esthetisch spel met spanning, mysterie en verhalende abstractie.

Plot Point, 2007

videoprojectie: digitaal bestand (kleur, geluid), 15 min

Voor 'Plot Point' trok Provost met een verborgen camera vijf avonden lang naar Times Square in New York. Hij draaide er documentaire beelden van toeristen, auto's, politieagenten en bewakers, zwaailichten, passanten en vreemde figuren, die hij monteerde met bijzondere aandacht voor esthetiek en suspense tot een video met een bezwerende spanningsboog. De beelden worden gedragen door dramatische filmmuziek en hebben haast Hollywoodiaanse allures. Maar hoewel Provost de vuistregels voor filmische fictie toepaste, leverde dit geen klassieke film op. 'Plot Point' volgt wel de klassieke verhaalopbouw van plaatsbepaling, voorstelling van de personages, het uitrollen van een 'probleem' en de uiteindelijke 'oplossing' of 'afwikkeling' ervan, maar dan in een sterk vertraagd ritme en zonder plot. Het werk bestaat louter uit paranoïde sfeerschepping en kan ook worden gelezen als een ironische commentaar op de Amerikaanse hysterie na 9/11.

R

Royden Rabinowitch

°1945, Toronto, Canada; leeft en werkt in Gent, België

In de beginperiode van Royden Rabinowitch stond de verhouding van zijn sculpturen tot de kijker en de ruimte centraal. Hoewel zijn werk eraan verwant lijkt, ontkent de kunstenaar elke affiniteit met de minimal art uit de jaren '60 en '70. Hij beklemtoont dat zijn fascinatie voor het contrast tussen concrete ruimte enerzijds en abstracte of geometrische ruimte anderzijds een persoonlijke ontwikkeling was die losstaat van elke kunsthistorische tendens. In 1982 maakte Rabinowitch kennis met Jan Hoet. Twee jaar later kreeg de beeldhouwer een solotentoonstelling in S.M.A.K. Rabinowitch' vriendschap met Hoet en zijn fascinatie voor het 'Lam Gods' van de gebroeders Van Eyck zorgde ervoor dat de Canadees sinds 2005 deeltijds in Gent woont en werkt.

Lesson of Emanuel Feuermann, 1986

staal
schenking

Als kind speelde Rabinowitch viool, zijn vader cello. Vanuit deze muzikale achtergrond ontstond de kunstenaars fascinatie voor ruimtelijkheid. Meer dan voor de muziek an sich ontwikkelde de jonge Rabinowitch oog voor de horizontale en verticale bewegingen van de muzikanten. 'Lesson of Emanuel Feuermann' verwijst uiteraard naar de bekende cellist uit de eerste helft van de twintigste eeuw. Maar Feuermanns les was voor Rabinowitch bovenal een les in beweging. De sculptuur is het abstracte eindresultaat van een studie van een concrete muzikale performance van Feuermann.

R

Jean-Pierre Raynaud

°1939, Courbevoie, Frankrijk; leeft en werkt in Parijs, Frankrijk

Jean-Pierre Raynaud assembleert tijdens zijn legerdienst zijn eerste objecten. Vanaf 1962 ontdekt hij de kunstwereld en komt hij in contact met de nouveaux réalistes Niki de Saint-Phalle en Jean Tinguely. In deze periode ontstaat zijn obsessie met archetypische materialen – bv. witte tegels en bloempotten – die overal ter wereld zijn te vinden. Deze 'bezetheid' gaat zo ver dat de kunstenaar zich met zijn materialen vereenzelvigd. Ondanks het feit dat Raynaud gebruik maakt van banale alledaagse voorwerpen om zijn aanwezigheid in de wereld uit te drukken, krijgt zijn oeuvre een existentiële dimensie.

300 pots, 1974

mixed media
schenking

Rond 1962-'63 creëert Raynaud – gediplomeerd tuinbouwkundige – zijn eerste 'bloempotwerk'. De kunstenaar vult of 'neutraliseert' een standaard bloempot met cement, overschildert het terracotta met signaalrood en voorziet de pot van een nummer. Met deze daad markeert Raynaud het einde van zijn bestaan als tuinman en het begin van zijn artistieke carrière. Hij ontdoet de bloempot van elke expressiviteit, vermenigvuldigt hem, voert hem uit in diverse materialen, groottes en kleuren, hangt hem op aan een bouwkraan in Berlijn, stelt hem op in de Verboden Stad in Peking of als permanente installatie in de publieke ruimte. Zo werd de bloempot, die in zijn stereotiepe vorm zowat overal ter wereld wordt gebruikt, hét archetypische voorwerp dat alomtegenwoordig is in Raynauds oeuvre.

Gerhard Richter

°1932, Dresden, Duitsland; leeft en werkt in Keulen, Duitsland

Gerhard Richter wordt beschouwd als een van de belangrijkste kunstenaars na WOII. Zijn oeuvre is uniek en niet te catalogiseren. In de door de kunstenaar zelf opgestelde oevrecatalogus verdeelt Richter zijn oeuvre in twee grote groepen: abstracte schilderijen en schilderijen naar gevonden of zelfgemaakte foto's. Rond het einde van de jaren '60 begon Richter met het naschilderen van foto's, in zwart-wit of in kleur. Later ontstonden lynische, abstracte doeken in grijstinten of gemengde kleuren waarop hij de verf op verschillende manieren aanbracht.

Große Pyramide, 1966

olieverf op doek
schenking

In de jaren '60 schilderde Richter vooral op basis van gevonden foto's. Ook 'Große Pyramide' is zo ontstaan. De kunstenaar schilderde het motief niet omwille van de piramiden zelf. Het ging voor hem over niet meer dan een organisatie van verf op doek. Hij schilderde de onderwerpen van zijn nageschilderde foto's dan ook bewust onscherp. Richter maakte dus geen hyperrealistisch schilderij van een onscherpe foto, maar wel een wazig schilderij van een scherpe foto. Met een zachte borstel streek hij door de nog natte olieverf, waardoor de omlijning van de haarscherpe vorm wazig werd. Zo krijgen we in eerste instantie de indruk dat we naar een foto kijken en niet naar een schilderij. Wazigheid werd ingezet als een snel herkenbaar kenmerk van een (misschien wel) mislukte foto om, hoe tegenstrijdig dit ook lijkt, te benadrukken dat dit schilderij 'geschilderd' is.

R

Meggy Rustamova

°1985, Tbilisi, Georgië; leeft en werkt in Brussel en Sint-Niklaas, België

De van oorsprong Georgische Meggy Rustamova leeft sinds haar prille tienerjaren midden jaren '90 in België. De voorbije jaren liet ze zich opmerken met video's, performances en fotowerken waarin zowel taal als beeld het onderwerp vormen. Het werk van Rustamova situeert zich op de grens tussen fictie en werkelijkheid en vertrekt meestal van een persoonlijk of historisch verhaal. Kenmerken ervan zijn subtiele humor, een zacht melancholische ondertoon en soms een absurde uitbundigheid.

Waiting for the Secret, 2014

digitaal bestand (kleur, geluid), 6 min

In de video 'Waiting for the Secret' staat één enkele panoramische foto centraal. Die wordt telkens op andere manieren in beeld gebracht: nu eens ondersteboven, vervolgens met de focus op een bepaald detail, dan weer toegespitst op de pixels waaruit de digitale foto is opgebouwd. Terwijl het statische beeld van een man die op een groene bergkam zit dynamiek krijgt, spreekt een vrouwelijke off-screen stem in Esperanto, een kunstmatige taal die werd ontworpen om mensen uit verschillende taalgebieden op een vlotte manier met elkaar te laten communiceren. 'Waiting for the Secret' tematiseert onze fascinatie voor beelden. Maar zoals de korte video scherpzinnig duidelijk maakt, laat onze aantreking tot het beeld zich bijzonder moeilijk vatten: daarvoor is het beeld te complex, onze blik te wendbaar en blijft stabiele betekenisvorming ijdele hoop.

S

Anri Sala

°1974, Tirana, Albanië; leeft en werkt in Berlijn, Duitsland

Anri Sala maakt er ons op attent dat er geen politieke realiteit bestaat en ook geen eenduidig beeld om haar te beschrijven. Hij zet persoonlijke ervaringen om in verhalen en beelden – o.a. films, sculpturen en installaties – en speelt er de kracht van uit om verleden en heden met elkaar te verbinden.

Byrek, 2000

videoprojectie (kleur, geluid, loop) op druk op papier, diaprojectie, 21 min 43 sec
Een schijnbaar tijdloos ritueel vormt het vertrekpunt voor zijn video-installatie 'Byrek' (2000). Je ziet een oude vrouw 'byrek' bereiden, een traditioneel Albanees bladerdeeggerecht. Telkens wanneer de intieme, huiselijke bezigheid wordt verstoord door het geluid van vliegtuigen, richt de camera zich snel even op een raam om het luchtruim te scannen. Een facsimile van een brief waarin Anri Sala's grootmoeder het recept beschrijft, is rechtstreeks op het projectiescherm geprint. In een andere projectie wordt beschreven hoe Sala's grootmoeder dit gerecht jarenlang frequent bereidde. Ze bleef dit doen nadat de kunstenaar en zijn zus naar het buitenland verhuisden, maar stopte recent met bakken omdat ze er te oud voor werd. De documentair aandoende film krijgt meer en meer het karakter van een performance, waarin deze authentieke familietraditie wordt overgeleverd aan een volgende 'generatie', nl. de kijkers van deze film.

S

Wilhelm Sasnal

°1972, Tarnów, Polen; leeft en werkt in Krakau, Polen

Wilhelm Sasnal geldt als een van de belangrijkste schilders van zijn generatie. Als student was hij lid van een schilderscollectief dat ironisch commentaar leverde op het academisme in de schilderkunst. Deze artistieke mentaliteit legde de basis voor de stilistische verscheidenheid in Sasnals latere schilder- en videowerk. Sinds het verlaten van het collectief in 2001 is Sasnal naar eigen zeggen 'een realistischer schilder' en 'een meer geëngageerd kunstenaar' geworden. Hij gaat weliswaar nog altijd uit van zijn dagelijkse omgeving, maar dan op een minder ironische manier. Bij het concipiëren van zijn tentoonstellingen legt hij evenveel stilistische diversiteit aan de dag als in zijn artistieke werk zelf; in elke nieuwe expositie lijkt hij een ander aspect van zijn oeuvre te belichten.

Me and Rafał, 2000-06

olieverf op doek

Kenmerkend voor het werk van Sasnal is zijn afstandelijke schilderstijl en zijn hang naar vereenvoudiging, wat resulteert in werk dat sterk grafisch van aard is maar ook intens en ongrijpbaar. 'Me and Rafał' toont twee anonieme mannen (de titel suggereert dat een van hen de kunstenaar is) die elk op een bed liggen in een verder abstract gelaten kamer. De scheve, ontwrichtende perspectief, de kraaknette ruimte en de gezichtloze personages verwijzen naar de Poolse communistische beeldcultuur, die fundamenteel veranderde naarmate het land westers werd. Op het eerste zicht lijkt 'Me and Rafał' een hommage aan een verouderde beeldtaal, maar de nostalgische indruk van het beeld heeft veeleer met subtiele ironie te maken dan met een verlangen naar vroeger.

Michael E. Smith

°1977, Detroit, VS; leeft en werkt in Rhode Island, VS

Het werk van Michael E. Smith bestaat voornamelijk uit video's en sculpturen gemaakt van afval, kadavers, afdankertjes en andere restanten van onze consumptiemaatschappij. De kunstenaar recupereert gevonden (beeld)materiaal, isoleert voortbrengsels van de natuur en door de mens gemaakte dingen uit hun oorspronkelijke context, grijpt erop in en verschuift zo hun voormalige betekenis en/of functie. Smiths absurde, bevreedende, soms zelfs morbide assemblages vloeien voort uit zijn reflectie op de sociale, economische en ecologische uitdagingen van de 21ste eeuw. In deze zin kan zijn artistieke praktijk worden gezien als een archeologie van de hedendaagse mensheid die zowel naar het heden als het verleden kijkt.

Untitled, 2017

mixed media

In zijn werk integreert Smith vaak kledij of andere industrieel vervaardigde massaproducten die in verband kunnen worden gebracht met elementaire menselijke behoeftes zoals comfort, beschutting en bescherming. Met 'Untitled', een zwarte sweater belicht met een rode laserstraal, verwijst Smith op een rudimentaire manier naar de voormalige functie van de sweater. De trui staat daarnaast ook voor een leeg omhulsel of een spoor van een menselijk lichaam, en dit binnen een wereld waartoe het niet meer lijkt te behoren.

Nedko Solakov

°1957, Cherven Briag, Bulgarije; leeft en werkt in Sofia, Bulgarije

Nedko Solakov speelt met de codes van de kunst en de kunstwereld, maar is ook kritisch voor de sociaal-maatschappelijke context ervan. Hij verbindt zijn persoonlijke ervaringen als Bulgaars kunstenaar uit een 'oud' communistisch systeem met typisch westerse, kapitalistische artistieke strategieën. Ironisch-humoristische teksten vormen veelal de onderbouw voor zijn tekeningen en installaties. Ze zijn vaak absurd van toon en ondergraven daardoor het mogelijke conceptuele 'sérieux' van zijn werken. In zijn bedrieglijk eenvoudige verhalen en tekeningen, gedrenkt in een licht-melancholische scherpzinnigheid, spot Solakov met zichzelf, zijn kunstenaarschap en het hele kunstcircuit.

The Collector of Art (somewhere in Africa there is a great black man collecting art from Europe and America, buying his Picasso for 23 coconuts...), 1992-heden

mixed media

Het idee voor dit werk ontstond toen Solakov in de collectie van het Rietberg Museum in Zürich voorwerpen uit Afrika en Azië aantrof die door rijke Zwitserse verzamelaars aan het museum waren geschonken. 'The Collector of Art' kan worden gezien als een tentoonstelling binnen deze tentoonstelling: in een karikaturale Afrikaanse hut met Afrikaanse namaak-snuisterijen zijn ook échte kunstwerken uit de S.M.A.K.-collectie ondergebracht. Door te suggereren dat deze kunst werd verzameld door een Afrikaan, neemt Solakov niet enkel de westers georiënteerde kunstwereld op de korrel, maar ook het clichébeeld dat diezelfde wereld nog altijd van Afrika heeft. Met dit werk zet Solakov de kunstwereld op zijn kop: hij laat zijn zwarte verzamelaar een Bruce Nauman ruilen tegen twee antilopenbotten en een Picasso tegen 23 kokosnoten.

Bart Stolle

°1974, Eeklo, België; leeft en werk in Gent, België

Bart Stolle combineert in zijn artistieke praktijk animatiefilm met schilder- en tekenkunst, sculptuur en geluid. Al sinds zijn debuut verknoopt hij zijn kunstwerken met elkaar onder de noemer 'Low Fixed Media Show': een fictief advertentie-agentschap voor de kunstenaar en zijn werk enerzijds, een artistiek alternatief bedrijfje dat zich specialiseert in entertainment anderzijds. In onze snelle tijd en werkelijkheid, waarin onze empathische en creatieve vermogens gebukt gaan onder de veelheid aan digitale prikkels, kiest Stolle voor een kunstenaarspraktijk die hij zowel analoog als digitaal uitwerkt en waarin ambachtelijke traagheid centraal staat.

Selectie tekeningen, 2008-15

potlood en inkt op papier

Hoewel Bart Stolle al lang dagelijks tekent, toont hij zijn schetsen pas sinds kort. Zich bewust van de diepgaande invloed van digitalisering op de manier waarop we waarnemen, reageert de kunstenaar met zijn trage, uitgepuurde vormen-taal op de almaar snellere productie en verspreiding van beelden. Hij analyseert onder meer hoe computers 'tekenen': door middel van toevalsspreiding, het plotten en herhalen van vormen, en de aanmaak van ritmische reeksen van de binaire getallen 0 en 1. Veel van Stollés tekeningen zijn variaties van punten, strepen en lijnen. Soms verdichten deze beeldelementen, op andere plekken vallen ze uit elkaar. De dynamiek ervan vat Stolle samen als "oneindige scheiding en oneindige verbinding".

Tove Storch

°1981, Denemarken; leeft en werkt in Kopenhagen, Denemarken

Tove Storch onderzoekt de complexe relatie tussen materiaal, vorm en kleur binnen het medium sculptuur. Ze besteedt daarbij intens aandacht aan de verhouding van haar werk tot de ruimte waarin het wordt gepresenteerd. Algemeen gesteld, gaat Storch op zoek naar manieren om tegenstellingen in evenwicht te brengen. Ze combineert zachte, fragiele zijde met hard metaal, delicate sensualiteit met strak en koel minimalisme, en massieve zwaarte met de lichtheid van flinterdun textiel. In 2013 werd Storch solo tentoongesteld in de 'KunstNu'-ruimte van S.M.A.K.

Untitled, 2011

zijde, aluminium

'Untitled' is niet alleen illustratief voor Storchs spel met contrasten. De sculptuur getuigt ook van haar volgehouden poging om ons intensiever te doen kijken. Achter elkaar en ingesloten in een industriële metalen structuur zijn zachte, monochrome zijden doeken gespannen. Door te variëren met vorm en afmetingen ontstonden vele tinten waarvan de bijna schilder Kunstige kleureffecten veranderen naarmate onze gezichtshoek wisselt. Storch nodigt ons uit om oog te hebben voor de subtiele kleurverschillen waarvan niet alleen haar werk maar ook de hele wereld is doordrongen.

Walter Swennen

°1946, Brussel, België; leeft en werkt in Brussel, België

Hoewel Swennen altijd een haat-liefdeverhouding had met de (schilder)kunst, was hij al eind jaren '60 artistiek actief in zijn ouderlijke woning. Hij maakte er vrij absurdistische, aan het dadaïsme grenzende schilderijen en objecten. Toch duurde het nog tot de vroege jaren '80 voor hij daadwerkelijk op de kunstscene verscheen. In de laatste dertig jaar ontwikkelde Swennen een zeer heterogene artistieke praktijk, waarbij hij experimenteerde met diverse ondergronden en allerlei schilder Kunstige motieven en stijlen, al dan niet in combinatie met woord- en taalconstructies. In zijn spreken over schilder Kunst is Swennen zich meer en meer gaan opwerpen als zoekende redenaar en 'intuïtieve theoreticus'. Zijn onafatend verkennende mentaliteit, met als uitgangspunt dat alles betekenisloos is, maakt van Swennen een van de markantste schilders van zijn generatie.

Sans titre, 1983

olieverf op doek

'Sans titre' is een vrij vroeg werk van Walter Swennen, waarin zijn interesse voor taal vanuit psychoanalytisch oogpunt voelbaar is. Het doek werd niet ingelijst en is los op de muur bevestigd, wat kenmerkend is voor Swennens schilder Kunst uit die tijd. De kunstenaar voert drie banale figuratieve motieven op: een bril, een hondenkop en een stapel houtblokken. Het is aan ons om de eventuele verbanden ertussen te 'lezen', ondanks dat de motieven geen enkele logische relatie met elkaar lijken te hebben. Swennen legt op een visueel poëtische manier de link tussen beeld en taal, waarbij beeld kan omslaan in woord en omgekeerd. Het werk doet denken aan een rebus. Maar als er al een 'oplossing' is, lijkt ze surrealistisch of absurdistisch te zijn. Duidelijk is dat het beeld niet op een rationele manier kan worden geïnterpreteerd.

Pascale Marthine Tayou

°1967, Yaoundé, Kameroen; leeft en werkt in Brussel, België

Pascale Marthine Tayou is autodidact. Na verschillende omzwervingen in Europa woont en werkt hij tegenwoordig in Gent. Tayou confronteert in zijn werk persoonlijke aspecten van zijn leven in Kameroen en Europa met universele thema's als economie, identiteit en migratie. De kunstenaar gebruikt zijn werk vaak om netelige socio-politieke vragen te stellen over culturele en nationale identiteit. Afrika, en in het bijzonder zijn geboorteland Kameroen, is vrijwel altijd aanwezig in zijn werk. "Kameroen is mijn gedeponeerd handelsmerk, de basis waar alles begon. Ik vind het belangrijk om dit in mijn werk te tonen, zodat iedereen die mij van daaruit volgt, kan zien dat alles mogelijk is", aldus Tayou.

Plastic Bags II, 2004

mixed media, videoprojectie: dvd (kleur, geluid), 13 min 30 sec

In zijn installaties gebruikt Tayou vaak wegwerpproducten, zoals de plastic zakjes in dit videowerk. Verfrommeld en achtergelaten, een universeel wegwerpmateriaal, figureren ze in een poëtische choreografie in een landschap. Een hoop plastic zakken palmt ook de tentoonstellingsruimte in en wordt door ventilatoren in beweging gebracht. De kunstenaar vergelijkt zichzelf graag met een plastic zakje: 'Ik ben ook vol en leeg tegelijk. In permanente overgang, bewegend in verschillende richtingen. Een plastic zakje is een banaal, alledaags item dat wereldwijd is gekend, dat grenzen overschrijdt en waarvan het nut en het nutteloze een universele kwaliteit hebben'.

Javier Téllez

°1969, Valencia, Venezuela; leeft en werkt in New York, VS

Als zoon van psychiaters groeide Javier Téllez op in een omgeving waar geesteszieken deel uitmaken van het dagelijkse leven. In zijn filmprojecten gaat hij intense samenwerkingen aan met doorgaans 'onzichtbare' groepen, zoals psychiatrische patiënten of personen met een handicap. Op basis van documentaire en fictieve elementen herschrijven de deelnemers samen met de kunstenaar klassieke mythen, collectieve herinneringen en momenten uit de geschiedenis. Door de gemarginaliseerden, rechtelozen, 'outsiders' actief bij zijn werkproces te betrekken, creëert Téllez van hen een waardig, niet-stereotiep beeld. De kunstenaar geeft hen een stem en bevraagt zo de notie van normaliteit en pathologie in onze samenleving.

Oedipus Marshal, 2006

videoprojectie, 16mm overgezet naar digitale video (kleur, geluid), 30 min

Téllez maakte 'Oedipus Marshal' samen met acteurs uit de Amerikaanse psychiatrische instelling Oasis Clubhouse. De film brengt vier elementen samen: de western, de klassieke Griekse tragedie ('Oedipus Rex' van Sophocles), het Japanse No-spel en de geestesziekte (niet alleen de spelers zijn psychiatrische patiënten, ook het personage Oedipus wordt krankzinnig). De acteurs dragen beschilderde houten maskers uit het traditionele Japanse theater. De maskers worden ingezet als verweer tegen de sociale vooroordelen en de stigmatisering van geesteszieken. Koning Laius en koning Oedipus uit de Griekse mythe worden in de film vervangen door cowboyachtige maarschalken. Terwijl de held van het verhaal zijn ondergang tegemoet treedt, overstijgen de acteurs geleidelijk hun identiteit als patiënt en worden ze als het ware opnieuw 'zichzelf'.

Robert Therrien

°1947, Chicago, VS; leeft en werkt in Los Angeles, VS

In de jaren '80 en '90 onderzocht Robert Therrien al dan niet 'readymade' voorwerpen en de visie erop binnen de post-moderne beeldhouwkunst. Zijn vroege sculpturen ademen echo's van pop art en minimalisme maar bleven door hun huiselijke esthetiek en hun beperkte schaalmanipulatie 'op mensenmaat'. Vanaf de jaren '90 begon Therrien schaalvergroting toe te passen op zijn 'huishoudelijke sculpturen', waardoor ze werden opgeladen met een monumentaal aura van vervreemding. Therriens uitvergrotingen van alledaagse gebruiksvoorwerpen hadden een gelijkaardig effect als de imposante beeldhouwkunst van totalitaire regimes, maar leverden een kritisch commentaar op de westerse mens, die slaaf was geworden van zijn dagelijkse routine, terwijl totalitaire regimes bij routine vaak baat hebben. Therriens sculpturen staan symbool voor het onderhuidse drama van ons banale maar universele bestaan.

No Title (Stacked Plates), 1994

keramische verf op hout

De kritiekloze aanvaarding van het kleinburgerlijke leven neemt Therrien ook in 'No Title (Stacked Plates)' op de korrel. Het werk bestaat uit uitvergroete soep- en eetborden uit epoxy die slordig op elkaar gestapeld zijn. Deze 'Stacked Plates' zijn een van de meest voorkomende motieven uit Therriens oeuvre van de jaren '90. Door ze uit te vergroten, verleent de kunstenaar aan de stapeling een desoriënterend, zelfs dreigend effect. Dat het design van de borden niets exclusiefs verraaft maar 'vintage mass production' is, was voor Therrien van belang. Het zorgt ervoor dat we ons beter kunnen inleven en de kritiek op de universele sleur van ons leven meer ter harte nemen.

Sven 't Jolle

°1966, Antwerpen, België; leeft en werkt in Melbourne, Australië

Sven 't Jolle creëert tragikomische sculpturen, werken op papier en installaties. Het sociaal-politieke engagement waarmee dat gebeurt, vertaalt zich in een kritisch, humoristisch oeuvre. Nauwgezet ontdoet de kunstenaar verwijzingen naar de geschiedenis, politiek en sociale gebeurtenissen van overbodige details, om ze vervolgens in zijn werk op te nemen. Sommige van zijn assemblages verwijzen naar bij ons intussen bijna vergeten ambachtelijke technieken. Deze bewuste link versterkt 't Jolles sociale boodschap.

Mens erger je niet, 1994

mixed media

bruikleen Collectie Vlaamse Gemeenschap

'Mens erger je niet' refereert aan het gelijknamige bordspel dat teruggaat op het Indiase spel 'Pachisi'. Maar dit werk van 't Jolle is veel meer dan een speelbord en twee donkere gipsen figuren met rode kegelvormige hoofddekels. De figuren gaan namelijk op in het spel. Ze lijken niet te beseffen dat eigenlijk zij de pionnen zijn waarmee wordt gespeeld. 'Mens erger je niet' heeft een schijnbaar tegenstrijdige koloniale beladenheid en belichaamt de historisch-kritische boodschap van de kunstenaar in een speels, herkenbaar beeld, dat net door zijn toegankelijkheid zijn effect niet mist.

Narcisse Tordoïr & Vincent Geyskens

Narcisse Tordoïr: *1954, Mechelen, België; leeft en werkt in Antwerpen, België / Vincent Geyskens: *1971, Lier, België; leeft en werkt in Brussel, België

Al sinds de jaren '80 tast Narcisse Tordoïr op een eigengereide manier de grenzen en mogelijkheden van de schilderkunst af. Tordoïr studeerde aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen, maar ontdeed zich al snel van het keurslijf van zijn klassieke opleiding. Voortdurend probeert hij nieuwe dingen uit, en met ogenschijnlijk gemak vermengt hij stijlvormen en media. Tordoïrs werken zijn tegelijk subtiel en direct. Als geen ander verweeft hij romantiek met harde realiteit, historiek met actualiteit, bewegende met statische beelden, waanzin met sérieux. Hij verheft schilderen tot een act, een performance. Tordoïr is een van België's belangrijkste kunstenaars, en een van de weinige die de schilderkunst, nadat ze werd doodverklaard, opnieuw leven inbliezen.

Scène de naufrage, 2002

mixed media op hout, in samenwerking met Vincent Geyskens
schenking

Het uitgangspunt voor dit schilderij, dat Narcisse Tordoïr samen met collega en vriend Vincent Geyskens maakte, was een foto van bootvluchtelingen. De andere inspiratiebron was Théodore Géricaults meesterwerk 'Het vlot van de Medusa' (1818). In 'Scène de naufrage' verschuift de aandacht naar de manier waarop vluchtelingen vandaag op de kusten waar ze stranden door de politie worden opgepakt. Géricaults schilderij is historisch gezien het eerste kunstwerk waarop een nieuwsfeit het artistieke kernonderwerp vormt. Tordoïr en Geyskens' versie van 'La Méduse' blaast de historische anekdote van het oude meesterwerk nieuw leven in en legt het verband tussen schilderen en actualiteit in verschillende tijden.

Luc Tuymans

*1958, Mortsel, België; leeft en werkt in Antwerpen, België

In 1992 werd Luc Tuymans door Jan Hoet uitgenodigd om deel te nemen aan Documenta IX. De schilder had op dat moment al wat naam gemaakt binnen België, maar de deelname aan de vijfjaarlijkse tentoonstelling in Kassel betekende voor Tuymans ook een internationale doorbraak. Sindsdien wordt hij gezien als één van de meest toonaangevende Belgische kunstenaars en als een belangrijke vertegenwoordiger van het 'nieuwe schilderen'. Zijn werk wordt wereldwijd tentoongesteld.

De Ontelbaren, 1987

olieverf op doek

Op esthetisch vlak is 'De Ontelbaren' erg typerend voor het oeuvre van Tuymans: vale kleuren en ongedefinieerde vormen komen samen in een eenvoudige compositie. Zo komt de kunstenaar tot een – in zijn woorden – "esthetiek die niet moreel te duiden is". De manier waarop in dit schilderij met de kadrering wordt gespeeld, is essentieel. Het snapshot-gehalte en de close-up verraden de kunstenaars verleden als filmmaker. Net zoals de vaak op zich al vage figuratie en de statische voorstellingen in Tuymans' werk soms deels worden verborgen, verdwijnt in 'De Ontelbaren' ook de titel deels uit het zicht. De 'ren' is verdwenen, net zoals de details in het in de reflectie van het water overgebleven silhouet. Zo wordt onze aandacht weggeleid van het schilderij zelf en komt de focus te liggen op het afwezige.

Adam Vačkář

*1979, Praag, Tsjechië; woont en werkt in Praag; Tsjechië en Parijs, Frankrijk

Adam Vačkář behandelt actuele maatschappelijke en sociale thema's. Zijn conceptueel geladen oeuvre is zowel inhoudelijk als vormelijk erg divers. 'The Indefinite Continued Progress of Existence and Events...' getuigt van de kunstenaars interesse voor ongrijpbare en veranderlijke fenomenen zoals tijd.

The Indefinite Continued Progress of Existence and Events (That Occur in Apparently Irreversible Succession), 2012

plexiglas, papier, stof

Voor dit project vroeg Vačkář een oude vrouwelijke gedetineerde uit zijn thuisland om twee weken lang het stof uit haar gevangenis te verzamelen. Dat stof plaatste de kunstenaar op een hagelwit blad dat hij vervolgens van de buitenlucht afschermdoort door middel van een plexibox. Vačkář vergelijkt het werk met een reliekschrijn. Op een witte museummuur werkt de box als een verstilde, haast banale getuigenis van de extreme traagheid waarmee de tijd in afzondering voortschrijdt. Aan de hand van dit werk beklemt de kunstenaar dat gevangenis mensen niet alleen ruimtelijk scheiden maar ook op het niveau van de tijd isoleren. "De tijd verloopt anders in de gevangenis," merkt Vačkář op. "Het is een verschil dat door de mens zelf is gecreëerd: er is een tijd die voor gevangenen geldt en een tijd voor iedereen die volledig vrij is om te komen en te gaan."

Englebert Van Anderlecht

*1918, Schaarbeek, België; +1961, Schaarbeek, België

Englebert Van Anderlecht was geen lid van 'La Jeune Peinture Belge', maar zijn naoorlogse streven naar bevrijding van de schilderkunst leunde dicht aan bij wat deze groep voor ogen stond. Aangemoedigd door schilder Serge Vandercam en dichter Jean Dyréau legde Van Anderlecht zich vanaf begin jaren '50 toe op de weergave van diepe oerdriften. Hij stelde zich tot doel een collectieve gevoeligheid te doen herleven en uitdrukking te geven aan een eeuwenoud universum waarvan hij en zijn tijdgenoten dreigden te vervreemden. Van Anderlecht creëerde almaar grotere informele doeken van een met brede borstelstreken aangezette, bijna explosieve kleurenpracht. Kort voor zijn vroegtijdige dood vond hij aansluiting bij twee Vlaamse vernieuwingsbewegingen: de Antwerpse 'G58', of 'Groep 1958', en de Nieuwe Vlaamse School.

Le Grand Noir, 1960

olieverf op doek

'Le Grand Noir' dateert uit het laatste levensjaar van de kunstenaar. Ondoorzichtige zwarte tonen en flitsen van wit en grijs doorkruisen het doek. Opvallend zijn de wilde bewegingen waarmee verf en kleur werden aangebracht. Van Anderlecht gaf zich ongeremd over aan de intuïtieve schildergeste. De kracht van het gevoel dat aan de basis lag van zijn schilderbewegingen lijkt een duistere emotionaliteit te suggereren. De titel van het werk versterkt dit. 'Le Grand Noir' kan worden beschouwd als de verbeelding van Van Anderlechts strijd tegen twijfels en angsten. Ook het drama van zijn fatale ziekte, het naderende einde, versterkt de donkere teneur.

Koen van den Broek

°1973, Bree, België; leeft en werkt in Antwerpen, België

Koen van den Broek herleidt onder meer autostrades, stoepranden en parken tot vlakken en brede lijnen. Hij voert beelden terug tot hun essentie. Zijn werk heeft een abstract karakter. Het lijkt afstand te nemen van de realiteit. De kunstenaar wil er niet per se een boodschap mee meegeven. Zijn aandacht concentreert zich ten volle op kleur, compositie, vorm, verf, doek en schildervlak.

Melrose Ave, Balloons, 2007

olieverf op doek

'Melrose Ave, Balloons' ademt de sfeer uit van een Amerikaanse roadmovie. Een desolaat landschap, doorploegd door autowegen, vormt het decor. De vreemde kadring, in dit geval van een straat die leidt naar ergens buiten het kader, is gebaseerd op een foto. Tijdens zijn reizen door verlaten landschappen maakt van den Broek snapshots waaruit hij zijn werk laat ontkiemen. Hij schildert geen totaalbeelden, wel uitgepuurde landschapsfragmenten, als flitsen van zijn waarnemingen. Daarbij heeft de kunstenaar een voorkeur voor bevreedende standpunten die de aandacht vestigen op details, zoals bv. de barsten in een wegdek. Niets in van den Broeks beelden ligt in de schaduw. Alles baadt er in vol licht.

Rinus Van de Velde

°1983, Leuven, België; leeft en werkt in Antwerpen, België

Rinus Van de Velde wordt wel eens beschreven als de James Dean van de Belgische kunstwereld, gekend als workaholic en steevast met sigaret in de mond. Fotomateriaal vormt de basis voor zijn monumentale houtskooltekeningen. Vaak worden de foto's door hemzelf in zijn studio in scène gezet. Zowel hijzelf als zijn kennissen komen daardoor geregeld in zijn doeken voor. Aan de hand van zijn werk creëert Van de Velde een fictieve autobiografie: een verhaal waarvan hij zowel regisseur als hoofdrolspeler is. We zien de kunstenaar dan ook als een kameleon telkens opnieuw opduiken in zijn eigen verhalen.

Deep in the Jungle of Our Fiction,..., 2016

houtschool op doek

'Deep in the Jungle of Our Fiction,...' maakte deel uit van negen door Rinus van de Velde gepresenteerde werken in S.M.A.K. Jules Romains filmscript 'Donogoo Tonka' (1920) vormde de basis voor de gelijknamige solotentoonstelling. Van de Velde mat zichzelf een rol aan in het surrealistische en satirische verhaal van Romains, dat – net als het oeuvre van de kunstenaar – constant balanceert op de grens van het fictieve. De tekening is een typisch voorbeeld van Van de Veldes praktijk: virtuoos en licht, maar zorgvuldig opgebouwd uit intelligente, bij momenten verwarrende lagen. 'Donogoo Tonka', het verhaal: De carrière van een geograaf staat op het spel nadat wordt ontdekt dat hij een stad in Zuid-Amerika heeft verzonnen. Een jongeman met zelfmoordgedachten vindt een nieuw levensdoel: hij wil de reputatie van de geograaf herstellen en start een fanatieke promotie van de fictieve stad. Hilarische ontwikkelingen leiden tot de werkelijke stichting van de stad, een gegeven dat vragen oproept over de waarheid van wetenschappelijke kennis en de historische keten van oorzaak en gevolg.

Jan Van Imschoot

°1963, Gent, België; leeft en werkt in Noncourt-sur-le-Rongeant, Frankrijk

Als geen ander neemt Jan Van Imschoot alle facetten van het menselijk bestaan onder de loep. Geregeld monkelend, maar serieus, kritisch, verfrissend scherpzinnig en al dan niet via historische thema's. De Gentse schilder, die in 2013 verhuisde naar Frankrijk, danst nooit naar de pijpen van het kunstcircus. 'Anarcho-barok', zo omschreef hij ooit zijn stijl, die fluctueert naargelang het onderwerp.

Mourir à Mallorca, 1997

olieverf op doek

bruikleen Collectie Vlaamse Gemeenschap

'Mourir à Mallorca' is opvallend ingetogen. In gedempte tonen, soms bijna als een grisaille, lijkt de reeks van vijf schilderijen zich te buigen over bejaardentoeerisme. Twee senioren drinken een kopje koffie of thee op een balkon. De gedimde kleuren laten voelen dat ze in de valavond van hun leven zijn. In de overige schilderijen doemt een wat mysterieuze figuur op bij een terrastafel, een kloeke oma op een ezel, een interieur en een dame aan een terrasbalustrade. Een dosis cynisme, ja, maar er spookt iets mistroostigs, iets bluesachtigs rond. Van Imschoot mag dan gevonden beeldmateriaal naar zijn hand zetten, het begint met iets waar hij door wordt getroffen in zijn omgeving, in de maatschappij. Op de rommelmarkt vond hij een fotoalbum van een gepensioneerd koppel dat overwinterde in Mallorca, maar anoniem bleef. Dat was voor het internettijdperk. Volgens de kunstenaar is de reeks een ode aan de anonimiteit, een monument voor alle onzichtbaren in onze samenleving. Hij voegt eraan toe: 'Na twintig jaar krijgt dit vijflijk een andere betekenis. Van met empathie voor de onbekende mens geschilderde beelden verandert het vanzelf in een ode aan de stilte.'

The Big Castrator, 1993

olieverf op doek

schenking

'The Big Castrator' is bruut. Een donkere hand houdt een gekromde dolk in de aanslag en daaroverheen staan de bordauxrode blokletters van de titel. Een gebalde agressie spat van het kleine schilderij. De kunstenaar dacht spontaan 'the big castrator' toen hij in een oude publicatie over anatomie een sterk belichte foto zag van een hand die een dolk vastklemt. Het deed hem denken aan een beeld uit een film. Cinema en schilderkunst liggen voor Van Imschoot dicht bij elkaar. Hij schilderde dit werk als ware het het begin van een film. Een Hitchcockiaanse thriller of een rolprent van Tarantino of Spike Lee bijvoorbeeld. Wat er zich in de imaginaire film afspeelt, kunnen we zelf invullen. Jan Van Imschoot onthult: "In mijn hoofd gaat het over een persoon die wraak neemt op verkrachters en andere seksuele delinquenten. 'The Big Castrator' is een steunbetuiging aan alle slachtoffers van seksuele delicten."

Herman Van Ingelgem

°1968, Blankenberge, België; leeft en werkt in Mechelen, België

Geestig, absurd en vol snedige kantelingen. Zo kan de kunst van Herman Van Ingelgem worden omschreven. Zijn site-specifieke installaties met sculpturen, maquettes, video's en allerlei ingrepen op alledaagse dingen schudden hun omgeving, onze leefwereld, tasten naar wat er achter en onder zit. De praktijk van Van Ingelgem heeft een radicaal karakter, iets typisch Vlaams. Het ontstaat vanuit een doe-het-zelf-attitude en is tegelijk heel precies.

Blow Up, 2008

papier, plakband

Niet meer dan vier papiersnippers aan de muur, afgescheurde hoeken van een afbeelding. De rest van de rechthoek is leeg. Misschien herken je in de hoeken iets van een bloemenruiker. Misschien ook niet. Het werk 'Blow Up' kan probleemloos groter of kleiner worden gemaakt. De afbeelding kan worden opgeblazen, alsof ze is ontploft. Ze kan ook krimpen tot de vier stukjes elkaar bijna raken. 'Blow Up' maakt deel uit van een map met de afgescheurde hoeken van vijftien foto's uit het boek 'Breng de Tuin in Huis' en één volledige foto uit hetzelfde boek dat beschrijft hoe je ruikers en bloemstukken kan maken met aparte namen zoals 'Feest voor een jong meisje'. Van Ingelgem werkt vaak met gevonden materiaal en zijn ingrepen zijn doorgaans miniem. Daar is 'Blow Up' een goed voorbeeld van. Bloemen verwelken. Hier zijn ze verdwenen en kunnen alleen wij de leegte invullen met onze verbeelding. 'Blow Up' is een zeer flexibel kunstwerk. De eigenaar van de map, in dit geval S.M.A.K., mag, volgens de instructies van de kunstenaar, één van de 15 bewerkte foto's uitkiezen en er de vier hoeken van op een muur aanbrengen in de vorm van een rechthoek. Dit op een zelfgekozen en naar believen aanpasbaar formaat.

Anne-Mie Van Kerckhoven

°1951, Antwerpen, België; leeft en werkt in Antwerpen, België

Het omvangrijke oeuvre van Anne-Mie Van Kerckhoven, kortweg AMVK, is erg divers. Tegelijk is haar werk meteen herkenbaar: kleurrijk, gelaagd, feministisch en sterk maatschappijkritisch. AMVK legt verbanden tussen technologie, seks en beeldvorming in onze huidige maatschappij. Uiteenlopende inspiratiebronnen, van onderzoek naar artificiële intelligentie over alchemie tot soft-pornografische beelden, brengt ze samen in een nieuw universum. Sterke, zelfbewuste vrouwen staan daarin centraal, als een combattief alternatief voor het klassieke vrouwelijke naakt uit de kunsttraditie. AMVK gebruikt materialen en trucs uit de commerciële grafiek: hard plexiglas, plastic en felle kleuren. In combinatie met schematische zwart-wit contrasten, die doen denken aan de grafiek, ontstaan fascinerende beelden.

Heimweer (Schatten uit het Westen 4: Crisis op de schijnbare meerwaarde van het publiek (t.o.v. de woede van de kunstenaars)), 1993

mixed media

AMVK verbindt woorden met beelden en creëert zo nieuwe mogelijke interpretaties. Op deze manier wil ze woorden bevrijden uit hun dagdagelijkse context. Zo gaf ze dit werk de cryptische titel 'Heimweer (Schatten uit het Westen 4: Crisis op de schijnbare meerwaarde van het publiek (t.o.v. de woede van de kunstenaars))'. De titel gaat een eigenzinnige, prikkelende combinatie aan met een beeld van een interieur – 'terrein van de vrouw' maar lange tijd ook 'beklemmend keurslijf' – en een (half-)naakte, krachtige vrouw. Aan ons om verbanden te zien of te bedenken.

Philippe Van Snick

°1946, Gent, België; leeft en werkt in Brussel, België

Philippe Van Snick ontwikkelde een eenvoudige vormtaal die verwant is aan het minimalisme. Hij baseerde zich op de binaire logica en op patronen in de dynamiek van de kosmos en de dagelijkse werkelijkheid om formules te ontwikkelen. Zo creëerde Van Snick een decimaal systeem waarmee hij de realiteit rondom hem beheersbaar maakt en die ook het vertrekpunt vormt van zijn palet dat bestaat uit tien kleuren: rood, geel, blauw, oranje, paars, groen, wit, zwart, goud en zilver. De kunstenaar gebruikt deze kleuren om waarnemingen en gevoelens weer te geven op een systematische manier.

Monochrome déstabilisé-re, 1980

acrylverf op doek op karton

Beschrijven hoe we de natuur of kunst waarnemen, is onmogelijk, volgens Van Snick. Dat komt doordat de beelden die we vormen altijd zijn samengesteld uit losse fragmenten. Vanuit die idee ontstond de reeks 'Polychromes déstabilisés', ensembles van meetkundige figuren in karton, elk fragment geschilderd in één van de tien kleuren van Van Snicks gesystematiseerde palet en aangebracht op de wanden van tentoonstellingsruimtes. Vanaf 1980 evolueerden de 'Polychromes déstabilisés' tot een nieuwe serie met als titel 'Monochromes déstabilisés', opnieuw ensembles van kartonnen geometrische figuren maar deze keer kregen alle fragmenten één van de tien kleuren uit zijn kleurensysteem, zoals hier in 'Monochrome déstabilisé-re'. De 'gedestabiliseerde vormen' visualiseren het dynamische van geest en materie. Ze verwijzen naar de ontwrichting van vaste ideeën en een afgebakend gedachtegoed.

Richard Venlet

°1964, Hamilton, Australië; leeft en werkt in Brussel, België

Richard Venlets vroegste werken waren abstracte muursculpturen zonder titel en opgebouwd uit basale geometrische vormen. Het duurde niet lang voor Venlet niet alleen deze objecten zelf, maar ook de presentatie ervan, het tentoonstellingsconcept en de ruimtelijke context als deel van zijn werk beschouwde. Stilaan kregen die factoren zelfs de overhand. Meer en meer lieten Venlets werken zich lezen als beeldende statements die het archetype van de witte tentoonstellingsruimte onderzochten. Al snel werd Venlet ook gevraagd om omgevingen vorm te geven voor presentaties van werken van andere kunstenaars. En Venlet zelf begon kunst van anderen op te nemen in zijn tentoonstellingen.

Museum for a Small City, 2013

mixed media

'Museum for a Small City' ontwikkelde Venlet in en voor S.M.A.K. in 2013. Het werk ontleent zijn naam aan een niet gerealiseerd project van modernist Mies Van der Rohe. Het is opgevat als een 'museum in een museum', een ruimte voor wisselende presentaties van collectiestukken en een forum voor publieke lezingen. Het bestaat uit een platform van vierkante, grijze tapijtmodules waarop door Venlet geselecteerde museumcollectiestukken worden getoond. De museummuren bleven vrij. Het lage 'podium' is iets kleiner dan de museumzaal, zodat het geheel aanvoelt als een 'ruimte in de ruimte'. In het kader van deze tentoonstelling fungeert 'Museum for a Small City' als presentatieplatform voor het publieke omkaderende programma.

Zonder titel, 2000

mixed media
bruikleen privécollectie België

De binnenruimte van deze kubus – opnieuw een ‘ruimte binnen een ruimte’ – werd met bordverf volledig zwart geschilderd. In het midden hangt een gloeilamp, die de ruimte oogverblindend verlicht. Een doos met wit krijt nodigt ons uit om boodschappen op de wanden te schrijven. ‘Zonder titel’ bestaat enkel met en door onze deelname. Door onze inbreng verandert de zwarte ruimte namelijk langzaam in een ‘white cube’ of archetypische witte tentoonstellingsruimte. ‘Zonder titel’ werd in 2001 voor het eerst gepresenteerd in de Marie-Puck Broodthaers Gallery in Brussel. Het werk werd onder meer ook opgesteld op de 25ste Biënnale van São Paulo in 2002.

Verlust der Mitte

gecureerd door Christoph Büchel

‘Verlust der Mitte’ presenteert kunstwerken die werden aangekocht tijdens de ontstaansperiode van S.M.A.K. Ze vormen de basis van de collectie van dit museum en zijn het resultaat van meer dan vijftig jaar verzamelen door verschillende partijen: het Museum voor Schone Kunsten (van 1957 tot 1975), de Vereniging voor het Museum van Hedendaagse Kunst (vanaf 1957) en het Museum voor Hedendaagse Kunst (vanaf 1975), sinds 1999 bekend als S.M.A.K. In zijn speech ter gelegenheid van de eerste collectiepresentatie van dit museum kaderde curator Henry Lecube het als volgt: “De collectie is uniek in haar soort. Ze heeft niets te verbergen, kent geen geheimen en is niemand iets verschuldigd met uitzondering van zijn stichters.”

Verlust der Mitte, 2017

mixed media
schenking

‘Verlust der Mitte’ was in 2017 in uitgebreidere vorm in S.M.A.K. te zien. De collectiepresentatie werd samengesteld met in het achterhoofd de uitgangsideeën van het verzamelbeleid van dit museum. Deels hernomen, focust deze presentatie zich op de Cobrabeweging met werken van onder meer Corneille, Karel Appel en Pierre Alechinsky, allen kunstenaars die wereldwijd gelden als referenties binnen de moderne kunst. De collectiestukken worden geconfronteerd met de huidige migratieproblematiek. De naam ‘Verlust der Mitte’ is ontleend aan het werk van Cobrakunstenaar Asger Jorn uit 1958, dat ook hier wordt getoond tussen de andere werken. Het verwijst naar een uitvoerig besproken cultuurfilosofische publicatie uit 1948 van kunsthistoricus en voormalig NSDAP-lid Hans Sedlmayr.

V

Henk Visch

°1950, Eindhoven, Nederland; leeft en werkt in Eindhoven, Nederland en Berlijn, Duitsland

De mens is in veel werken van Henk Visch manifest aanwezig. Niet als personage maar wel via bezigheden zoals lopen en stilstaan, rusten en liggen, denken en dromen. Het been keert vaak terug, in verschillende vormen en formaten. “Eigenlijk gaat al mijn werk over staan”, zei de kunstenaar ooit. “Dat zou je best een soort thema kunnen noemen. Al mijn beelden staan op een voet of steunen ergens op. Het staan, zoals je zelf ook staat en bestaat. Voeten waarmee je op de bodem staat, nee, niet op de bodem maar op de aarde. De aarde heeft geen bodem.”

Noch Einmal, 1990

ongelimiteerd, brons
schenking

Tekenaar, beeldhouwer en graficus Henk Visch heeft een opmerkelijk gevoel voor de wisselwerking tussen beeld en taal. ‘Noch Einmal’, heet dit werk. Wat zal dit been ‘nog één keer’ doen? Het suggereert beweging maar is tegelijk bewegingsloos. Het is zwaar en stevig maar ook wankel. Dit spanningsveld tussen stilstand en beweging intrigeert Henk Visch. Het beeld ziet er eenvoudig uit maar geeft geen eenduidige betekenis prijs. Het prikkelt ons associatievermogen. Voor Visch vormt de betekenis van een werk zich tijdens het kijken eraan. ‘Noch Einmal’ heeft een onbeperkte oplage. Elke keer dat het werk wordt verkocht, giet de kunstenaar een nieuw exemplaar. Noch einmal?

Wolf Vostell

°1932, Leverkusen, Duitsland; +1998, Berlijn, Duitsland

Tot 1958 hield Wolf Vostell zich vooral bezig met ‘décollage’, een artistieke vorm waarbij bestaande beelden uit elkaar worden gehaald en die in deze zin het omgekeerde is van ‘collage’. In de daaropvolgende jaren liet de kunstenaar zich opmerken met happenings en installaties in de openbare ruimte. Hij integreerde vaak tv-toestellen in zijn werk en stelde op deze manier de manipulatie door het medium televisie ter discussie. In de vroege jaren ‘60 werd Vostell een van de drijvende krachten achter Fluxus, een kunstbeweging die alledaagse dingen tot kunst verhief en zo ageerde tegen het elitarisme van de kunstwereld. Vostell verwierf faam met spectaculaire performances, waarin hij bv. auto’s publiekelijk met beton overgoot. Veel van zijn performances legde hij vast op video, een nieuw medium dat hij meteen beschouwde als een volwaardige kunstvorm.

La Sibérie d’Estrémadure (III), 1983

U-Matic overgezet naar cd

In 1975 kwam Vostell met zijn Spaanse vrouw Mercedes in Extremadura terecht, een ruige, verlaten regio in het zuidwesten van Spanje. “Een kunstwerk van de natuur”, zo omschreef hij het gebied, “waar ‘natuurlijke mensen’ leven, die niet met esthetica zijn opgegroeid.” In 1983 gaf de kunstenaar deze streek gestalte in de rotonde van het huidige Gentse Museum voor Schone Kunsten in een performance annex videoregistratie. Geheel volgens de Fluxus-filosofie is er niet alleen tijdens de performance geproduceerde muziek. Ook niet-muzikale geluiden van de performance maken deel uit van de soundtrack bij dit videowerk, waarin leven en kunst met elkaar vervloeien.

Lois Weinberger

°1947, Stamms, Oostenrijk; woont en werkt in Wenen en Gars am Kamp, Oostenrijk

Lois Weinberger groeide op in het landelijke Tirol en noemt zichzelf een 'agricultuureel werker'. Planten op braakliggende terreinen vormen het vertrekpunt voor zijn tekeningen, sculpturen, foto's, teksten en installaties. Weinberger kiest bewust voor wat hij zelf 'tweederangsnatuur' noemt, met een centrale rol voor wilde planten. Het romantische beeld van de natuur als primitieve tegenhanger van cultuur is volgens hem een misvatting. In zijn werk laat hij dan ook de grens tussen natuur en cultuur vervagen. Onkruid staat daarbij symbool voor de bedreigde vrije geest en voor het individu dat zijn eigenheid en verbeelding koestert, dwars tegen de norm in.

Wild Cube, 1991-2010

staal
schenking

Met minimale ingrepen creëert Weinberger voorlopige plekken waar hij ruimte laat voor een vrije tussenkomst van de natuur. Zo is 'Wild Cube' een stalen constructie die de kunstenaar sinds 1991 al op diverse randplekken in en bij steden installeerde. Elke plant waarvan zaad aanwaait, kan binnen deze constructie spontaan en ongetemd ontkiemen en groeien, vaak in contrast met de netjes onderhouden, gecultiveerde natuur erbuiten. Weinberger 'bevrijdt' stukjes natuur door er – schijnbaar tegenstrijdig – een omheining rond te plaatsen. Erbinnen kunnen onkruid en wilde planten, die geen rekening houden met afbakeningen, hun gang gaan. De wildgroei in Weinbergers 'Wild Cube' staat in contrast met tuinieren, waarbij het beheersen en controleren van de natuur centraal staan, en ook met onze strak gereguleerde maatschappij. Het werk is een lofzang op het ongetemde van onkruid, op het alledaagse, op het vreemde, de vrijheid en de pure natuur. (vanaf augustus 2019)

Wege, 2005

muurschildering
schenking

'Wege' (wegen) houdt het midden tussen een wegenkaart en een plantaardig motief. Weinberger gebruikt sporen uit de natuur als patronen. Ze worden motieven in zijn tekeningen, sculpturen en architecturale concepten. De natuurlijke vormen verbeelden voortdurende groei. Planten zijn symbolen van dynamiek en verandering. Ze laten zich niet beknotten door grenzen maar zoeken hun eigen weg. Die organische groei verbeeldt Weinbergers verzet tegen een strakke, rationale invulling van onze omgeving en maatschappij.

James Welling

°1951, Hartford, VS; leeft en werkt in Los Angeles, VS

James Welling behoort wereldwijd tot de meest vernieuwende beeldende kunstenaars die met fotografie werken. Hij maakt gebruik van alle technische mogelijkheden van het medium en dit zowel op digitaal als analoog vlak. Daarbij doorkruist de kunstenaar traditionele genres en stijlen, zoals portret, landschap, abstractie en documentaire, en raakt hij ook andere artistieke disciplines aan zoals schilderkunst, architectuur, sculptuur en dans. Vaak vormt materiaal uit zijn onmiddellijke omgeving of persoonlijke leven het vertrekpunt voor nieuwe projecten.

Seascape, 2017

ingekleurde 16mm film overgezet naar digitaal bestand (kleur, geluid),
5 min 12 sec

Voor deze digitale videoprojectie kleurde Welling zwart-witte filmbeelden digitaal in die zijn grootvader William C. Welling in de jaren '30 had gemaakt. De zondagsschilder filmde deze beelden van de Atlantische Oceaan ter inspiratie voor zijn schilderijen. James Wellings broer componeerde de soundtrack. In 'Seascape' zien we een kleinzoon als het ware door de ogen van zijn grootvader kijken, maar dan in kleur. De video bevraagt de betekenis van auteurschap en familie, en verbindt onze digitale tijd met het analoge tijdperk van fotografie en film.

Jordan Wolfson

°1980, New York, VS; leeft en werkt in New York en Los Angeles, VS

Jordan Wolfson vertegenwoordigt een nieuwe generatie kunstenaars voor wie digitalisering deel uitmaakt van de context waarin ze zijn opgegroeid. Beelden, film- en geluidsfragmenten die hij op internet of in de kunstgeschiedenis aantreft, combineert Wolfson met eigen beeldmateriaal. Zo construeert hij zijn artistieke universum in de vorm van animatiefilms, waarin kunstmatige personages thema's aanbrengen zoals vervreemding, seks en sentimentaliteit. Met deze animaties onderzoekt Wolfson de fysieke en psychologische condities van de mens in onze post-digitale tijd.

I'm sorry but I don't want to be an Emperor—that's not my business—I don't want to rule or conquer anyone. I should like to help everyone if possible, Jew, gentile, black man, white. We all want to help one another, human beings are like that. We all want to live by each other's happiness, not by each other's misery. We don't want to hate and despise one another. In this world there is room for everyone and the earth is rich and can provide for everyone. The way of life can be free and beautiful. But we have lost the way. Greed has poisoned men's souls—has barricaded the world with hate; has goose-stepped us into misery and bloodshed. We have developed speed but we have shut ourselves in: machinery that gives abundance has left us in want. Our knowledge has made us cynical, our cleverness hard and unkind. We think too much and feel too little: More than machinery we need humanity; More than cleverness we need kindness and gentleness. Without these qualities, life will be violent and all will be lost. The aeroplane and the radio have brought us closer together. The very nature of these inventions cries out for the goodness in men, cries out for universal brotherhood for the unity of us all. Even now my voice is reaching millions throughout the world, millions of despairing men, women and little children, victims of a system that makes men torture and imprison innocent people. To those who can hear me I say "Do not despair." The misery that is now upon us is but the passing of greed, the bitterness of men who fear the way of human progress: the hate of men will pass and dictators die and the power they took

from the people will return to the people, and so long as men die [now] liberty will never perish.... Soldiers—don't give yourselves to brutes, men who despise you and enslave you—who regiment your lives, tell you what to do, what to think and what to feel, who drill you, diet you, treat you as cattle, as cannon fodder. Don't give yourselves to these unnatural men, machine men, with machine minds and machine hearts. You are not machines. You are not cattle. You are men. You have the love of humanity in your hearts. You don't hate—only the unloved hate. Only the unloved and the unnatural. Soldiers—don't fight for slavery, fight for liberty. In the seventeenth chapter of Saint Luke it is written "the kingdom of God is within man"—not one man, nor a group of men—but in all men—in you, the people. You the people have the power, the power to create machines, the power to create happiness. You the people have the power to make life free and beautiful, to make this life a wonderful adventure. Then in the name of democracy let's use that power—let us all unite. Let us fight for a new world, a decent world that will give men a chance to work, that will give you the future and old age and security. By the promise of these things, brutes have risen to power, but they lie. They do not fulfill their promise, they never will. Dictators free themselves but they enslave the people. Now let us fight to fulfill that promise. Let us fight to free the world, to do away with national barriers, do away with greed, with hate and intolerance. Let us fight for a world of reason, a world where science and progress will lead to all men's happiness. Soldiers—in the name of democracy, let us all unite! Look up! Look up! The clouds are lifting—the sun is breaking through. We are coming out of the darkness into the light. We are coming into a new world. A kind new world where men will rise above their hate and brutality. The soul of man has been given wings—and at last he is beginning to fly. He is flying into the rainbow—into the light of hope—into the future, that glorious future that belongs to you, to me and to all of us. Look up. Look up., 2005

16 mm film (zwart-wit, stil), 3 min

Deze onheilspellende zwart-witfilm toont een man zonder hoofd die zich woest in gebarentaal uit. De titel verwijst naar een speech van Charlie Chaplin in de film 'The Great Dictator' (1940). Wolfson vertaalde de toespraak naar de stille taal van handgebaren. Dit brengt Chaplin terug naar zijn oorspronkelijke communicatiekanaal: de stomme film. Voor het personage tegen de steriele witte achtergrond liet Wolfson zich inspireren door de kortfilm 'The Perfect Human' (1967) van de Deense kunstenaar Jørgen Leths, over de onmogelijkheid van perfectie bij de mens. Door deze twee uitersten samen te brengen, plaatst Wolfson het idealisme van Chaplin naast een nihilistisch onderzoek en geeft hij zowel het zinloze van menselijke handelingen weer, als de vertwijfeling in tijden van politieke onderdrukking.

Zhang Peili

*1957, Hangzhou, China; leeft en werkt in Hangzhou en Shanghai, China

Zhang Peili levert sinds midden jaren '80 een belangrijke bijdrage aan de actuele kunst in China en daarbuiten. Zijn artistieke praktijk omvat schilderkunst, tekst, video en digitale media. De kunstenaar onderzoekt het representatievermogen van deze artistieke media en het gemak waarmee ze kunnen worden omgevormd tot en ingezet als propaganda. Vaak ondermijnt hij of eigent hij zich daarbij de esthetiek toe van de massamedia en populair entertainment. Zhang Peili's werk becommentarieert en reageert op het maatschappelijke, sociale, politieke en culturele klimaat in China.

One-Thousandth of a Second to One Second, 1995

ventilator, kalkeerpapier, inkjetdruk

Deze installatie bestaat uit een ventilator en een reeks met kalkeerpapier bedekte kleurenfoto's van een anoniem, desolaat landschap. De heen-en-weerbeweging van de waaier maakt de foto's één voor één zichtbaar. Zhang Peili fotografeerde het landschap en doorliep daarbij beeld na beeld het hele spectrum van de minimum tot de maximum sluitertijd van de camera, met het diafragma op de laagste waarde. De kunstenaar presenteert de foto's gerangschikt van onderbelichte tot overbelichte staat. Met dit werk bevraagt hij de objectiviteit en geloofwaardigheid van fotografie als medium.

Gilberto Zorio

*1944, Andorno Micca, Italië; leeft en werkt in Flagstaff,

VS en Inishkeame, Ierland

In het werk van arte povera-kunstenaar Gilberto Zorio staat vanaf eind jaren '60 het begrip energie centraal. "Energie is de mogelijkheid om een ruimte te vullen, de mogelijkheid om wat vol is leeg te maken, de mogelijkheid om verleden, heden en toekomst in te vullen en de mogelijkheid om de bewuste en onderbewuste functies van taal werkzaam te maken", aldus Zorio. Terugkerende elementen zijn de stierenhuid, de speer en de ster: symbolen van overleven en ondergang, trefzekerheid en desoriëntatie, de wil tot veranderen en de dwang onveranderd te blijven, loslaten en vasthouden, vrijheid en betugeling, en energie. Ook licht staat in Zorio's werk symbool voor energie.

Scultura per purificare le parole, 1979

mixed media

'Scultura per purificare le parole' neemt de ruimte op een indringende manier in. De puntige vorm en de manifeste lijnwerking maken het niet eenvoudig om fysiek positie ten opzichte van het werk te kiezen. De sculptuur bestaat uit twee koperen staven en een bolvormige glazen flacon met 'mondstuk', gevuld met een mengsel van fosfor en alcohol. We zouden in het mondstuk kunnen spreken. Worden woorden die via het mondstuk doorheen de sculptuur worden gestuurd gezuiverd? De titel van dit werk betekent: 'Sculptuur om het woord te zuiveren'. Zorio creëerde een poëtisch object waarin taal een zuivere(nde) relatie met de werkelijkheid aangaat. De puntige constructie met haar scherpe uitsteeksels suggereert het onderliggende gevaar dat de utopie van het zuiveren van taal met zich mee kan brengen.

I
 Vanaf eind jaren '80 deed zich een belangrijke omwenteling voor wat betreft de blik op en vanuit de hedendaagse kunst. De in 1989 in Parijs groots opgezette tentoonstelling 'Magiciens de la Terre' plaatste expliciete vraagtekens bij het tot dan toe zo goed als exclusieve westerse oogpunt.

Tot dan werden er zelden of nooit niet-westerse kunstenaars in de heersende canon opgenomen en bleef de toegang tot 'de ander' in de kunst beperkt. Deze omwenteling ging gepaard met een exponentiële toename van onze fysieke en technologische mobiliteit die leidden tot een explosieve internationalisering van de hedendaagse kunst en maatschappij.

Ook S.M.A.K. kocht sinds die tijd bewust geregeld werk aan van kunstenaars die niet-westers zijn of opereren vanuit de westerse periferie. De drie ruimtevullende installaties in deze museumvleugel nuanceren niet enkel de achterhaalde, exclusief westerse blik op kunst en onze maatschappelijke realiteit, maar presenteren vanuit hun denken vanaf de periferie ook nieuwe, universele mogelijkheden om ermee om te gaan.

Artur Barrio, David Hammons en Verlost der Mitte

II

Een van de belangrijke pijlers binnen de werking van publieke musea sinds hun ontstaan in de 18de eeuw – naast verzamelen, bewaren en tentoonstellen – is onderzoek van de museumcollectie. Dit onderzoek kan zeer uiteenlopende vormen aannemen: van tentoonstellingen en publicaties, omkaderende lezingen, boekvoorstellingen, kunstenaarsgesprekken en debatten, over de restauratie en wetenschappelijke documentatie van werken uit de collectie, tot de ontsluiting ervan op maat van diverse doelgroepen via workshops en andere publieksactiviteiten.

Ook kunstenaars doen onderzoek naar kunst en collecties. Daarbij zetten ze hun praktijk in als middel om te bevragen, te duiden of richting te geven. Voor deze specifieke vorm van artistiek onderzoek heeft S.M.A.K. altijd al veel oog gehad en deze museumvleugel is er dan ook aan gewijd. Zo wordt 'Museum for a Small City' van Richard Venlet niet louter als kunstwerk gepresenteerd maar ook actief in gebruik genomen als platform voor het publieke programma bij deze tentoonstelling.

Daarnaast wordt een deel van deze vleugel – onder de noemer 'S.M.A.K. beweegt' – ingenomen door het publieksteam van dit museum met een presentatie van de resultaten van recente doelgroepgerichte onderzoekstrajecten. Tot slot wordt hier ook een uitgebreide, wisselende selectie vertoond van belangrijke videowerken uit de collectie.

Allora & Calzadilla, Johanna Billing, Dara Birnbaum, Hamza Halloubi, David Hammons, Joachim Koester, Annika Larsson, Bruce Nauman, Saskia Olde Wolbers, Nicolas Provost, Meggy Rustamova, Anri Sala, Richard Venlet, Wolf Vostell en Jordan Wolfson

III

Hedendaagse schilderkunst is sinds het ontstaan van de S.M.A.K.-collectie eind jaren '50 een pijler binnen het verzamelbeleid. Schilderen bleef niet meer voornamelijk toegespitst op de bouwstenen van het medium – zoals verf, drager, compositie en textuur – maar werd meer en meer ingezet om maatschappelijke kwesties aan de kaak te stellen. Met de opkomst van de popart en het nouveau réalisme drukten kunstenaars zich almaar kritischer uit over de (consumptie) maatschappij.

Rond 1985 kende de schilderkunst een grote heropleving. Opnieuw stelden veel kunstenaars de louter op het medium gerichte, inwaartse blik in vraag. Ze vervingen hem door een op de wereld gerichte, meer geëngageerde blik en behandelden thema's rond onder meer politiek, religie, sociologie,

geografie, seksualiteit en identiteit. Deze museumvleugel toont schilderijen en op schilderkunst geïnspireerde kunstwerken vanaf de jaren '60 tot vandaag die blijk geven van deze benadering.

Harold Ancart, Korakrit Arunanondchai, Salam Atta Sabri, Ricardo Brey, Kathe Burkhart, Berlinde De Bruyckere, Jim Dine, Tatjana Gerhard, Adrian Chenie, Bjarne Melgaard, Wilhelm Sasnal, Walter Swennen, Sven 't Jolle, Narcisse Tordoier & Vincent Geyskens, Jan Van Imschoot en Gilberto Zorio

IV

In de loop van de 20ste eeuw lieten kunstenaars geleidelijk de idee los dat kunst de werkelijkheid dient voor te stellen. Ze concentreerden zich op de bouwstenen en inherente eigenschappen van de verschillende artistieke media en vertaalden dit onder meer vanaf de tweede helft van de jaren '40 in de abstract expressionistische schilderkunst. De minimalistische sculptuur vanaf de jaren '60 ging nog een stap verder door elke vorm van betekenis te ontkennen. Ze was louter gericht op de relatie tussen kunstwerken onderling, de ruimte en wij die ze bekijken.

De meeste kunstenaars in deze vleugel bouwen verder op deze tradities. Ze doen grenzen vervagen – tussen onder meer artistieke media, of kunst en design – door middel van tussenvormen die onmogelijk eenduidig kunnen worden gedefinieerd. Meer recent herzien kunstenaars media in functie van een meer zintuiglijke kunstbeleving. Daarbij worden atypische of ongrijpbare 'materialen' ingezet, zoals licht, kleur en ruimte. Passief kijken met het verstand moet plaats ruimen voor actief fysiek ervaren. Daarnaast ontkrachten enkele werken in deze vleugel dogma's over kunst. Schijnbaar onbetwistbare tegenstellingen, zoals realisme versus abstractie, worden ontmaskerd als louter culturele constructie.

Art & Language, N. Dash, Raoul De Keyser, Lili Dujourie, Joris Ghekiere, Ann Veronica Janssens, Werner Mannaers, François Morellet, Bruce Nauman, Royden Rabinowitch, Tove Storch en Philippe Van Snick

V

Sinds het ontstaan van de massamedia kort na WOII vinden veel kunstenaars in de continue, haast hysterische beeldstroom van kranten, televisie, film en sociale media inspiratie en drijfveren om beelden en wat deze (willen) voorstellen kritisch te bevragen. Bestaande beelden worden uit hun oorspronkelijke context weggehaald, andere klemtonen worden gelegd, welbepaalde details worden benadrukt tot er nieuwe betekenissen ontstaan. Daarbij ontstaan vormen tussen schilderij, foto en film, waarbij soms ook het verschil tussen analoge en digitaal onduidelijk wordt. De beweegredenen en expressievormen verschillen sterk van kunstenaar tot kunstenaar. Sommigen onder hen eigenden zich technieken en strategieën van de massamedia toe – zoals loop, cropping of extreme close-up – om de media van binnenuit aan de kaak te stellen of te manipuleren.

John Baldessari, Guillaume Bijl, Dara Birnbaum, Chuck Close, Franky D.C, Vincent Geyskens, Zvi Goldstein, David Hockney, Louise Lawler, Mark Manders, Carsten Nicolai, Manfred Pernice, Gerhard Richter, Luc Tuymans, Rinus Van de Velde, Herman Van Ingelgem, Anne-Mie Van Kerckhoven, James Welling en Zhang Peili

VI

Sinds de opkomst begin jaren '80 van het postmodernisme raakten de maatschappelijke realiteit en meer specifiek ook het hedendaagse kunstlandschap in toenemende mate versplinterd. Afgelijnde kunststromingen – de bekende '-ismen' – moesten plaats ruimen voor een sterke nadruk op het individu en de individuele kunstpraktijk. Dit leidde ook tot vrijere manieren om kunst te presenteren, waarbij confrontatie, dialoog en het zoeken naar nieuwe verbanden en inzichten centraal staan.

Deze museumvleugel bevat collectiestukken van S.M.A.K. die vanuit een dergelijke 'postmoderne', open benadering werden samengebracht. Niet zelden gaat het om combinaties met een knipoog van de tentoonstellersmakers of om werken met een ironische, relativerende tot zelfs banaliserende humoristische ondertoon. De vleugel is bovendien een bescheiden ode aan Jan Hoet, voormalig artistiek directeur en oprichter van S.M.A.K., die als kind van het postmodernisme als geen ander ogenschijnlijk tegengestelde, hoogst individuele artistieke uitingen op een grensoverschrijdende manier wist te verbinden.

Giovanni Anselmo, Richard Artschwager, Massimo Bartolini, Gaston Bertrand, Pierre Bismuth, Michaël Borremans, Charbel-joseph H. Boutros, Stanley Brouwn, Nina Canell, Leo Copers, Johan De Wilde, Wim Delvoye, Joana Escoval, Robert Gober, Karin Hanssen, Heide Hinrichs, Lee Kit, Bernd Lohaus, Jorge Macchi, Henri Michaux, Sophie Nys, Oswald Oberhuber, Meret Oppenheim, Jean-Pierre Raynaud, Nedko Solakov, Bart Stolle, Robert Therrien, Adam Vačkář, Englebert Van Anderlecht en Henk Visch

VII

Deze museumvleugel tematiseert het lijden van de mens als individu en binnen het bredere maatschappelijke perspectief van migratie, ontheemding, globalisering en minderheden. De selectie werpt een kritische blik op klassieke tegenstellingen en schijnbaar vaststaande categorieën.

We zien kunstenaars ijveren voor een meer inclusieve, participatieve en interculturele samenleving. Verschillen tussen culturen worden erkend maar daarbij worden vooral overeenkomsten en mogelijkheden tot verbinding benadrukt. Zo vormt doorgedreven artistiek onderzoek naar culturele gebruiken in verschillende continenten een aanzet tot een nieuw en dynamisch denkmodel zonder hiërarchie of discriminatie. Of zo staat het gebruik van afvalmateriaal voor het bouwen van bruggen tussen arm en rijk, zuid en noord.

Enkele kunstenaars nemen het op voor minderheden die in het verleden – soms ook nu nog – werden gestigmatiseerd of naar de rand van de samenleving werden geduwd. Door hen actief te laten deelnemen aan het ontwikkelen van kunstwerken en/of door hen tot onderwerp ervan te maken, wijzen kunstenaars er ons op dat wat door de meesten van ons als 'normaal' wordt beschouwd louter constructie is.

Francis Alÿs, Kader Attia, Francis Bacon, Marinus Boezem, Thierry De Cordier, Christoph Fink, Raymond Hains, András Halász, Surasi Kusolwong, Jac Leirner, Oscar Murillo, Henrik Olesen, Urs Pfannenmüller, Pascale Marthine Tayou, Javier Téllez en Koen van den Broek

Permanente Werken

Tot 'De Collectie (1) | Highlights for a Future' behoren ook de kunstwerken die, los van deze en andere tijdelijke tentoonstellingen, een vaste of semipermanente plaats hebben in en rond S.M.A.K. Het gaat om kunstwerken die ofwel na afloop van een tentoonstelling, in overleg met de kunstenaar, hier zijn gebleven, ofwel om werken die doelbewust werden aangekocht of geschonken om, hoewel ze niet specifiek voor dit museum werden ontwikkeld, hier te worden geïnstalleerd. Zo werd 'ICH-DU', de betonnen sculptuur van Bernd Lohaus, ontworpen voor het voormalige Gentse Museum voor Hedendaagse Kunst en stond tot voor kort '5.50 | 3.10, Two Pipes' van Peter Downsbrough nog in de tuin van een Brusselse privéverzamelaar.

In deze collectiepresentatie wil S.M.A.K. ook deze werken uit zijn verzameling in de kijker te zetten. Enkele ervan vallen namelijk minder op doordat ze bewust geïntegreerd werden op plekken in en bij het museum waar we normaliter geen kunst zouden verwachten. Jef Geys' 'Advertenties' zijn hiervan een goed voorbeeld. Deze affiches zijn gekleefd op de glazen wand tussen het museum en de Floraliënhal. Om deze reden voelen ze in eerste instantie niet aan als een kunstwerk. Deze

plek werd doelbewust gekozen omdat de kunstenaar met zijn oeuvre precies het onderscheid tussen de kunst en het leven in vraag stelde.

Daarnaast zijn er ook (semi)permanente werken die zo'n opvallende plaats innemen dat het moeilijk is om ons S.M.A.K. voor te stellen zonder. Zo staat Jan Fabres sculptuur 'De man die de wolken meet' al sinds 1998 op het dak van dit museum. Voor veel bezoekers is dit het allereerste kunstwerk dat ze zien, nog voor ze het museum betreden. Naar aanleiding van deze tentoonstelling krijgen ook Koenraad Dedobbeleer en Lois Weinberger elk voor een van hun werken een permanente plek.

Koenraad Dedobbeleer, Luc Deleu, Peter Downsbrough, Rein Dufait, Lili Dujourie, Jan Fabre, Jef Geys, Danny Matthys, Bernd Lohaus en Lois Weinberger

S.M.A.K. NAJAAR

18.10 2019-19.01 2020

EUROPALIA ROMANIA CIPRIAN MURESAN
CORRESPONDENCES ROMINY DELRUE IN DIALOOG

16.11 2019-10.02 2020

NASHASHIBI/SKAER
OLIVER LARIC

TENTOONSTELLINGEN GENTSE MUSEA

SINT-PIETERSABDIJ

- Tot 10.06.2019 ..... *Lang leve de muziek, 60 jaar liedjes uit de Lage Landen*
- 11.07-11.08.2019 ..... *Patrick Henry, 15 jaar Gentse stadsbeelden*
- 20.09.2019-12.01.2020 ..... *Lieve Blancquaert, Circle of Life*

DESIGN MUSEUM GENT

- 17.05-29.09.2019 ..... *Dieren op maat. Design tussen mens en dier*

MSK

- Tot 29.09.2019 ..... *MSK & S.M.A.K. Heen & Verug*
- Permanente collectie ..... *Van Bosch tot Tuyman, een vitaal verhaal*

STAM

- Tot 30.04.2019 ..... *Het museum van de mi*daad
- Permanente collectie ..... *Het verhaal van Gent*

HUIS VAN ALIJN

- Verlengd tot 18.08.2019 ..... *ROOK*
- 19.10.2019-26.4.2020 ..... *Mijn legerdienst*

INDUSTRIEMUSEUM

- Vanaf 04.05.2019 ..... *Drie eeuwen grafische industrie, vernieuwde drukkerijafdeling*
- Permanente collectie ..... *Over mensen en machines*

MUSEUM DR. GUISLAIN

- 21.06-20.10.2019 ..... *Bloedtest*

DE WERELD VAN KINA

- Vanaf 28.04.2019 ..... *Susketwiet*

HERBERT FOUNDATION

- Tot 02.06.2019 ..... *Time Extended, 1964-1978. Part III*
- Tot 02.06.2019 ..... *The Konrad Fischer Years, 1964-1978*

Info: gentsemusea.be

Info: herbertfoundation.org

VAN DEN ABBEEL HUGO CLAUS CARSTEN NICOLAI LUC VERSTRAETE CHUCK CLOSE MICHEL HENDRYCKX JAMES LEE BYARS STIEF DESMET PIERRE BISMUTH ROBERT GOBER JEAN NORAD LAND KRASSIMIR TERZIEV MAIRY BAGHRAMIAN MARC NAOTZAMI HIWA K JOHANNA BILLING CORNELIE ANDRÁS HALÁSZ JEAN LEGAC

Smak®

20 JAAR

ZA 18 & ZO 19.05 2019

PERFORMANCES, LEZINGEN,
ARTIST TALKS, CONCERTEN...

ALLE INFO. SMAK.BE

FEEST

JEAN-PIERRE DE CAETERE JAN VAN BILLEN JAN SCHOONHOVEN RICHARD ARTS HWAGER JOHANNES POSTMA BIEHAN
LOUIS INYST JAN CARSTEN
MEN BERLINDE DE BRUYCKERE EDWARD LIPSKI JEAN-PIERRE DE CAETERE JAN VAN BILLEN JAN SCHOONHOVEN RICHARD ARTS HWAGER JOHANNES POSTMA BIEHAN

BASSIRI KELLEY WALKER CAI GUO-QIANG OLEG KULIK KAREL APPEL DENMARK PETER DE MEYER BLINKY PALERMO MICHELANGELO PISTOLETTO JAC CHAROUX DAVID CUMMINGS ROEL D'HAESE PER BERNDTSON MICHEL SEUPHOR CHRISTINE CLINCKX KERRY TRIBE ENRICO BAI ROBERT MANGOLD RAPHAËL BEIAR PETER

S.M.A.K. 20 JAAR

KOGLER AUDREY COTTIN PETER PHILLIPS JAAP WAGENMAKER NORBERT RADERMACHER MERET OPPENHEIM ALLEN JONES D.E.S.Y. BERNARD SCHULTZE MAURICE WYCKAERT PIERRE ALECHINSKY BRENDAN BOJURKE KURT KOCHERSCHIEDT JANI BURSSSENS BERND & HILLA BECHER TADEUSZ KANTOR ANTONIO SAURA HANNE

ER LUDWIG REDL STAN DOUGLAS JESSICA DIAMOND PHILIP RANTZER ANRI SALA THOM MERRICK TETSUMI KUDO RICHARD VENLET PATRICK VANDEN EYNDE OCTAVIE LANDUYT

DOCUMENTAIRE IN AVANT-PREMIÈRE ZO 28 APRIL 2019
SPHINX CINEMA INFO & TICKETS: SPHINX-CINEMA.BE
CANVAS UITZENDING ZO 5 MEI 2019 INFO: CANVAS.BE

SPHINX

Canvas-documentairemakers Pieter Verbiest en Bertrand Lafontaine volgden de opbouw van nabij en vroegen aan artistiek directeur Philippe Van Cauteren om een aantal sleutelwerken en persoonlijke favorieten uit de collectie te lich-

ten. Het resultaat is een portret van een uniek museum met een al even unieke geschiedenis. Een museum, dat volledig in de geest van oprichter Jan Hoet, de wereld van de hedendaagse kunst zoveel mogelijk wil opentrekken...

12.05 2019 **POORTENBOS 2** ERIC SLECHIM & BLINDMAN [SAX] © Niko Caignie
 16:00 PERFORMANCE VISITORS
 20:00 PERFORMANCE VRIENDEN V/H S.M.A.K. TICKETS: SMAK.BE

Als Vriend en vaar je alles
wat het S.M.A.K. te bieden heeft op
de best mogelijke manier.

Je ijvert mee voor een nieuw museumgebouw
en ondersteunt de uitbreiding
van onze collectie.

Word Vriend v/h S.M.A.K.

Vriend v/h S.M.A.K.

10 euro	t.e.m. 30 jaar
40 euro	vanaf 31 jaar
60 euro	samenwonend koppel + kinderen (-19)

Voordelen

- Exclusieve ledenactiviteiten
- Gratis toegang tot het S.M.A.K. en Mu.Zee (excl. Ensor & Spilliaert-museumvleugel)
- Kortling op de kunstedities
- Gratis rondleidingen en lezingen in het S.M.A.K.
- Kortling toegang: M HKA, MSK, MUDAM (L), Museo d'Arte Contemporanea Rivoli (I), en Wiels
- Reductie (10%): S.M.A.K. bookshop, boekhandel Copyright en bij inlijstingen Van Beveren
- Kortling: abonnement kunsttijdschrift Hart: 64 euro i.p.v. 70 euro

Word Vriend

- Word Vriend via storting op BE34 4459 6558 9190 (BIC: KREDBEBB)
- Aan het onthaal, in het S.M.A.K. of telefonisch

A Jan Hoetplein 1, BE-9000 Gent
M info@vriendensmak.be
W www.smak.be
T +32 (0)9 240 76 25
BTW BE0408.175.01

DEVIENDT MARK LUYTEN LEE KIT CHUCK CLOSE JAN COBRAERT LAWRENCE WEINER WOUT VERCAMMEN TOVE STORCH JACQUES CHARLIER MICHAEL BUTHE NATHALIE NIJS OTL RICHIER POL MARA ROE ETHRIDGE JOHN STEWART CARL DE KEYZER TOON TERSAS ANNA LANGE KOEN VAN DEN BROEK ANGEL VERCARA SANTIAGO

A TRANSLATION FROM ONE LANGUAGE TO ANOTHER UNE TRADUCTION D'UNE LANGUE À UNE AUTRE EEN VERTALING VAN DE ENE TAAL NAAR DE ANDERE

Marcel Broodthaers
Luc Deleu - T.O.P. office
Jean Glibert
Guy Rombouts
Lawrence Weiner

Pierre Bal-Blanc
Noé Soulier
f.o.t.a.
Anton Parys

De keuze van:
Jeroen Staes & Wouter
De Vleeschouwer

Leyla Aydoslu
Minja Gu

Philippe Van Cauteren

Hugo Debaere
Nina Canell
Jonathan Horowitz
Chlanda Marek
Thom Merrick
Jura Shust
Michael E. Smith

22.03 - 22.05.2019

Zomer in Grimbergen:
Sculpturen in de openlucht van

Barry Flanagan
Rui Chafes
Lawrence Weiner

langdurige bruiklenen uit de collectie van S.M.A.K.

www.ccstrombeek.be | Gemeenteplein 1 - 1853 Strombeek-Bever

improvisatie & jazz Gent

04/04
PAK YAN LAU
'BOOK OF TOY'
Pak Yan Lau (HK/BE) speelgoed piano's, electronica,
allerhande objecten

Pak Yan Lau, zeer actief in de undergroundse muzikscene van Brussel, onthult met haar 'Book of Toy' een universum van boventonen, harmoniek en de metaalachtige basgeluiden van speelgoedpiano's (binnen en buiten) in combinatie met uurwerken en elektronica.

DE GROOTE - FAES DUO
Bruno De Groote (BE) elektrische gitaar
Ben Faes (BE) contrabas

Dit Belgische duo is een instrumentaal project met een iets vreemde combinatie en een eerder minimalistische bezetting, de rauwe elektrische gitaar van gitarist Bruno De Groote (dEUS) en de klassiek contrabas van Ben Faes die vooral musicert in symphonische orkesten. Echo's van moderne jazz, klassieke schoonheid, wild rockende solo's, elektronisch gemanipuleerde soundscapes en flarden van wereldmuziek uit alle windstreken vormen een coherent verhaal dat de muzikale achtergrond van beide heren reflecteert.

02/05
TOMA GOUBAND
'SINGING STONES'
Toma Gouband (FR) percussie

Geen moeite is nodig om je in de muziek van Toma Gouband in te leven. Je oren en ogen worden graag uitgenodigd door een geweldig en groots arsenaal van kleuren en klanken uit zijn vindingrijk droomuniversum. Natuurlijke vellen op een basdrum, stukken vuursteen, omgekeerde cymbalen, kiezels die rollen over de grond... zo baant het muzikaal spektakel zich naar een ontspannende en meditatieve sfeer.

ERIK BOGAERTS 4TET
Erik Bogaerts (BE) altosaxofoon
Jeroen Van Herzele (BE) tenorsaxofoon
Brice Soniano (FR) contrabas
Steven Cassiers (BE) drums

Dit speelse kwartet, met leden diepgeworteld in de Belgische muziek en jazz door bands als Määk, Mephiti, Dans Dans..., balanceert tussen de energieke expressie in improvisatie of groove en serene melodieën binnen een harmonische structuur. Interactie tussen de muzikanten is hier juist bepalend voor het komen tot een spannende muzikale ontmoeting.

CITADELIC CONCERTS @ SMAK Museum 2019

29/05-02/06
CITADELPARK
ZOMER FESTIVAL

06/06
RUBEN MACHTELINCKX
Ruben Machtelinckx (BE) bariton gitaar,
bariton banjo

Machtelinckx hoort ongetwijfeld tot het groepje van meest verfijnde hedendaagse Belgische gitaristen van het moment. Het gerenommeerde Amerikaanse All About Jazz had deze woorden zowaar veil: "Especially recommended to banjo fans looking for something different, but there's plenty of minimalist atmosphere for people who didn't even know they liked the banjo." ****

tickets & info: citadelic.be

ticket concerts = vrije toegang tot de 'nocturne' en tentoonstelling SMAK 20 jaar: De Collectie (1) | Highlights for a Future

FRANCIS ALYS JAN VAN OOST PER BERNDTSON JEROEN ALLART HANNELORE VAN DUICK JOS DE MEY ANNIKA LARSSON ROSEMARIE TROCKEL FABRICE HYBER BRUNO CECOBELLI HAROLD ANGART EUGENIO JOZEF LUKOMSKI PAUL VAN GYSEGEN LUDWIG VANDELVE JEAN-SYLVAIN BIETH PAUL

S.M.A.K.

Drie sleutelwerken uit de S.M.A.K.-collectie keren tijdelijk terug naar hun plaats van ontstaan of eerste presentatie, het Museum voor Schone Kunsten Gent: *The Aeromodeller* van Panamarenko, *Wirtschaftswerte* van Joseph Beuys en *Le Decor et son Double* van Daniel Buren. Ze worden er getoond onder de noemer *Heen & terug*, een langlopend traject dat werd opgestart in 2017 en waarin de historische verbondenheid tussen beide musea wordt belicht en geactualiseerd.

15 maart 2019 (opening)
openingsuren 20:00-23:00

16 maart-29 september 2019
openingsuren di-vr 9:30-17:30
weekend en vakanties 10:00-18:00
maandag gesloten

MSK Gent
Fernand Scribbedreef 1
9000 Gent (tegenover S.M.A.K.)
mskgent.be

HEEN & TERUG

Een cross-disciplinaire samenwerking tussen het Theatercollectief **SKaGeN** en de Amerikaanse beeldend kunstenaar **Richard Jackson**, rond de thema's burgeroorlog, tederheid en wraak.

'TILL IT'S OVER'

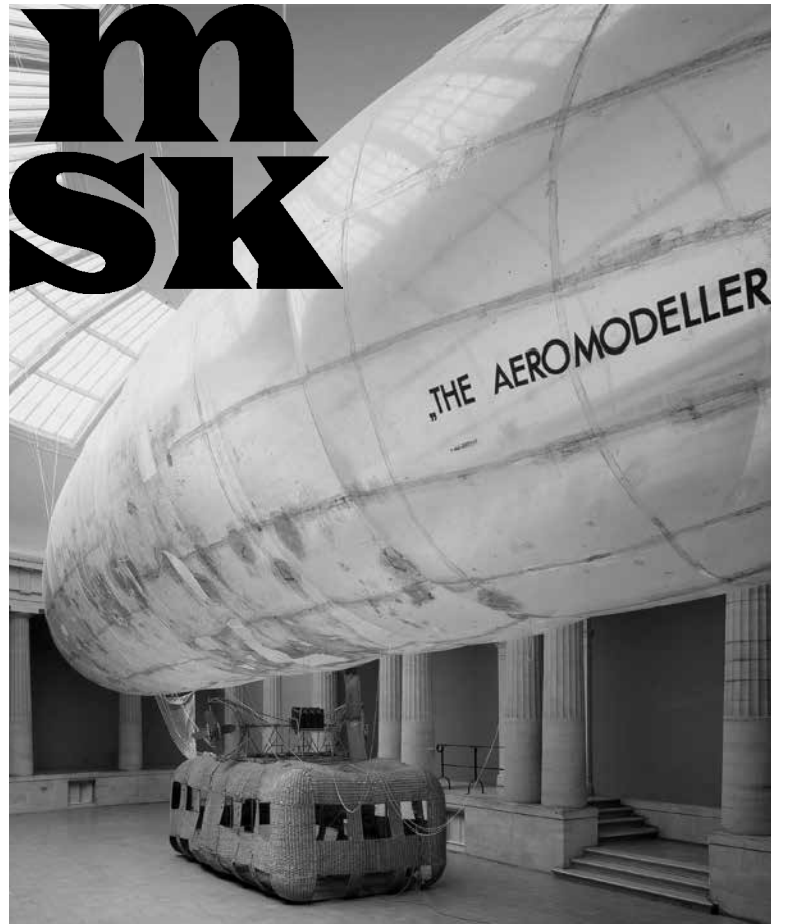
C-mine Genk (Exporuimte)
25-30 maart 2019, 20:15 (premierereeks)

Antwerpse Kleppers (Academie)
14-19 mei 2019, 20:00

S.M.A.K. (Floralienhal)
26 mei-2 juni 2019
17-29 september 2019

ALLE INFORMATIE: SKAGEN.BE
ONLINE TICKETS: SMAK.BE

Concept en spel: Valentijn Dhaenens & Clara van den Broek
Beeldend werk: Richard Jackson
Bewegingsregie: Charlotte Vanden Eynde
Kostuumontwerp: Barbara De Laere
Geluid en technische leiding: Jeroen Wuylts
Productieleiding: Karen Van Peel
Zakelijke leiding: Korneel Hamers
Productie: SKaGeN ism Villanella/DEStudio
Coproductie: S.M.A.K., C-TAKT, KASKA
Met de steun van: de Vlaamse Gemeenschap

WUNDERLICH MICHELANGELO PISTOLETTO PIEROO ROOBIEE ULF ROLLOF PIETER VERMEERSCH PETER BRAND PIERO DORAZIO TAMÁS KASZÁS KAREL DIERICKX ROGER SOMVILLE ROBERT COBER GILBERTO ZORIO RENÉ HEYWAERT DANIEL DEZEUZE CILDO MEIRELES IGUAZE VAN INGELOOM EDWIN JANSSEN JIMMIE DURHAM

CLAUDE RUTAUULT JOCKUM NORDSTROM JIRI ANDERLE ANDY WARRHOL SVEN TOLLE EDUARDO CHILLIDA AUK RIES YOSHIMIZU OBAYASHI BIRME MELCAARD WILLY PLOMPEN CHARLES LAPICQUE SOFIA HULTÉN ANTE TIMMERMANS JUAN MUÑOZ JOHAN DESCHUYMER JEAN-JACQUES GAILLIARD HUANG YONG PIING

MARC MAET MAURICE WYCKERT MARCEL BROODTHAERS LUC TUYMANS WILLY VAN SOMPEL SC SUJAN ARMAND FERNANDEZ DAVID SZAFRANSKI MARIE CLOQUET CAI GUO-QIANG GILBERT DECOCK MARIA ELENA VIEIRA DA SILVA AMÉDÉE CORTIER GEORGETTE DE GROOTE-TANGHE RICHARD PUGLIESE FRANK THEYS FRED

S. M. A. K.

A

Allora & Calzadilla, 5
Francis Aljys, 5
Harold Ancart, 5
Carl Andre, 5
Giovanni Anselmo, 6
Art & Language, 6
Richard Artschwager, 6
Korakrit Arunanondchai, 6
Salam Atta Sabri, 7
Kader Attia, 7
Sven Augustijnen, 7

B

Francis Bacon, 7
Nairy Baghramian, 8
John Baldessari, 8
Miroslaw Balka, 8
Artur Barrio, 8
Massimo Bartolini, 9
Gaston Bertrand, 9
Joseph Beuys, 9
Guillaume Bijl, 9
Johanna Billing, 10
Dara Birnbaum, 10
Pierre Bismuth, 10
Marinus Boezem, 11
Michaël Borremans, 11
Charbel-joseph H. Boutros, 11
Ricardo Brey, 11
Marcel Broodthaers, 12
stanley brouwn, 12
Daniel Buren, 12
Kathe Burkhart, 12

C

Nina Canell, 13
Chuck Close, 13
Leo Copers, 13

D

N. Dash, 13
Franky D.C., 14
Berlinde De Bruyckere, 14
Thierry De Cordier, 14
Raoul De Keyser, 14
Johan De Wilde, 15
Koenraad Dedobbeleer, 15
Luc Deleu, 15
Wim Delvoye, 15
Nikolaas Demoen, 16
Jim Dine, 16
Peter Downsbrough, 16
Rein Dufait, 16
Lili Dujourie, 17
Marlene Dumas, 17
Sam Durant, 17

E

Joana Escoval, 18

F

Jan Fabre, 18
Belu-Simion Fainaru, 18
Christoph Fink, 18

G

Mekhitar Garabedian, 19
Tatjana Gerhard, 19
Jef Geys, 19
Vincent Geyskens, 20, 34
Joris Ghekiere, 20
Adrian Ghenie, 20
Robert Gober, 20
Zvi Goldstein, 21

H

Raymond Hains, 21
András Halász, 21
Hamza Halloubi, 21
David Hammons, 22
Karin Hanssen, 22
Heide Hinrichs, 22
David Hockney, 23

J

Ann Veronica Janssens, 23

K

Joachim Koester, 23
Surasi Kusolwong, 23

L

Annika Larsson, 24
Louise Lawler, 24
Lee Kit, 24
Jac Leirner, 24
Bernd Lohaus, 25

M

Jorge Macchi, 25
Mark Manders, 25
Werner Mannaers, 25
Danny Matthys, 26
Bjarne Melgaard, 26
Henri Michaux, 26
François Morellet, 26
Oscar Murillo, 27

N

Bruce Nauman, 27
Carsten Nicolai, 27
Sophie Nys, 28

O

Oswald Oberhuber, 28
Saskia Olde Wolbers, 28
Henrik Olesen, 28
Meret Oppenheim, 29

P

Panamarenko, 29
Manfred Pernice, 29
Urs Pfannenmüller, 29
Nicolas Provost, 30

R

Royden Rabinowitch, 30
Jean Pierre Raynaud, 30
Gerhard Richter, 30
Meggy Rustamova, 31

S

Anri Sala, 31
Wilhelm Sasnal, 31
Michael E. Smith, 31
Nedko Solakov, 32
Bart Stolle, 32
Tove Storch, 32
Walter Swennen, 32

T

Pascale Marthine Tayou, 33
Javier Téllez, 33
Robert Therrien, 33
Sven 't Jolle, 33
Narcisse Tordoir & Vincent Geyskens, 34
Luc Tuymans, 34

V

Adam Vačkář, 34
Englebert Van Anderlecht, 34
Rinus Van de Velde, 35
Koen van den Broek, 35
Jan Van Imschoot, 35
Herman Van Ingelgem, 36
Anne-Mie Van Kerckhoven, 36
Philippe Van Snick, 36
Richard Venlet, 36, 37
Verlust der Mitte, 37
Henk Visch, 37

W

Wolf Vostell, 37
Lois Weinberger, 38
James Welling, 38
Jordan Wolfson, 38

Z

Zhang Peili, 39
Gilberto Zorio, 39

HEB JE DIT BOEKJE UITGELEZEN EN
NEEM JE HET NIET MEE NAAR HUIS?
LEG HET DAN IN DE KOKER IN DE
INKOMHAL. STORAENSO RECYCLEERT
DIT BOEKJE GRAAG OPNIEUW.